

รายงานการวิจัยประเพณีสงกรานต์

โครงการวิชาการท้องถิ่นศึกษาเชิงนิเวศวิทยาการอยู่รอดของ
ชุมชนชาววังบ้านดอยขุ่ย อุทยานแห่งชาติ
ดอยสุเทพ - ปุย จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นายศักดิ์ กุศลนิมิตต์ นฤพนธ์

เสร็จสิ้นโครงการ วันที่ 31 ธันวาคม 2544

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นายสีศักดิ์	ฤทธิเนติกุล	ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
2. นายยิ่งยศ	หวังวนวัฒน์	ประธานประชาคมชาวบ้านดอยปู่
3. นายไตรภพ	แช่อย่าง	ผู้ใหญ่บ้านดอยปู่
4. นายเสื่อ	แช่ลี	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอยปู่
5. นายจักรกร	วิลาสประภัสสร	สมาชิก อบต. สุเทพ
6. นายอภิชาติ	เฟื่องฟูกิจการ	ชาวบ้านดอยปู่
7. นางยาหยี	หวังวนวัฒน์	ประธานกลุ่มแม่บ้านดอยปู่
8. นางสุทา	ฤทธิเนติกุล	กลุ่มแม่ค้าดอยปู่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยชุดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชุดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีต้องขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) ที่ได้กรุณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ขอขอบคุณกรมป่าไม้และกรมประชาสัมพันธ์ที่ได้กรุณาอนุญาตให้ทำการวิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้และคณะผู้เชี่ยวชาญจากสกว. ภาคที่กรุณาให้คำแนะนำในการพัฒนาโครงการวิจัยการจัดเวทีชุมชนและการร่วมกันถอดบทเรียน ตลอดจนให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขรายงานการวิจัย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ คณะอาจารย์โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 และสมาชิกจากทุกองค์กรในชุมชนที่ให้ความร่วมมือกับทีมงานวิจัยเป็นอย่างดี

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

Executive Summary

ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ย ตั้งขึ้นราว ๗ ปี 2490 – 2492 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จทรงเยี่ยมเมื่อปี พ.ศ. 2507 ที่นี้เป็นจุดกำเนิดแนวพระราชดำริ “โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา”

บ้านดอยปู่ยตั้งอยู่ห่างจากพระตำหนักภูพิงศ์ 4 กิโลเมตร จึงเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ คือน้ำตกห้วยแก้ว วัดพระธาตุดอยสุเทพ พระตำหนักภูพิงศ์ราชินีเวศน์ และบ้านม้งดอยปู่ย เหตุนี้เองจึงมีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้าสู่บ้านดอยปู่ย คนจากภายนอกชุมชนได้เข้าไปซื้อและเช่าร้านค้าของคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่ง ทำให้ชุมชนบ้านดอยปู่ยที่เคยเป็นเอกลักษณ์ชุมชนม้งได้ถูกเปลี่ยนแปลงอย่างหนัก

คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ย อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปู่ย จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จำนวน 300,000 บาท (สามแสนบาทถ้วน)

ดำเนินการวิจัยโดยเน้นการมีส่วนร่วม ผู้คนและกระบวนการทำงานร่วมกันของผู้คนและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และกำรพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งนี้เป้าหมายสุดท้ายคือ เพื่อความอยู่รอดของชุมชน

จากการวิจัยและพัฒนาพบว่า มีการพัฒนาการไปในทางที่ดีตามที่คาดหวังเอาไว้พอสมควรกล่าวคือ องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่เคยต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำงานได้หันมาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนโดยรวม ร่วมกันสร้างกฎระเบียบชุมชนซึ่งเอื้ออำนวยต่อกลุ่มต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกัน ต่างกลุ่มต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางบวก

ผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ชุมชนมีระเบียบมากขึ้น นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติยังคงเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมหมู่บ้านดอยปู่ยอย่างสม่ำเสมอในวันปกติทั่วไปและอย่างหนาแน่นในวันหยุดราชการ ประเมินการว่ากิจการค้าขายของให้นักท่องเที่ยวในหมู่บ้านดอยปู่ยสามารถดึงเงินจากนักท่องเที่ยวได้ประมาณปีละ 18 - 20 ล้านบาท ทั้งนี้ไม่รวมรายได้จากรถรับ - ส่ง นักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์จึงนับได้ว่าชุมชนบ้านดอยปู่ยซึ่งเป็นชุมชนชาวเขาเล็ก ๆ แต่สามารถทำเงินตราเข้าประเทศได้ปีละจำนวนมาก ดังนั้นรัฐจึงไม่ควรมองข้ามชุมชนแห่งนี้ไม่ควรปล่อยให้พวกเขาต้องอยู่อย่างเดียวดายแต่ควรจัดโครงการพัฒนาอย่างเหมาะสมและจริงจังเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์มิได้ตกอยู่กับชาวชุมชนบ้านดอยปู่ยเท่านั้นแต่ตกอยู่กับประเทศชาติโดยรวมด้วย

บทคัดย่อ

ชุมชนบ้านดอยปู่ตั้งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2490 - 2492 เดิมทีชาวบ้านดอยปู่ทำอาชีพด้านการเกษตรกรรมรวมทั้งมีการปลูกฝิ่นด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงก่อสร้างพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ขึ้นและได้เสด็จทรงเยี่ยมพสกนิกรชาวบ้านดอยปู่ จึงได้พระราชทานทุนการค้าขายให้กับชาวบ้านดอยปู่และส่งเสริมพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ทดแทนการปลูกฝิ่น จากการทำบ้านดอยปู่อยู่ใกล้กับวัดพระธาตุดอยสุเทพและพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่หนาแน่นอย่างรวดเร็ว

การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วทั้งจากคนภายในและการอพยพเข้าทำให้สถานการณ์การท่องเที่ยวอาจถึงจุดวิกฤต คณะนักวิจัยจึงได้จัดตั้งโครงการวิจัยเรื่อง "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุยจังหวัดเชียงใหม่" ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษานองศ์ความรู้ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. เพื่อส่งเสริมกระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาและใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนโดยตรงและต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

เก็บข้อมูลจากเวทีชุมชนต่าง ๆ ได้แก่การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก การศึกษาชนบทอย่างมีส่วนร่วม (PRA) การระดมสมองและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านดอยปู่มีประชากร 1,284 คน 109 ครัวเรือน 6 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ม้ง จีนฮ่อ คนเมือง กะเหรี่ยง เชนและญี่ปุ่นภายในชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มปกครองและพัฒนา กลุ่มกรรมการโรงเรียน กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนียน และกลุ่มสตรี

การศึกษานโยบายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้แก่ ยาสมุนไพรรักษาโรคที่สำคัญ ๆ ยานำปรุงอาหาร และยาจากธรรมชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนจรรยาวัฏ ปีนโบราณและกับดักสัตว์ชนิดต่าง ๆ

ก่อนที่จะมีโครงการวิจัยนี้แต่ละกลุ่มต่างคนต่างทำงานจึงมองไม่เห็นผลการพัฒนาชุมชน โดยองค์รวมแต่หลังจากทำการวิจัยผ่านพ้นไประยะหนึ่ง พบว่าทุก ๆ กลุ่มต่างก็ร่วมมือกัน วัดได้จากความร่วมมือกันจัดทำระเบียบชุมชนหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน และพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนมากขึ้น ผลได้ที่ตามมาอันเป็นเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้คือนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าไปเที่ยวชุมชนหมู่บ้านดอยปู่้อย่างสม่ำเสมอในวันธรรมดาและอย่างคับคั่งในวันหยุดราชการ โดยที่การจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไปเอง และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไปกับบริษัทนำเที่ยว ยังไม่ได้มีการจัดรูปแบบที่เป็นเครือข่ายโดยตรง คงมีแต่องค์การเครือข่ายภายในชุมชนเท่านั้นที่หันมาจัดเป็นองค์กรเครือข่ายโดยมีประชาคมชาวบ้านเป็นผู้ประสานงาน

สำหรับการศึกษาทรัพยากรธรรมชาตินั้น มุ่งเน้นทำการศึกษาผืนป่าทางทิศเหนือซึ่งส่วนใหญ่เป็นป่ารุ่นสองที่ฟื้นฟูโดยชุมชนชาวบ้านดอยปู่้อยและดอยผากล่องซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ "ผีเหียง" หรือ "การบน" ของชาวม้งบ้านดอยปู่้อยและหมู่บ้านใกล้เคียง จากการศึกษาพบว่าผืนป่าได้รับการฟื้นฟูจนอุดมสมบูรณ์เกือบเท่าป่ารุ่นที่หนึ่งแล้ว บริเวณรอบ ๆ ดอยผากล่องมีก้อนหินต่าง ๆ ที่เกิดเองตามธรรมชาติแต่มีรูปร่างเหมือนกับมนุษย์จงใจแกะสลักให้เป็นรูปเครื่องใช้ต่าง ๆ ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชาวม้งจากการที่ดอยผากล่องเป็นสันเขาแคบ ๆ และมีโขดหินต่าง ๆ อยู่เรียงรายจึงเป็นจุดชมทิวทัศน์ได้รอบทิศตั้งแต่ฝั่งอำเภอแม่แตง แมริมจนถึงหางดง และจอมทอง ณ จุดชมทิวทัศน์ฝั่งอำเภอแมริมมีต้นไม้ประหลาดที่พบได้ต้นเดียวบนเทือกเขานี้ ทั้งต้นและใบมีสีเงิน มีดอกสีขาวชาวบ้านตั้งชื่อว่า "กุหลาบพันปีดอยผากล่อง"

ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ปัญหาบุคคล บุคคลบางคนมีทั้งกำลังมันสมองและกำลังทรัพย์แต่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับกิจกรรมส่วนรวมมากนัก ปัญหากลุ่มคนบางกลุ่มที่อพยพเข้ามาซื้อบ้านและทำมาหากินในเมืองชุมชนจึงขาดการสนับสนุนจากกลุ่มคนดังกล่าว ปัญหาระดับชุมชนเป็นปัญหาที่ชุมชนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จึงยากที่จะพัฒนาให้เกิดเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนบ้านดอยปู่้อยอย่างเช่นในอดีต ปัญหาด้านนโยบายคือข้อจำกัดของการที่ชุมชนบ้านดอยปู่้อยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะของคณะนักวิจัยคือให้มีการกันเขตพื้นที่ใช้สอยทุกประเภทออกจากเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปู่ย แบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นโซนต่าง ๆ แล้วให้เข้าไปพัฒนาอย่างจริงจังพร้อมทั้งตั้งกฎกติกาชุมชนมาควบคุมการก่อสร้างและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับพื้นที่ที่จะต้องอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐทั้งส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และส่วนกลางควรส่งเสริมด้านงบประมาณเพื่อพัฒนาหมู่บ้านดอยปู่้อยให้เป็นหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลด้านการท่องเที่ยว

Abstract

Doi Pui village was established in 1987 - 1989. The villagers original career was traditional farming include opium poppy growing. When His Majesty The King and Her Majesty The Queen first visited Doi Pui village He promoted first opium replacing crop programme. Since the village was near the Phu Phing Palace it rapidly became a tourism village.

The increasing of population from the original people and the immigrants might cause crisis tourism situation. Therefore , the research project entitled "Ecotourism and Survival of the Hmong Community at Doi Pui Village Suthep – Pui National Park Chiang Mai Province" was set up. The objectives of the projects are as follow :

1. To search knowleges for the tourism resources conservation and restoration.
2. To encourage the process of group working both the organizations in the village and the related organizations from the outside.
3. To search the appropriate means for tourism resources development and efficient using.

Data was collected from Literature Review , Indepth Interview , Small Group Process (ZOPP) , Participatory Rural Appraisal (PRA) and Participation Observation. The data was analysed by qualitative method and presented by descriptive analysis method.

The research has found that the population of Doi Pui village are 1,284 people , 109 households and 6 tribes (Hmong , Unanese or Haw , Khon Muang , Karen , Napalese and Japanese). There are 6 local organizations in the village such as Domination and Development Group. Education Group , Cultural Tourism Group , Ecotourism Group , Credit Union Cooperative Group and Women Group.

The research activities affected the Doi Pui community as follow : The local organizations have better cooperation , the complete local rules and the local curriculum were set up by participation public hearing and finally we have found that there are condensible tourists in Doi Pui Community every day.

The another research activity is to survey the Northern Forest. Some parts of the Northern Forest are secondary forest which conserved and restored by the Hmong people in Doi Pui Village. At the recent years, this secondary forest is growing almost reach primary forest.

There is a sacred rock called Doi Pha Klong (Drum Cliff). The Hmong people from Doi Pui Village and the nearby villages gather Doi Pha klong every year to perform sacred sacrifice offering to the Spirit of Doi Pha Klong. They ask for the Spirit to protect their forest from fire and human.

At the Doi Pha Klong area is sharp and long mountain with strange rocks. The shape of these rocks are very similar to some spirit ritual equipments of the Hmong. Since Doi Pha Klong is sharp long and high mountain all beautiful scenery around Chiang Mai can be seen from this area.

The problems we have found are individual level , groups level , community level and the state policy level. The individual and group level problem is lack of good cooperation. The community problem is tribal diversity and cultural diversity. Doi Pui Village is located in The Suthep – Pui National Park , with strict rules , is the state policy level problem.

The suggestions of the researchers are as follow :

1. Part the using zone such as farming zone , living zone and community forest zone from the protected zone.
2. Government organizations should encourage and promote the zonal using land.
3. Set up local rules to control individual buildings and public buildings. These buildings should be in agreement with the tourism community development.
4. Government Organizations should encourage Doi Pui Village , tourism village , to be One Village One Product.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ค - ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ - ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
คำถามหลักของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	5
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	5
งบประมาณ	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
บทที่ 2 การทบทวนเอกสารการวิจัยและพัฒนา	7
ความสำคัญของการท่องเที่ยว	7
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง	9
ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชน	11
ประเพณีท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน	12
ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน	14
การพัฒนาอย่างยั่งยืน	22
การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	23
งานพัฒนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	24

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย	38
ขอบเขตและวิธีการของการวิจัย	38
รายชื่อคณะนักวิจัยและหน่วยงานสนับสนุน	46
บทที่ 4 ผลการวิจัย	48
ผลการศึกษาศถานภาพหรือบริบทของชุมชน	49
ผลการศึกษามีปัญหาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	80
กิจกรรมเวทีชุมชนและการเปลี่ยนแปลง	117
ผลการศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติของคณะนักวิจัยและชุมชน	156
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	174
บทที่ 6 การอภิปรายผล ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	182
บรรณานุกรม	188
ภาคผนวก	192
ประวัติหัวหน้าโครงการ	219

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงจำนวนประชากรทั้งหมดของบ้านดอยปู่แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์	55
2. แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรแยกตามตระกูลต่าง ๆ	55
3. แสดงจำนวนประชากรของกลุ่มม้งแยกตามการนับถือศาสนา	56
4. แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของกลุ่มจีนฮ่อแยกตามการนับถือศาสนา	56
5. แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของกลุ่มคนเมืองแยกตามการนับถือศาสนา	57
6. แสดงจำนวนนักเรียนในปี 2544	59
7. แสดงระดับชั้นและจำนวนนัักศึกษานอกระบบกลุ่มดอยปู่	60
8. รายชื่อคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้านดอยปู่	78
9. แสดงอาชีพและรายได้ของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่	79
10. แสดงรายละเอียดเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการบริการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น 120	
11. แสดงสถานภาพของสหกรณ์เครดิตยูเนียนดอยปู่	149

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. แผนผังสรุปแนวคิดของการพัฒนาชุมชน	12
2. แผนภาพทฤษฎีไร้ระเบียบ	17
3. ภาพทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า	21
4. รูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย	26
5. หลักการพื้นฐานที่สำคัญของ Ecotourism	28
6. ความสัมพันธ์องค์กรภายนอกและองค์กรภายในชุมชนบ้านดอยปุย	40
7. องค์กรเครือข่ายและกิจกรรมในขอบเขตการวิจัย	41
8. กระบวนการวิจัยและพัฒนา	44
9. แนวทางปฏิบัติการฟื้นฟูและพัฒนา	45
10. แผนที่สังเขปแสดงเส้นทางเข้าสู่พื้นที่วิจัย	52
11. แผนที่สังเขปหมู่บ้านดอยปุย	53
12. ฝืนพันธุ์ดอกสีม่วง	82
13. ฝืนพันธุ์ดอกลายม่วง – ชาว	83
14. ลักษณะใบอ่อนของพืชคร่ำวิญญาณ	84
15. ลักษณะเถาและใบแก่ของพืชคร่ำวิญญาณ	85
16. ลักษณะทรงพุ่มและใบของจิ้งม้อฮั่ว	86
17. ต้นหน้าเทวดาสีแดง	87
18. ลักษณะใบของยาช่วยให้มีลูก	88
19. ลักษณะใบของต้นยู่	89
20. ต้นผักกาดน้ำ	90
21. ลักษณะทรงพุ่มและใบของใบเถาส้ม	91
22. ลักษณะต้นและใบของโปไค้	92
23. ต้นชะชี (เพชรกลีบ)	93
24. ใบและดอกกระชายดำ	94
25. หัวหรือเหง้ากระชายดำ	94

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
26. ลักษณะใบของบัวต้อ (เปราะหอม)	95
27. เปื่อไก่	96
28. กอเดอออก (ตีนเป็ด)	96
29. เย่ข้าวด้ว	97
30. จั้วตร้อ (ยาอวบ)	97
31. พิธีกรรมแก้บนแหล่งอาหารโปรตีน	99
32. มันผักเขียว และผักทองอ่อนนอกฤดู	99
33. เต้าฮู้จากถั่วเหลืองแหล่งอาหารโปรตีน	100
34. สวนสมุนไพรรวมและพืชผักข้างบ้าน	100
35. ต้นมันที่ปลูกไว้สำหรับบริโภคในฤดูแล้ง	101
36. ภาพการทำคานหน้าไม้จากไม้จริง	103
37. ภาพประกอบตัวหน้าไม้	104
38. สูตรการทำหน้าไม้	104
39. ภาพประกอบตัวหน้าไม้และคานหน้าไม้	105
40. ภาพความหมายของนิ้ว	106
41. ภาพความสัมพันธ์ระหว่างความยาวของลูกดอกกับตัวหน้าไม้	106
42. ภาพประกอบจุดทาเลือดและรอยบาก	108
43. ภาพหน้าไม้ขณะขึ้นเชือกพร้อมใช้งาน	109
44. ภาพหน้าไม้ขณะง้างพร้อมยิง	109
45. ภาพหน้าไม้ที่ปลดเชือกหลังใช้งาน	110
46. เเผาะม้งขนาดใหญ่ (ปิ่นยิงข้าง)	111
47. เเผาะม้งขนาดเล็ก	112
48. กลไกของเผาะม้ง (ปิ่นม้ง)	113
49. อุปกรณ์ประกอบของเผาะม้ง	113
50. เส้นใยและเชือกจากต้นปาล์มป่า	115

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
51. หอกดักสัตว์	115
52. กีบดักสัตว์ขนาดเล็กชนิดต่าง ๆ	116
53. อาจารย์ใหญ่ ร.ร.เจ้าพ่อหลวงฯ วิทยาการเวทีการศึกษา	121
54. เวทีกลุ่มการศึกษา	122
55. กิจกรรมเวทีกลุ่มปกครองและพัฒนา	130
56. เวทีประชาพิจารณ์	130
57. กลุ่มสตรีเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์	131
58. การซ่อมแซมโมเดลบ้านกะเหรี่ยง	132
59. อาคารต่าง ๆ หลังการซ่อมแซม	133
60. สิ่งแวดล้อมทั่วไปนอกพิพิธภัณฑ์	134
61. ทู่นบัวตองฉากหลังของกลุ่มวัฒนธรรม	134
62. นักท่องเที่ยวแต่งชุดม้งถ่ายรูป	135
63. จากไร่ผืนดินร่วนซุยฯ สูสวนไม้ดอก	135
64. ผืนผ้ามัดลูก	137
65. ผืนผ้ารองหมอน	138
66. การทอผ้าใบกัญชง	140
67. การย้อมผ้าใบกัญชง	140
68. การปักผ้าใบกัญชง	141
69. ดันสีย้อมผ้าชนิดใบใหญ่	142
70. ดันสีย้อมผ้าชนิดใบเล็ก	142
71. แปลงสาธิตต้นกัญชง	143
72. อุปกรณ์ผลิตผ้าใบกัญชง	143
73. ภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมของสวนน้ำตก	145
74. หินไม้พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง	146
75. ครกพลังน้ำพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง	146

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
76. มุมพินิจอุทยานสัตว์ประหลาด	147
77. กิจกรรมร่วมถอดบทเรียน	151
78. นักท่องเที่ยวเข้าชมบ้านดอยปู่้อย่างหนาแน่นในวันหยุด	157
79. แม่ค้าจากนอกชุมชนกับการแต่งชุดม้ง	158
80. นักท่องเที่ยวเข้าชมบ้านดอยปู่้อย่างหนาแน่นในวันหยุด	160
81. นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกชมการผลิตผ้าใยกล้วย	160
82. นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกเข้าชมวิถึบริเวณพิพิธภัณฑ์ชาวเขา	161
83. บทบาทผู้นำชุมชนในเวทีชุมชน	161
84. ผลการใช้ระเบียบชุมชนกับการแต่งกายของแม่ค้า	162
85. แผนที่สังเขปแสดงเส้นทางชมธรรมชาติสูดอยผากลอง	163
86. ชาวม้งบ้านดอยปู่้อยู่และบ้านใกล้เคียงในพิธีที่เหยง ณ ดอยผากลอง	164
87. จุดอุปถัมภ์นายบูชาเจ้าพ่อดอยผากลอง	165
88. สภาพป่ารุ่นสองที่ได้รับการฟื้นฟูจากไร่ฝิ่นเก่า	166
89. หน่อไม้ตระกูลข้าวแหล่งอาหารจากธรรมชาติ	166
90. จุดชมวิวม้งอำเภอดงและดอยอินทนนท์	167
91. ดอกไม้พืชตระกูลข้าวบนผืนดิน	167
92. ดอกไม้ลำโพงป่าดอยผากลอง	168
93. กะหวินไม้เสี่ยงทายของแก้วจิวโตรงหน้า	169
94. ก้อนหินที่ถูกฝ่าออกอย่างสวยงามโดยธรรมชาติ	169
95. ต้นกุหลาบพันปีดอยผากลอง	170
96. กลองของแก้วจิวโตรงหน้า	171
97. สะพานขวัญพิธีกรรมเรียกขวัญของชาวม้ง	172
98. ความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าทางทิศเหนือและดอยผากลอง	172
99. ผลไม้ป่าความสวยงามและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า	173
100. เด็ก ๆ และคนชราที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมชมธรรมชาติ	173

บทที่ 1
บทนำ
(Introduction)

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนบ้านดอยปู่ตั้งขึ้นในราวปี 2490 – 2492 โดยอพยพมาจากอำเภอฝาง อำเภอแม่แตงและอำเภอแมริม อันเนื่องมาจากการเดินทัพของทหารญี่ปุ่นในช่วงปี 2486 – 2488ทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่นผ่านอำเภอแมริม แม่แตง เชียงดาว และอำเภอฝางไปยังประเทศพม่าได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนชาวม้งที่กระจัดกระจายอยู่ตามเส้นทางผ่านดังกล่าว ชาวม้งบางส่วนจึงเริ่มอพยพเข้าสู่เทือกเขาดอยสุเทพ – ปุย โดยตั้งรกรากที่บ้านปางป่าคาและบ้านดอยปู่ ชุมชนบ้านดอยป่าคามีทหารจีนฮ่อหรือจีนคนละชาติที่พ่ายแพ้แก่กองทัพแดงของเหมาเจ๋อตุง จากบางส่วนได้มาตั้งรกรากก่อนหน้านั้นแล้ว ชาวจีนฮ่อมีอาชีพปลูกและค้าฝิ่นเป็นหลัก ต่อมารัฐบาลไทยได้ทำการปราบปรามกลุ่มจีนฮ่อบ้านปางป่าคาอย่างเด็ดขาดจนเกิดสงครามฝิ่นย่อย ๆ ระหว่างทางจีนฮ่อกับตำรวจไทยที่เรียกว่า “ยุทธการปางป่าคา” ชาวม้งจากปางป่าคาจึงได้อพยพไปสมทบกับกลุ่มที่ตั้งอยู่บ้านดอยปู่ก่อนหน้านั้นแล้ว

ในปี พ.ศ. 2503 กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งโครงการช่วยเหลือชาวเขา “นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา” ขึ้นที่ดอยเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ขณะนั้นตำรวจตระเวนชายแดนจากค่ายดาราภิรมย์ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้าประชุมชาวบ้านดอยปู่ถึงการที่รัฐบาลจะอพยพชาวม้งบ้านดอยปู่ไปตั้งชุมชนใหม่ในเขตนิคมสร้างตนเอง อำเภอเชียงดาวผลจากการประชุมครั้งนั้นชาวม้งบ้านดอยปู่ประมาณ 300 คน ต่างก็ยินยอมขอยุ้ที่บ้านดอยปู่ต่อไป ผู้นำชุมชนชาวม้งได้ลงชื่อร่วมกับผู้แทนตำรวจตระเวนชายแดนเกี่ยวกับมติที่ประชุมครั้งนั้นด้วย (เล่าปะ , 2537)

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ (2542) มีรายงานสอดคล้องกันว่า การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาในปี พ.ศ. 2503 นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดที่ทำกินที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมด้านการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวเขาและจะนำชาวเขาที่อาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามเทือกเขาต่าง ๆ มารวมกันเป็นหมู่บ้านในเขตพื้นที่นิคมที่จัดให้

การดำเนินการของกรมประชาสงเคราะห์ประสบปัญหาไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากพื้นที่ที่จัดไว้ ไม่มีความเหมาะสมและไม่เพียงพอต่อจำนวนชาวเขาทั้งหมด .เนื่องจากชาวเขามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะของพื้นที่ที่ตั้งชุมชน และพื้นที่ทำการ

เกษตรที่แตกต่างกันไปตามแต่ละเผ่าพันธุ์ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2506 กรมประชาสงเคราะห์จึงได้แยกการบริหารงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจากกองนิคมสร้างตนเองและจัดตั้งกองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นเป็นหน่วยงานกลาง มีศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเป็นหน่วยงานในภูมิภาค

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาโดยจัดส่งเจ้าหน้าที่ในรูปหน่วยเคลื่อนที่ไปประจำหมู่บ้านต่าง ๆ หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาหน่วยหนึ่ง ๆ รับผิดชอบหลายหมู่บ้าน สถานที่ตั้งที่ทำการหน่วยฯ เรียกว่าหมู่บ้านหลัก ส่วนหมู่บ้านหรือกลุ่มบ้านอื่น ๆ เรียกว่าบ้านบริวาร

ในปี พ.ศ. 2506 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จทรงเยี่ยมราษฎรชาวม้งบ้านดอยปุย ผู้นำชุมชนได้กราบถวายบังคมใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงทราบถึงเรื่องที่ทางราชการจะอพยพชาวม้งบ้านดอยปุยไปอยู่นิคมเชียงดาว ซึ่งยิงศ (2543) ประธานประชาคมชาวบ้านดอยปุย ได้กล่าวว่า ".....ขณะนั้นผมยังเด็กอยู่ คุณพ่อผมเป็นหนึ่งในสามผู้นำชุมชนที่เข้าเฝ้าฯ คุณพ่อเล่าให้ผมฟังว่า เมื่อสมเด็จพระราชินีฯ ได้ทรงทราบถึงที่ทางราชการพยายามอพยพพวกผมแต่ไม่สำเร็จ พระองค์ได้ตรัสแก่กลุ่มผู้นำชาวม้งว่า ไม่ต้องอพยพไปที่ไหนแล้ว ให้อยู่กับพระองค์ที่นี่เพราะพระองค์จะมาสร้างบ้านอยู่ที่นี่ด้วยแล้ว ทำให้กลุ่มผู้นำชาวม้งต่างปลื้มปิติและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น....."

จากการเสด็จทรงเยี่ยมราษฎรชาวม้งบ้านดอยปุยในครั้งนั้นได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุยใน 3 ด้านคือ

1. ด้านการปกครอง หน่วยราชการฝ่ายปกครองมีการสำรวจประชากรชาวม้งจัดทำทะเบียนบ้านและลงสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านโดยปริยาย ทำให้ชาวม้งซึ่งอดีตเคยตั้งชุมชนเล็ก ๆ กระจัดกระจายอยู่ตามป่าเขาและมีความระแวงต่อทางราชการตลอดมา (เนื่องจากทุกครอบครัวมีอาชีพปลูกฝิ่น) หันมาให้ความสำคัญความเป็นคนไทย เริ่มไว้วางใจต่อราชการไทย กลุ่มผู้นำม้งได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอหางดง อย่างเป็นทางการ คือ

- 1) นายเลาปะ แซ่ย่าง เป็นผู้ใหญ่บ้าน
- 2) นายป้างเช่อ เลาลี เป็นผู้ช่วยฯ
- 3) นายเล้าว่าง แซ่ว่าง เป็นผู้ช่วยฯ

2. ด้านการศึกษา กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ค่ายดารารัศมี อำเภอแมริมได้จัดตั้ง "โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสงเคราะห์ 11" ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานชื่อใหม่ว่า "โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1" โรงเรียนแห่งนี้ได้ให้การศึกษากับบุตรหลานของชาวม้งบ้านดอยปุย ได้ผลิตลูกศิษย์ที่มีคุณภาพไปเป็นเกษตรกร ผู้นำชุมชน ครู อาจารย์ นักวิชาการ ตำรวจ ทหาร ข้าราชการพลเรือน และนักธุรกิจ นับว่าเป็นบุคคลากรที่มีคุณภาพของประเทศจำนวนหนึ่ง

3. ด้านเศรษฐกิจและสังคม สำหรับด้านการเกษตรซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุยนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของพระราชดำริการจัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาชาวเขากล่าวคือ จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินผ่านไร่ของชาวม้ง ทรงพบว่า ชาวม้งมีการทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยมีการปลูกท้อพื้นเมืองตามหัวไร่ปลายสวนในไร่ประกอบด้วยฝืนเป็นพืชหลักและมีพืชรองอื่น ๆ ได้แก่ ผักกาด ต้นหอม ผักชี และมันฝรั่ง พื้นเมือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสถามนายบ้างแจ่อ เลาลี ถึงผลผลิตจากท้อพื้นเมืองและมันฝรั่งว่าได้นำไปขายหรือไม่ นายบ้างแจ่อได้กราบถวายบังคมทูลพระองค์ว่ามันฝรั่งเป็นอาหาร (กับข้าว) ของชาวม้งในหน้าแล้งปลูกไว้เพื่อการบริโภคเท่านั้น ส่วนท้อพื้นเมืองนั้นส่งขายให้โรงงานท้อดองในเมืองเชียงใหม่ชื่อโรงงานแสงทอง (เรื่องนี้นายบ้างแจ่อ เล่าให้ผู้เขียนฟังเมื่อ พ.ศ.2525 ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเข้าไปในบ้านและได้ทรงเข้าถึงประตูห้องนอนที่เดียว)

จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบสภาพทั่วไปของระบบการเกษตรกรรมและสภาพภายในครัวเรือนของชาวม้งนั้น พระองค์ได้มีพระราชดำรัสที่จะพัฒนาชาวเขาให้เลิกปลูกฝืนและใช้ภูมิปัญญาชนเผ่าให้เกิดประโยชน์สูงสุดจึงมีพระราชโองการให้อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำการศึกษาวิจัยในการนำพันธุ์ท้อจากต่างประเทศมาต่อกับพันธุ์พื้นเมือง และนำมันฝรั่งพันธุ์ดีมาทดลองส่งเสริมให้ชาวม้งบ้านดอยปุยปลูก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงินส่วนพระองค์ จำนวน 200,000 บาท (สองแสนบาทถ้วน) เพื่อซื้อที่ดินซึ่งอยู่ติดกับชุมชนบ้านดอยปุย เป็นสถานที่ทำการศึกษาวิจัยด้านการเกษตรโดยได้พระราชทานชื่อสถานที่แห่งนี้ว่า "สวนสองแสน" ที่นี่เป็นจุดเริ่มต้นของ "โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา" (องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ , 2535)

สำหรับด้านสังคมนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงิน 50,000 บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) ให้เป็นทุนสำหรับการค้าขายในหมู่บ้าน ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุยมีความเจริญขึ้นมาตามลำดับ จากการที่ชุมชนบ้านดอยปุยอยู่ห่างจากพระตำหนักภูพิงค์เพียง 4 กิโลเมตร ทำให้

นักท่องเที่ยวจากทุกชาติทุกประเทศหลังไหลเข้าสู่บ้านดอยปุยทุก ๆ วัน ซึ่งลี้ศึก (2541 : บทความพิเศษ) ได้กล่าวว่า

“สำหรับชาวต่างประเทศแล้ว ถ้าไปไม่ถึงเชียงใหม่ก็ไม่อาจถือได้ว่าไปถึงประเทศไทย ถ้าไปไม่ถึงดอยสุเทพก็ไม่อาจถือได้ว่าไป ถึงเชียงใหม่และถ้าไปไม่ถึงบ้านม้งดอยปุยก็ถือได้ว่าไปไม่ถึงดอยสุเทพ.

ในปัจจุบันนี้หมู่บ้านดอยปุย เป็นชุมชนชาวเขาที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย (ยิ่งยศ , 2543. อ้างแล้ว) และชาวม้งบ้านดอยปุย มีรายได้หลักจากการท่องเที่ยวสำหรับเลี้ยงครอบครัว รายได้จากการเกษตรกลายเป็นรายได้รองหรือรายได้เสริมเท่านั้น

จากการที่สถานการณ์การท่องเที่ยวกำลังเจริญถึงจุดสูงสุดนั้น ได้มีลางบอกเหตุว่าการท่องเที่ยวอาจถึงจุดดับในเวลาอันใกล้ เนื่องจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรุนแรงจากสภาพสังคมดั้งเดิม (Traditional Society) กลายเป็นสังคมเมือง (Civilised Society) ตามสองข้างทางเดินภายในหมู่บ้านมีสภาพไม่แตกต่างจากตลาดไนท์บาร์ชานักท่องเที่ยวสามารถหาซื้อสินค้าพื้นเมืองจากในเมืองโดยไม่จำเป็นต้องขึ้นดอยปุย

โครงการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุย อุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ – ปุย จังหวัดเชียงใหม่” จึงได้เกิดขึ้น โดยคณะนักวิจัยร่วมกับชุมชนในการค้นหาปัญหาและหาทางออก (วิจัย) แล้วกระตุ้นให้เกิดการแก้ไข (พัฒนา) ให้การท่องเที่ยวในชุมชนบ้านดอยปุยเกิดความยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาวิจัยหาคำตอบความรู้ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.2 เพื่อสร้างกระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน และองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง

2.3 เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาและใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนโดยตรงและต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

3. คำถามหลักของการวิจัย

แนวทางในการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ย อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพปุย จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อประโยชน์สูงสุดนั้นเป็นอย่างไร

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

4.1 ชุมชนและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเข้าใจในวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของโครงการวิจัย

4.2 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ สถานภาพ วัฒนธรรมภูมิปัญญา การท่องเที่ยว และความเป็นมาของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ยในด้านต่าง ๆ เช่นด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์ การเมือง การปกครอง และองค์ประกอบของชุมชน

4.3 ทราบสถานภาพของกลุ่มเป้าหมายของแต่ละกลุ่มได้แก่กลุ่มปกครองและพัฒนา การศึกษา กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มแม่บ้านและร้านค้า และกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนียนดอยปู่ย ตลอดจนกิจกรรมโดยรวมได้แก่ การศึกษาพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวรอบชุมชน (ผากลองและป่าไม้ทางทิศเหนือของชุมชน)

4.4 เกิดการพัฒนาโดยกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นองค์กรเครือข่ายภายในชุมชนเกี่ยวกับด้านการท่องเที่ยวและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยพัฒนานี้เป็นการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ เกื้อหนุนซึ่งกันและกันโดยมีประชาคมชาวม้งบ้านดอยปู่ยเป็นแกนในการเชื่อมโยง

4.5 ท้ายที่สุดคือองค์กรเครือข่ายภายในชุมชนสามารถทำการวิเคราะห์ปัญหา (วิจัยท้องถิ่น) และวางแนวทางในการพัฒนาองค์กรของตนเองในลักษณะเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น ๆ อย่างเป็นระบบ โดยมีประชาคมชาวม้งบ้านดอยปู่ยเป็นแกนในการเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่อง ไม่พึ่งพาองค์กรจากภายนอกชุมชนอีกต่อไป เปรียบเสมือนตึกที่นั้งร้านดูกร้อออกไป และตึกสามารถตั้งอยู่อย่างโดดเด่นและสง่างามตามลำพัง

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ใช้เวลาทำการวิจัยเป็นเวลา 1 ปี คือตั้งแต่ วันที่ 1 มกราคม 2544 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม

6.

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการที่ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุย ตั้งอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยว คือวัดพระธาตุดอยสุเทพ พระตำหนักภูพิงศ์และบ้านดอยปุย ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวอย่างหนาแน่นตลอดปี คนจากภายนอกชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์ได้เข้ามาทำการค้าขายในชุมชนบ้านดอยปุย ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนกำลังจะสูญหาย ความเจริญทางด้านวัตถุได้บดบังเอกลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ "ม้ง" จนเกือบจะหมดสิ้น หากไม่มีการศึกษาหาแนวทางแก้ไขและป้องกันตั้งแต่บัดนี้ ในที่สุดการท่องเที่ยวจะต้องถึงทางตันและจะมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคนในชุมชนดั้งเดิม ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา

โครงการวิจัย เพื่อท้องถิ่น นี้จึงเกิดขึ้นโดยให้องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนบ้านดอยปุยมาร่วมกันคิดหาทางในการพัฒนาหรือกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน สร้างชุมชนให้เข้มแข็งและมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนอันจะเป็นผลพลอยได้ให้แก่ชุมชนใกล้เคียง จังหวัดเชียงใหม่และประเทศไทยโดยรวม

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนา

1. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวไม่ได้มีความสำคัญเพียงระดับภาค ระดับประเทศ หรือระดับภูมิภาคเท่านั้น แต่มีความสำคัญในระดับโลกที่เกี่ยวถึงกับมีการกำหนดให้ วันที่ 27 กันยายน ของทุกปีเป็นวันท่องเที่ยวโลก (World Tourism Day) โดยมีองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization WTO) เป็นผู้กำหนดคำขวัญประจำปีขึ้นทุกปี เพื่อให้ประเทศสมาชิกทั่วโลกนำไปปฏิบัติงานเป็นแนวทางเดียวกัน ประชาคมโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมวัฒนธรรมการเมืองและเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและของโลกโดยรวมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้คิดคำขวัญภาษาไทยว่า "การท่องเที่ยวสานานานอารยธรรมนำสู่สันติภาพ" ให้สอดคล้องกับ "Tourism : a tool for peace and dialogue among civilization" อันเป็นคำขวัญของ WTO (อสนท , 2544 : 24)

นโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ส่วนหนึ่งคือการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงมีบัญชาให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวของชาติ เข้าร่วมประชุมระดมความคิดเห็นระดมสมองที่เรียกว่าการจัดทำ workshop ทางการท่องเที่ยวขึ้น (วินิจ 2544 : 36)

ในปัจจุบันรายได้ที่เป็นเม็ดเงินจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2543 มีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย 9,508,623 คน มีรายได้จากท่องเที่ยวถึง 286,100 ล้านบาท อันเป็นมูลค่าสูงยิ่งในภาวะเศรษฐกิจที่กำลังวิกฤตอยู่ในปัจจุบัน

การเติบโตทางการท่องเที่ยวของไทยยังคงมีแนวโน้มของการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แต่ก็มีหลายปัญหาเริ่มส่งเค้าที่จะเป็นปัญหาใหญ่ครั้ง การพัฒนาการท่องเที่ยวของชาติเช่นกัน เช่น ปัญหาการเอาไรด์เอาเปรียนักท่องเที่ยว ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเริ่มเสื่อมโทรม ปัญหาการขาดการประสานงานที่ดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน รวมทั้งขาดกลยุทธ์และยุทธวิธีทางการตลาดใหม่ ๆ แล้ว การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยก็อาจจะถึงเวลาลดถอยลง และอาจจะต้องสูญเสียส่วนแบ่งการตลาดให้กับตลาดท่องเที่ยวอื่น ๆ ของโลกไปอย่างน่าเสียดาย นั่นจึงเป็นที่มาของ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งชาติ ขึ้นที่โรงแรมเชียงใหม่พลาซ่าจังหวัดเชียงใหม่เมื่อปลายเดือนเมษายน พ.ศ. 2544

จากการประชุมดังกล่าวมีผลอย่างเป็นรูปธรรมที่จะช่วยแก้ปัญหาทางการท่องเที่ยวได้หลายมาตรการด้วยกันโดยเป้าหมายหลักคือ การเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวจากเดิมอีก 50,000 ล้านบาท จากรายได้จากการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2543 ที่มีรายได้ประมาณ 286,100 ล้านบาท และยังได้กำหนดนโยบายจัดตั้งให้จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองปลอดภาษี เพื่อ แข่งขันกับเมืองท่องเที่ยวอย่างฮ่องกงและสิงคโปร์ อันจะทำให้เมืองท่องเที่ยวทั้งสองเมืองสามารถเพิ่มรายได้ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ตจาก 50,000 ล้านบาทเป็น 60,000 ล้านบาท และของจังหวัดเชียงใหม่จากเดิม 30,000 ล้านบาท เป็น 50,000 ล้านบาท (วินิจ , 2544 : 36 อ้างแล้ว)

สำหรับนโยบายการท่องเที่ยวเฉพาะนั้น นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และประธานกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เห็นนโยบายการท่องเที่ยวไว้ 11 ประการ คือ (อสท.2544 : 23)

- 1) ให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) บริหารการท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายด้านเศรษฐกิจไปยังชุมชนต่าง ๆ ให้มีความเชื่อมโยงกับนโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง
- 4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการที่ทำให้นักท่องเที่ยวพำนักอยู่นานขึ้น และใช้จ่ายต่อวันมากขึ้น
- 5) เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงสุขภาพ เชิงกีฬา และเชิงเกษตร
- 6) ส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างกัน
- 7) เร่งรัดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหาการเอาผิดเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวอย่างจริงจังและเข้มงวด
- 8) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการต่าง ๆ ที่ทำให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น
- 9) สนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

- 10) ใช้มาตรการเชิงรุกส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมีเป้าหมายหลักที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ
- 11) ให้มีการจัดตั้งอาสาสมัครส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำท้องถิ่น

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูง

ชุมชนบนพื้นที่สูงหรือชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นั้นเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวมานานแล้ว ในอดีตมีบริษัทนำเที่ยวทั้งที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายตั้งโต๊ะตามริมฟุตบาท และตามหน้าโรงแรม นำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนชาวเขา ขณะนั้น ททท. (อสท.ขณะนั้น) ยังไม่เข้มงวดเท่าไรนัก การท่องเที่ยวในชุมชนชาวเขาจึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่เรียบร้อยไม่ถูกต้อง เช่น มีการขายเสฟติด และบางที่มีการใช้โสเภณีชาวเขาเป็นจุดขาย

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ซึ่งมีพันธกิจในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา มีความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างมาก กรมประชาสงเคราะห์จึงได้จัดตั้งโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูงขึ้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2540 เพื่อสนองต่อ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2540 ที่ได้อนุมัติให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดงาน ปีท่องเที่ยวไทย 2541 – 2542 (Amazing Thailand 1998 - 1999)

การดำเนินงานดังกล่าว กรมประชาสงเคราะห์ได้ประสานความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน โดยกองสงเคราะห์ชาวเขาได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลประเทศญี่ปุ่น (JBIC) Japan Bank for International Co - operation ให้ดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูงโดยการสร้างศูนย์วัฒนธรรมหมู่บ้านชาวเขาใน 13 จังหวัด 34 แห่ง

สำหรับในส่วนของจังหวัดเชียงใหม่เน้นดำเนินการจัดสร้างศูนย์วัฒนธรรมหมู่บ้านชาวเขา 7 แห่ง ใน 5 อำเภอ คือ อำเภอเชียงดาว 2 แห่ง อำเภอแม่แตง 2 แห่ง อำเภอแมริม 1 แห่ง อำเภอแม่แจ่ม 1 แห่ง และอำเภอแม่วาง 1 แห่ง (กรมประชาสงเคราะห์, 2543 : 21 – 23)

วิธีการดำเนินงานคือ จัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาบริหารศูนย์วัฒนธรรมในรูปแบบ ธุรกิจชุมชน โดยมีศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาประจำจังหวัดเป็นที่เลี้ยง มีทั้งการติดตามแนะนำการจัดการฝึกอบรมและการจัดงบประมาณสนับสนุนด้านอื่น ๆ เป็นต้น จึงอาจถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูงในชุมชนชาวเขาโดยภาครัฐอย่างเป็นทางการ

3. ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชนที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นแนวทางที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนาในโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอสรุปแนวคิดโดยรวมของนักปรัชญาการพัฒนาชุมชนหลายท่าน ซึ่งรวบรวมโดยสนธยา (2533 : 37 – 63) ดังนี้

3.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเอง แต่หากประชาชนไม่พร้อมหรือคิดริเริ่มไม่เป็นก็ให้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ให้มีการขับเคลื่อนไปสู่กรรมวิธี (Process) แห่งการกระทำทางสังคมซึ่งประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ได้มาร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ และร่วมกันติดตามผล ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดที่ชุมชนปรารถนา ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวจะต้องได้รับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณและทางวิชาการ จากหน่วยราชการหรือองค์กรเอกชน

3.2 ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน โดยธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งทางกายภาพและจิตใจแม้ปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะระบุไว้ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน แต่แท้จริงแล้วมนุษย์ไม่มีทางที่จะมีสิทธิเสมอภาคในทางกายและจิตใจได้ ในขณะเดียวกันมนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะเจริญก้าวหน้า แต่โอกาสที่มนุษย์จะประสบความสำเร็จในชีวิตมายน้อยแค่นั้นขึ้นอยู่กับภาวะธรรมชาติ และภาวะทางกายภาพของแต่ละบุคคลฉะนั้นมนุษย์จึงไม่มีสิทธิเสมอภาคในความสำเร็จของชีวิตเท่าเทียมกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงควรให้ความเชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร (Human Resources) ที่มีความสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถทางกายภาพของตนที่จะพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถของตนหากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้องทาง มนุษย์ทุกคนปรารถนาต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม (Social Justice) ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกายสบายใจ (Social Satisfaction) และต้องการให้สังคมยอมรับ (Social Acceptability)

จะเห็นว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนับตั้งแต่อยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวคนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มจึงจะประสบความสำเร็จ

3.3 แนวคิดของการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนนั้นสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึงคือ การบำบัดทุกข์ การที่จะบำบัดทุกข์ได้นั้นจะต้องทราบปัญหาที่แท้จริง (Felt – Needs) ของชุมชน เสียก่อนแล้วจึงหาวิธีสนองความต้องการของชุมชน การค้นหาความต้องการหรือปัญหาของชุมชน นั้นจะต้องเกิดจากภายในชุมชนเองหรือคนภายในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมมากที่สุด

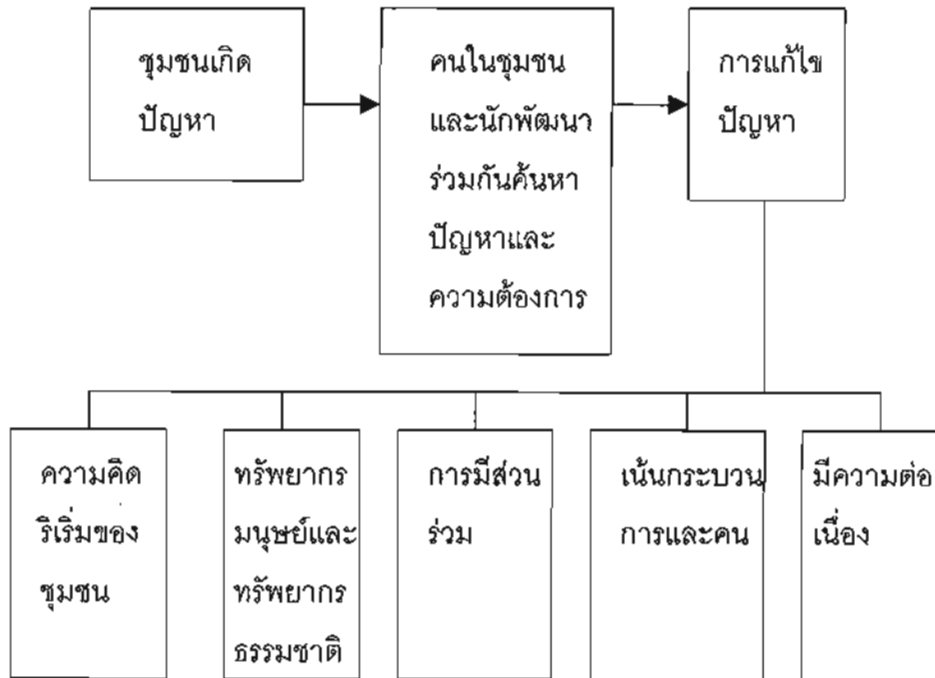
ในการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) และทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) โดยการนำมาใช้นั้นจะทำให้วิธีระดมคน อย่างไร จัดให้เกิดกระบวนการอย่างไร จะนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ สูงสุดและมีความยั่งยืน

การดำเนินกิจกรรมใด ๆ ต้องให้ประชาชนหรือชุมชนเป็นผู้ริเริ่มก่อน นักพัฒนาเป็นเพียง ผู้คอยให้คำแนะนำชี้แนะแนวทางที่เป็นไปได้และให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด หากชุมชนใด ยังไม่ศักยภาพที่จะริเริ่มสิ่งใด ๆ ได้ นักพัฒนาจะใช้วิธีกระตุ้นเร้าให้ประชาชนเกิดความตระหนัก (Awareness) ถึงปัญหาและความต้องการอันแท้จริงของพวกเขา วิธีการเช่นนี้จะก่อให้เกิด กิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องและตรงเป้าตามหลักวิชาการ ทั้งนี้ นักพัฒนาควรจะคอยให้ คำแนะนำและร่วมปฏิบัติงานกับชุมชนอย่างใกล้ชิด

การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คือนักพัฒนาหรือชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานฝ่ายเดียวยากที่จะ ประสบความสำเร็จและผลงานที่เกิดขึ้นจะไม่คงทนถาวร นอกจากนี้แล้วยังอาจนำไปสู่การ ขยายช่องว่างและเกิดความขัดแย้งระหว่างทั้งสองฝ่ายได้ ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้ยุทธวิธี การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างต่อเนืองนับตั้งแต่การระดมคนหรือการวิเคราะห์บุคคลากร การพัฒนาคนให้สอดคล้องกับการพัฒนาวัตถุด้วย

กล่าวโดยสรุปคือการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องพยายามเน้นคนและกระบวนการและ ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 แผนผังสรุปแนวคิดของการพัฒนาชุมชน

4. ประเพณีท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน

ในชุมชนชนบทไทยรวมทั้งชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนพื้นที่สูงมีการนำวิถีชีวิตที่อิงอยู่กับประเพณีและพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ ประเพณีเป็นกิจกรรมที่ผู้คนในสังคมคิดขึ้นและกระทำสืบต่อ ๆ กันมาโดยมุ่งหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างจากการกระทำนั้น (ณรงค์ , 2541 : 80) ประเพณีบางอย่างก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม ประเพณีบางอย่างอาจจะก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคม

4.1 ประเพณีที่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม เป็นเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาโดยอาศัยหลักแห่งเหตุผลและกิจกรรมที่กระทำนั้นจะก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจและสังคม เช่นประเพณีการหลือเต้า (Lwm Tauj) ของชาวม้งตระกูลยาง เป็นการรวมตัวกันของคนในตระกูลปีละครั้ง เพื่อให้หมอผีทำลายผีร้ายที่เรียกว่า ซุ (Sub) ไม่นำสิ่งชั่วร้ายมาสู่สมาชิกในตระกูลอย่างตลอดปี หากเรามองในหลักการทางวิทยาศาสตร์อาจจะมองว่าไร้เหตุผล แต่ถ้ามองในทางจิตวิทยาสังคมจะพบว่าประเพณีนี้เป็นกุศโลบายของคนโบราณหรือบรรพบุรุษที่ต้องการให้สมาชิกในตระกูลมีความรักความสามัคคีจากการทำกิจกรรมร่วมกัน

ประเพณีต่งเซ็ง (Ntoo Xeeb) เป็นประเพณีที่มีความเชื่อกันว่าในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะต้องแต่งตั้งต้นไม้ต้นหนึ่งเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์และทุก ๆ ปี ในเทศกาลปีใหม่ หมอผีจะนำสมาชิกในหมู่บ้านไปเซ่นไหว้ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ด้วยหมูหรือไก่ ตามหลักจิตวิทยาสังคมแล้วอาจจะถือได้ว่าประเพณีนี้เป็นกุศโลบายของคนโบราณที่ต้องการให้คนในหมู่บ้านมีความสามัคคี เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ถึงแม้ว่าต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์จะเป็นเพียงต้นเดียวแต่บริเวณป่านั้นจะกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีใครกล้าบุกรุกทำลาย

4.2 ประเพณีที่ก่อให้เกิดผลเสีย ประเพณีบางอย่างไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่นการทำบุญด้วยการแข่งขันสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ในป่าหากแข่งขันกันสร้างหรือกระทำโดยไม่มีขอบเขตจำกัดจะก่อให้เกิดผลเสียต่อเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

ประเพณีงานศพของชาวม้งที่ถือว่าเมื่อผู้เป็นบุพการีเสียชีวิต ลูกชายทุกคนจะต้องฆ่าวัวหรือควายคนละอย่างน้อยหนึ่งตัวจึงจะถือได้ว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ดังนั้น บางคนที่มีลูกชาย 8 - 10 คนก็ต้องล้มวัวหรือควาย 8 - 10 ตัวในวันส่งศพ ลูกชายบางคนถึงแม้จะจนแสนจนก็ต้องกู้หนี้ยืมสินไปซื้อวัวซื้อควายให้ได้ หรือบางครั้งถึงกับขายลูกเพื่อให้เป็นไปตามประเพณีเท่านั้น นับว่าเป็นการสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางสังคมต่อลูกหลานที่อยู่ภายหลัง

เนื่องจากประเพณีเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน จึงยากที่จะแก้ไขได้ในทันทีทันใด อย่างไรก็ตาม ณรงค์ (2541 : 81 - 82) ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีในการแก้ประเพณี ไว้ดังนี้

1) ใช้วิธีค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงประเพณีนั้น ๆ เช่น การเลิกทาส ค่อย ๆ เริ่มจากการลดค่าตัวทาส การกำหนดระยะเวลาที่ยังคงมีทาสรับใช้ การกำหนดไม่ให้มีทาสเกิดขึ้นอีกตั้งแต่ปี พ.ศ. ที่กำหนด

2) ใช้หลักของตัวตายตัวแทน เช่นการบูชาเจ้าแม่กาลีด้วยหัวมนุษย์ อาจหาเทคนิควิธีให้ใช้หัวคนตายแทนการล่าหัวคนเป็นมาบูชา โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ของผู้ถูกกล่าวและพยายามแสดงให้เห็นว่าหัวคนเป็นและหัวคนตายมีค่าแห่งการบูชาเท่ากัน

3) ใช้หลักการให้การศึกษา เพื่อให้เขาทราบว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำอะไรแล้วได้ผลอย่างไร เช่น ความตายเป็นของธรรมดาของมนุษย์การมีความกตัญญูกตเวทินั้นต้องเลี้ยงดูท่านเมื่อท่านมีชีวิตอยู่ การฆ่าวัวฆ่าควายเป็นฝูง ๆ นั้นท่านไม่ได้รับผลแต่อย่างใด เป็นการทำบาป ทำผิดกฎหมาย ทารุณกรรมสัตว์

4) ใช้หลักการสร้างความเชื่อขึ้นใหม่ เช่นถ้าความเชื่อเดิมถือว่าเมื่อคนตายแล้วต้องนำสิ่งของสมบัติต่าง ๆ ของคนตายให้ติดตัวผู้ตายไปด้วยซึ่งการกระทำดังกล่าวเท่ากับเป็นการทำลายทรัพย์ดังนั้นอาจสร้างสถานการณ์ขึ้นใหม่ โดยทำเป็นว่ามีกรณีพิพาทในรูปร่างทรง และเล่าถึงความทุกข์ความลำบากในการนำสิ่งของติดตัวไป

เทคนิควิธีดังกล่าวเป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้นอย่างไรก็ตามนักพัฒนาอาจมีประสบการณ์และคิดเทคนิควิธีใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์และสถานการณ์ของชุมชน จารีตประเพณีของชุมชนซึ่งย่อมจะเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงแก้ไขประเพณีต่าง ๆ ให้มีคุณค่าสูงขึ้น

5. ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนนั้นอาศัยทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ซึ่งมีนักทฤษฎีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เสนอไว้มากมายในที่นี้จะนำข้อเขียนของสนธยา (2533 , 122 – 170) ที่ได้รวบรวมทั้งความหมายของทฤษฎีและตัวทฤษฎีที่มีผู้เสนอไว้ โดยพยายามที่จะวิเคราะห์เชื่อมโยงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่สูง

5.1 ความหมายของทฤษฎี ทฤษฎีหมายถึงข้อแถลง (Statement) ชุดหนึ่งอันประกอบไปด้วยข้อสรุปที่มีลักษณะคล้ายกฎโดยข้อแถลงเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องอย่างมีระบบตลอดจนสามารถพิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์ (Richard Rudner) หรือทฤษฎีเป็นข้อเสนอ (Propositions) ชุดหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมีระบบระเบียบ (Zetterberg) ซึ่งทฤษฎีจะต้องมีความสัมพันธ์ของโครงสร้างความคิดรอบยอดและแบบของตัวแปรต่าง ๆ เพื่อสามารถอธิบายและคาดคะเน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ทฤษฎีจะต้องผ่านการศึกษาค้นคว้าทดลองกับข้อมูลต่าง ๆ เป็นจำนวนมากและเป็นเวลานาน จนมีความแน่ใจว่าเป็นความรู้จริงที่เชื่อถือได้แล้วนำความรู้จริงเหล่านี้มาจัดระบบ เพื่อให้ความสัมพันธ์ของตัวแปรอย่างชัดเจน ทฤษฎีนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และกาลเวลาที่เปลี่ยนไป หรือเมื่อมีผู้สามารถนำหลักฐานมาพิสูจน์ลบล้างได้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์)

5.2 ความหมายของทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เป็นการวางนัยทั่วไปหรือข้อสรุปที่ใช้ได้ทั่วไป ปรากฏการณ์สังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) โดยยึดหลักการและเหตุผลของความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น ๆ จนสามารถที่จะพยากรณ์ ปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น ๆ ในอนาคตได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์)

5.3 ประโยชน์ของทฤษฎีสังคมศาสตร์ต่อการพัฒนาชุมชนทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนดังนี้

1) ช่วยชี้แนวทางให้ทราบว่าในการพัฒนาชุมชนจะต้องคิดถึงปัจจัยในเรื่องใดบ้าง เพราะแต่ละทฤษฎีจะกล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในสังคมขึ้น

2) ช่วยชี้ทิศทางในการพัฒนาชุมชน เพราะทฤษฎีจะกล่าวถึงขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งหรือจากสังคมสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง ทำให้สามารถวางแผนการพัฒนาได้ส่วนหนึ่ง

3) ช่วยบอกปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนได้ล่วงหน้า ทฤษฎีจะบอกให้ทราบถึงสภาพของสังคมตั้งแต่จุดเริ่มต้นการพัฒนา จนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการพัฒนา ทำให้นักพัฒนาชุมชนสามารถหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ทันเวลาที่

การศึกษาทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาชุมชนนี้จะไม่แยกศึกษาออกจากกัน ต่างหาก แต่จะศึกษาโดยรวมเพื่อเป็นแม่แบบให้สาขาวิชาต่าง ๆ นำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างและพัฒนาทฤษฎีของตนเอง สำหรับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนและ / หรือการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นที่สูงที่จะกล่าวถึงมีดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) William Ogburn นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันได้เสนอว่า วัฒนธรรมเป็นพลังงานที่เคลื่อนไหวได้ด้วยตนเองเสมอหรือเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนืออินทรีย์ (Super Organic) มี 2 ประเภท คือ

ก. วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) ได้แก่สิ่งประดิษฐ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

ข. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non – material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นบ่อเกิดของการนำความเจริญมาสู่สังคม แต่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เร็วเกินไปจะทำให้มนุษย์ปรับตัวไม่ทัน จะทำให้เกิด ความเฉื่อย ความล่าหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรม กล่าวคือ วัฒนธรรมทางวัตถุเป็นตัวการสำคัญของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญของสังคมในขณะที่วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุจะต้องปรับตัวตามเพื่อให้สอดคล้องกลมกลืน แต่โดยปกติวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุจะปรับตัวช้าเพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นมักยึดติดกับขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม มีความกลัวการเปลี่ยนแปลงเพราะขาดการศึกษา กล่าวโดยสรุปคือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุจะเป็นที่ยอมรับก่อนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเสมอ ตัวอย่างเช่นการยอมรับใช้รถยนต์แต่ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร ถนนไม่เพียงพอ ขาดความรู้ในการบำรุงรักษา การยอมรับเครื่องใช้ไฟฟ้ามาใช้ขณะที่บ้านตนเองยังไม่มีไฟฟ้าหรือภาวะเศรษฐกิจของตนเองไม่พร้อม เป็นต้น

2. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory) Charles Darwin (ค.ศ. 1809 – 1882) ได้เสนอทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีววิทยาว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหมดเกิดจากสิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวมาสู่สิ่งมีชีวิตที่มีระบบต่าง ๆ สลับซับซ้อนซึ่งต้องใช้เวลาอันบร้อย ๆ ล้านปี ในทางสังคมวิทยาก็เช่นกัน สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ตลอดเวลาจากสังคมที่มีความเป็นอยู่ง่ายที่สุด มีชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติแล้วค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นสู่ความสลับซับซ้อนในที่สุด บางสังคมอาจจะไม่ต้องผ่านการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนเสมอไป แต่อาจจะมีการกระโดดข้ามขั้นตอนในรูปของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้ (Cultural Diffusion)

3. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) Ralph Linton เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้โดยกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมต่างวัฒนธรรมกัน โดยปกติวิสัยแล้วจะมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมที่เจริญกว่าไปยังสังคมที่ด้อยกว่า แต่ในความเป็นจริงแล้วสังคมที่เจริญกว่าก็อาจจะรับวัฒนธรรมจากสังคมที่ด้อยกว่าได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ หรือถ้ามีการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ก็อาจจะมีการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับสิ่งที่คิดค้นใหม่นั้นแล้วปรับปรุงให้เป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน

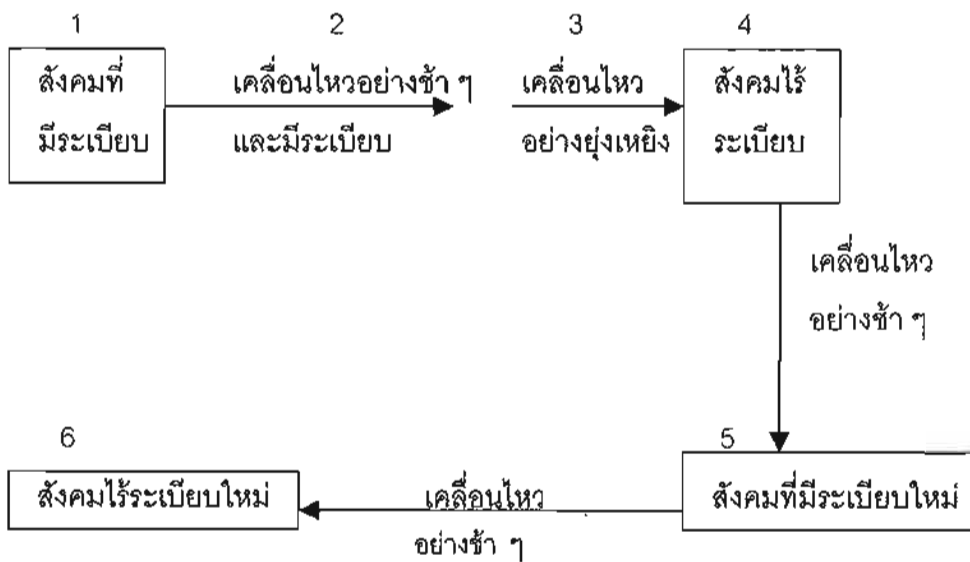
4. ทฤษฎีการขึ้นและลงของสังคม (Rise and Fall Theory) Oswald Spengler เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้โดยมีสาระสำคัญว่า สังคมและวัฒนธรรมมีจุดเริ่มต้น แล้วค่อย ๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงที่สุดก็จะเสื่อมสลายไป แต่การสิ้นสลายของวัฒนธรรมมิได้หมายความว่าวัฒนธรรมนั้นจะสูญหายไป โดยธรรมชาติของมนุษย์จะมีการพยายามปรับปรุงให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นเสมอ

5. ทฤษฎีการควบคุมทางสังคม (Social Control Theory) Richard T Lapiere ได้เสนอว่า การควบคุมทางสังคมนั้นมุ่งในแง่ของการวิเคราะห์พฤติกรรมทางวัฒนธรรมอันได้แก่สถานภาพ สถานภาพของกลุ่มและปทัสถานสังคม ค่านิยมการทอดทิ้งทางสังคม (Social Isolation) การควบคุมแบบประชาธิปไตย วิกฤตการณ์ทางสังคม และความเชื่อทางศีลธรรมโดยมุ่งที่จะให้แต่ละคนประพฤติตามระเบียบข้อบังคับของสังคม กรรมวิธีหรือกระบวนการในการควบคุมทางสังคมจะต้องมีระเบียบชุมชน เป็นกลไกในการป้องกันพฤติกรรมการฝ่าฝืนสังคมหรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ วิธีการควบคุมทางสังคมมีทั้งการให้รางวัล (Rewards) และการลงโทษ (Punishments) กฎระเบียบชุมชนเพื่อการควบคุมทางสังคมจะสามารถขจัดความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มและความขัดแย้งนั้นเกี่ยวข้องกับองค์การทางสังคม

6. ทฤษฎีมนุษย์นิเวศ (Human Ecology Theory) นักมนุษย์นิเวศมีความเห็นว่ารูปแบบของชุมชนแต่ละแห่งจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และที่อยู่อาศัย ส่วนวัฒนธรรมนั้นจะถูกสร้างขึ้นโดยขึ้นอยู่กับสังคมย่อย ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยสังคมย่อยในระดับต่าง ๆ กัน จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและจะมีการแข่งขันกันจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลง หลังจากนั้นจะคงอยู่กับที่ ต่อมาก็จะแข่งขันกันอีกและจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอีกจนกระทั่งระยะหนึ่งก็จะคงที่อีกเช่นกัน

เพื่อสนับสนุนทฤษฎีมนุษย์นิเวศ ลีคีก (2540) ได้ทำการวิเคราะห์สภาพสังคมหรือชุมชนบนพื้นที่สูงโดยการอิงทฤษฎีไร้ระเบียบ ที่เสนอโดยชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ ว่าทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเป็นทฤษฎีที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนยากที่จะเข้าใจได้ง่าย จึงขอสรุปแผนภาพเพื่อให้เข้าใจง่ายดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แผนภาพทฤษฎีไร้ระเบียบ

อธิบายว่า "ในสภาพสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุขมีระเบียบนั้น จะมีความเคลื่อนไหวหรือพลวัต (Dynamic) อยู่ตลอดเวลาและอยู่ในระเบียบ การเคลื่อนไหวจะค่อย ๆ ยุ่งเหยิงและอลเวงมากขึ้นจนกลายเป็นสังคมที่ไร้ระเบียบ ควบคุมไม่ได้ จากนั้นสังคมจะจัดตัวมันเองให้เข้าสู่ความเป็นระเบียบใหม่และจะเคลื่อนไหวสู่ความยุ่งเหยิงต่อไปอีก"

ข้อมูลเชิงประจักษ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบนพื้นที่สูงเป็นไปตามทฤษฎีนี้ทุกประการ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1) สังคมที่มีระเบียบ เป็นสังคมจารีตประเพณี (Traditional Societies) ชุมชนชาวเขาอาศัยกฎจารีตประเพณีในการควบคุมทางสังคม ทั้งพิธีกรรมชาติ ชุมชนต่างเผ่าต่างวัฒนธรรม ความเชื่อถือจารีตปฏิบัติที่แตกต่างกันไม่เป็นภัยต่อกันและกัน นอกจากนี้ไม่เป็นภัยต่อกันแล้วในทางกลับกันต่างกลุ่มต่างก็เกื้อกูลต่อกันอีกด้วย

2) กระบวนการเคลื่อนไหวอย่างมีระเบียบ พลวัติในสังคมหนึ่ง ๆ มีการเกิดแก่เจ็บตาย ถ้ายทอดการปกครอง ถ้ายทอดภูมิปัญญาอย่างมีระเบียบและกฎเกณฑ์

3) กระบวนการเคลื่อนไหวอย่างยุ่งเหยิง สังคมเริ่มเกิดความยุ่งเหยิงเมื่อมีการติดต่อกับบุคคลภายนอกซึ่งมีอยู่อย่างน้อย 4 กลุ่มคือ

ก. กลุ่มโจรปล้นสดมภ์ ได้แก่พวกฮ่อ โจรจากพื้นราบ รวมทั้งข้าราชการบางกลุ่มที่เข้าไปข่มขู่ ขูดรีดภาษีเดือน

ข. กลุ่มคอมมิวนิสต์ เป็นกลุ่มที่ประกาศตัวจะเป็นผู้ปลดปล่อยให้สังคมบนพื้นที่สูงหลุดพ้นจากกลุ่ม ก

ค. กลุ่มข้าราชการ ประกาศเจตนารมณ์ของรัฐที่มีต่อประชาชน โดยพยายามชี้ถึงภัยร้ายของสังคม ก และกลุ่ม ข

ง. กลุ่มพ่อค้า มีบทบาทในการนำสินค้าเข้าไปให้ชุมชนบ้านป่าได้ลิ้มรส ทำให้ชุมชนลดการพึ่งพิงธรรมชาติลงและหันไปสู่ลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) และลัทธิบูชาสินค้า (Commodity Felishm)

4) สภาพสังคมไร้ระเบียบ เกิดสงครามแย่งชิงประชาชนระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายรัฐบาลอย่างรุนแรง ชุมชนบนพื้นที่สูงหลายจังหวัดต้องแตกสลายเข้าไปหลบอยู่ตามป่าและถูกตราหน้าว่า "พวกแม้วแดง พวกทำลายชาติ " เป็นแพะรับบาปจากความขัดแย้งของผู้กระหายอำนาจทั้งสองฝ่ายซึ่งล้วนแต่เป็นคนในเมืองที่มีความรู้มีฐานะดีชุมชนบนพื้นที่สูงต้องตกเป็นเหยื่อของความขัดแย้งกันเองระหว่างผู้มีอำนาจด้วยกันเองเป็นเวลานานนับ 20 ปี (2508 - 2526) จนกระทั่งสงครามเย็นภายในประเทศไทยสงบ ชุมชนบนพื้นที่สูงถูกเรียกว่าผู้เข้าร่วมพัฒนาชาติไทย หน้ากากของพวกคอมมิวนิสต์พวกทำลายชาติไทย จึงถูกเปิดออกปรากฏว่าพวกผู้นำทำลายชาติไทยล้วนแต่เป็นคนจากพื้นราบทั้งสิ้น

5) สภาพสังคมใหม่ที่มีระเบียบ หลังจากสงครามไทยรบไทยสงบลง คนบนพื้นที่สูงถูกขนานนามว่าผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากรัฐในการจัดสร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว จัดสรรที่ดินทำกิน เลี้ยงดูในระยะต้น ๆ ที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ขณะที่ผู้นำคอมมิวนิสต์ที่เคยอยู่กับพวกเขาในป่าได้อพยพลงสู่เมือง บางคนไปเป็นนักการเมือง บางคนไปเป็นนักวิชาการใหญ่โต สิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเขา(ชาวเขา) ได้เรียนรู้ว่า ความทุกข์ทรมานแสนสาหัสที่พวกตนได้รับมาเป็นเวลาอันยาวนานนั้นเกิดจากความโลภ ความไม่ลงตัวในผลประโยชน์ทางการเมืองและอำนาจเมื่อผลประโยชน์ลงตัวพวกเขาก็คือพวกเดียวกันความล้าสมัยใหม่ของชาวเขาต่อสิ่งนี้ทำให้ชาวเขาตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน และส่งลูกหลานเรียนหนังสือ เพื่อลูกหลานจะได้ไม่ถูกหลอกอีก

6) สภาพสังคมที่ไร้ระเบียบใหม่ สังคมที่มีระเบียบอยู่ได้ประมาณ 4ปี (2530 – 2540) ประชากรเพิ่มขึ้นขณะที่พื้นที่ทำการเกษตรจำกัด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว จนคนตามไม่ทันจึงเกิดภาวะการช็อกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) มีการอพยพแรงงานเข้าสู่ชุมชนเมือง เกิดการระบาดของยาเสพติดโดยเฉพาะยาบ้าเข้าสู่ชุมชนบทที่สูง ตามความเป็นจริงแล้ววงจรความยุ่งเหยิงที่หวนกลับสู่ชุมชนบนพื้นที่สูงอีกครั้งนี้เหมือนกับปัญหาการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในอดีต ชุมชนบนพื้นที่สูงถูกตราหน้าว่าเป็นพวก ค้ายาบ้า โดยเฉพาะชาวม้งทั้ง ๆ ที่ความเป็นจริงแล้ว ยาบ้า นั้นระบาดอยู่ทั่วทุกหัวระแหงในสังคมไทยและที่แน่นอนที่สุดคือ มีผู้มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังเช่นกัน ความยุ่งเหยิงที่เกิดขึ้นกำลังอยู่ในขั้นรุนแรงและเป็นพลวัตที่หวังไว้ว่าจะคล้อย ๆ เคลื่อนไปสู่สภาพสังคมที่มีระเบียบอีกครั้งหนึ่งและหน้ากากของผู้ยิ่งใหญ่ที่อยู่เบื้องหลังของขบวนการความยุ่งเหยิงนี้จะถูกเปิดออกอีกเช่นกัน

7. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functional Theory) Auguste Comte เป็นนักสังคมวิทยาคนแรกที่อธิบายว่า สังคม ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ เช่นเดียวกับร่างกาย ส่วนประกอบเหล่านี้ต่างทำหน้าที่ของมันเอง และในขณะเดียวกันก็จะทำงานประสานกันเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ Emile Durkheim อธิบายเพิ่มเติมว่าสังคมอยู่รอดได้ด้วยการยึดเหนี่ยวสังคม (Social Solidarity) ในสังคมง่าย ๆ นั้น บุคคลในสังคมจะมีสิ่งยึดถือร่วมกันที่เรียกว่า Mechanical Solidarity คือมีการยึดถือจารีตประเพณีและค่านิยมเป็นหลักมากกว่ายึดถือตัวบุคคลในสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น จะมีรูปแบบการยึดเหนี่ยวทางสังคมแบบ Organic Solidarity คือบุคคลจะยึดการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยที่แต่ละบุคคลอาจจะมีค่านิยมความเชื่อความคิดที่แตกต่างกันไป การที่สังคมอยู่รอดได้ก็เพราะบุคคลทุกคนปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน

โดยสรุปแล้ว Durkheim มีความเห็นว่า การเพิ่มประชากรเป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากระบบที่ง่าย ๆ ไปเป็นระบบสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการยึดเหนี่ยวทางสังคมจากแบบ Mechanical Solidality ไปเป็นแบบ Organic Solidality อีกด้วย

8. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ทฤษฎีความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ Socrates เมื่อราว ๆ 470 ปีก่อนพุทธกาล จนกระทั่งถึงสมัย Karl Marx ในช่วงปี ค.ศ. 1818 - 1883 นักทฤษฎีเหล่านี้ได้แก่ Socrates , Kant , Hegel , Feuerbach และ Marx ทั้งหมดนี้มีแนวคิดที่มีสาระร่วมกันคือ ความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์เพราะจะนำไปสู่ภาวะใหม่ที่ดีกว่าเก่าเสมอ ดังนั้นจึงควรจะต้องถือว่าความขัดแย้งต่าง ๆ ในชุมชนเป็นเรื่องธรรมดา ต้องทำให้ความขัดแย้งนั้นนำไปสู่การสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีกว่าแต่ การแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นจะกระทำได้ด้วยการหาข้อยุติด้วยการหาแนวทางใหม่ที่สมาชิกในสังคมยอมรับร่วมกันเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเมื่อดำเนินการไปแล้วเกิดความขัดแย้งขึ้นอีกก็ใช้วิธีการนี้เป็นข้อยุติอีก

9. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) นักทฤษฎีการเรียนรู้นั้นสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มทฤษฎีสนาม (Cognitive or Field Theories) คือ การที่มนุษย์รวบรวม การรับรู้และแนวคิดต่าง ๆ เข้าเป็นระเบียบแบบแผนที่มีความหมายก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ลักษณะส่วนรวมของเหตุการณ์และเกิดการหยั่งเห็น (Insight) ในการแก้ปัญหา

2) กลุ่มทฤษฎีความสัมพันธ์ (Associationistic Theories) สรุปว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรอันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือประสบการณ์ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้หมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงด้านทักษะในการคิด การทำงานรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติด้วย

กล่าวโดยสรุปจากนักทฤษฎีทั้ง 2 กลุ่ม ได้ความเห็นโดยรวมว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นหมายถึงการที่คนในชุมชนได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งนั้นจำนวน มากพอ และสามารถรวบรวมสิ่งที่รับรู้ทั้งหมดเข้ามาเป็นระเบียบระบบ ทำให้เกิดความเข้าใจต่อ สิ่งนั้นอย่างถ่องแท้ เกิดการหยั่งเห็นในการแก้ปัญหา และมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการคิด การทำงาน และทัศนคติ การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย เช่น ความพร้อมของบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล การฝึกหัด การจัดเวทีชุมชน การกระจายเสียงตามสาย การเสริมแรง การจูงใจ สิ่งเร้าและการตอบสนอง เป็นต้น

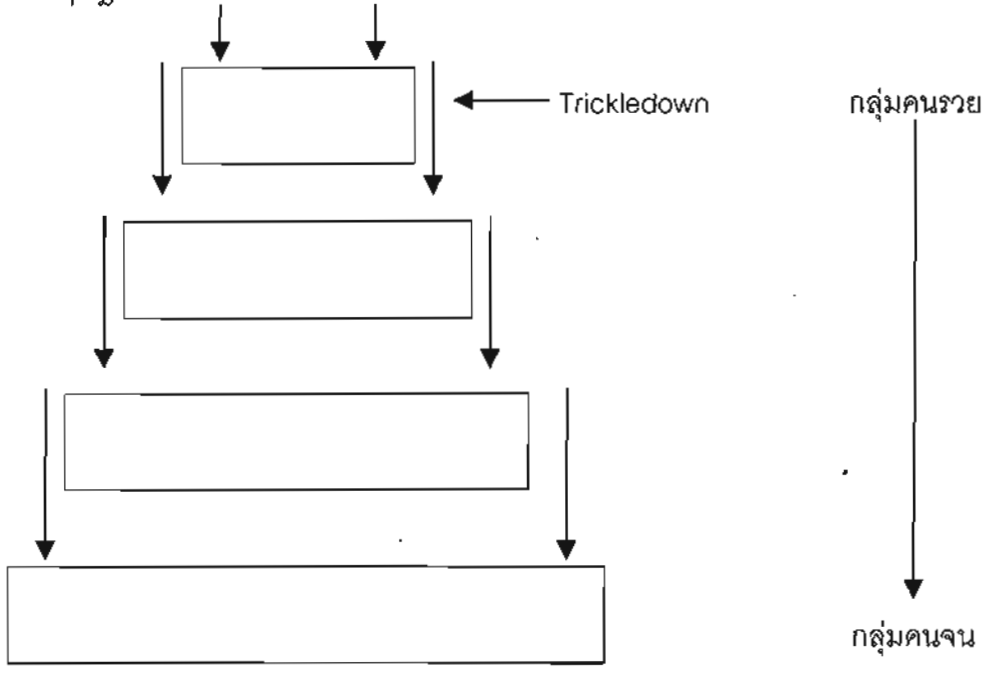
10. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Active Participation Theory) Lawinได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 2 อย่างคือ การอภิปรายกลุ่มและการบรรยายพบว่า

1) การบรรยาย ผู้ฟังเพียงแต่รับฟัง ไม่มีส่วนร่วมในการอภิปราย ผู้ฟังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางทัศนคติพฤติกรรมปัญญานั้น

2) การอภิปรายกลุ่ม สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ผู้ฟังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทั้งในพฤติกรรมปัญหาและพฤติกรรมด้วย

11. ทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า (Trickledown Effect Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่าคนในสังคมนั้นมีหลายระดับชั้น แต่ละระดับมีความสามารถในการรับการพัฒนาได้ไม่เท่ากัน หากนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาแบ่งเฉลี่ยให้กับทุกคนในสังคมในจำนวนที่เท่า ๆ กัน ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในสังคมก็จะมีไม่เท่ากัน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงต้องให้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่มีความพร้อมในสังคมก่อน (ให้แยกคนละประเด็นกับการสังคมสงเคราะห์) เมื่อคนกลุ่มนี้สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่แล้ว ผลของการพัฒนาก็จะค่อย ๆ กระจายลงมายังกลุ่มคนชั้นกลางและคนยากจนในสังคมตามลำดับมีลักษณะที่เปรียบเทียบได้กับการตักน้ำใส่ในอ่างใบเล็กที่สุด ซึ่งอยู่บนสุดก่อนเมื่อน้ำในอ่างใบบนสุดเต็ม ก็จะมีน้ำล้นมาสู่อ่างใบถัดลงมาซึ่งเป็นใบที่ใหญ่กว่าเดิมนิดหน่อย แล้วในที่สุดเมื่อใบนั้นเต็มอีก น้ำก็จะล้นอ่างไหลลงมาสู่อ่างใบข้างล่างอีกเรื่อย ๆ จนกระทั่งน้ำเต็มอ่างทุกใบซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ภาพทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า

จากภาพ หมายความว่าอ่างเล็กที่สุดและอยู่บนสุด เปรียบเหมือนคนชั้นสูงที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งมีความพร้อมในการพัฒนาสูงที่เรียกว่า หัวใจใจ จะได้รับการสนับสนุนหรือเปิดโอกาสให้ได้รับ ผลการพัฒนามากที่สุด เหมือนกับการตักน้ำใส่อ่างใบบนสุดก่อน จนกระทั่งน้ำล้นออกมาข้างล่าง แล้วก็ยังใส่ผ่านอ่างใบนี้เพื่อหวังให้ไหลลงสู่อ่างที่อยู่ข้างล่างไปเรื่อย ๆ

จากประสบการณ์การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในโครงการปลูกส่งเสริมการปลูกพืช ทดแทนฝิ่น พบว่าทฤษฎีนี้ใช้ได้ผลดีกล่าวคือ การทุ่มทุนพัฒนากลุ่มคน 2 กลุ่มด้วยการแจกจ่าย กล้ากาแฟ ไม้ผล ปุ๋ย ยา และวัสดุอื่น ๆ ปรากฏว่าในกลุ่มคนจนนั้นไม่สามารถที่จะสมทบทุนใน การจัดการ นอกจากไม่สามารถสมทบทุนแล้วยังต้องใช้เวลาออกไปรับจ้างหาเลี้ยงชีพไม่มีเวลา จัดการดูแลสวนที่ได้รับการส่งเสริม ในที่สุดพืชที่ส่งเสริมตาย ในทางตรงกันข้ามในกลุ่มคนรวย สามารถสมทบทั้งทุนและแรงงานในการบำรุงรักษาและยังสามารถจ้างงานเป็นการสร้างรายได้ และสร้างทักษะให้แก่กลุ่มคนจนได้ด้วย ทำให้กลุ่มคนจนอยู่รอด ในที่สุดกลุ่มคนจนก็จะสามารถใช้ ทักษะความรู้จากการเป็นลูกจ้างค่อย ๆ สร้างสวนของตนเองและกลายเป็นคนรวยได้

6. การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

มัตสและคณะ (2541 : 2/3 – 2/6) ได้กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า ในช่วง สองทศวรรษที่ผ่านมา ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี ได้ก่อให้เกิดผล กระทบอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมของโลก เช่น ปัญหาน้ำเน่า ขยะ อากาศเป็นพิษ และชั้นโอโซน ในบรรยากาศถูกทำลาย เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ได้นำมาสู่ความตื่นตัวในเรื่องของการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน โดยในปี ค.ศ. 1980 International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources ได้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ World Conservation Strategy ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนเป็นครั้งแรก และต่อมาในปี ค.ศ. 1987 World Commission on Environment and Development ได้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ Our Common Future ซึ่งกล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ

ในรายงาน Our Common Future ได้ให้คำนิยามของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ว่าเป็น การพัฒนาที่สนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ทำให้ ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมลดความสามารถในการสนองความ ต้องการของพวกเขา แนวคิดนี้เชื่อว่า มนุษย์มิได้รับมรดกโลกมาจากบรรพบุรุษ แต่ได้หยิบ ยืมมาจากลูกหลานรุ่นต่อไป

การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ (มโนสและคณะ , 2541 : 2/5 – 2/6 อ้างตาม Roes , 1989)

1. พัฒนาการอย่างยั่งยืนมุ่งบรรลุวัตถุประสงค์เชิงนิเวศวิทยา สังคม และเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กัน
2. การพัฒนาอย่างยั่งยืนอาจกำหนดขีดจำกัดทางนิเวศวิทยา เพื่อจำกัดการบริโภคทางวัตถุในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของชุมชนและบุคคล
3. การพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการแทรกแซงของทางราชการ แต่ก็ต้องอาศัยความเป็นผู้นำและความร่วมมือของประชาชนด้วย
4. การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องมีการประสานงานและบูรณาการเชิงนโยบายในทุกหน่วยงานทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการศึกษาการวางแผน และการเมืองที่เปิดกว้าง ให้ทุกคนรับรู้และมีความเสมอภาค

7. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนี้ประกอบด้วยหลายมิติ กล่าวคือจะต้องมีการจัดการทรัพยากรทั้งหมด ในลักษณะที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจสังคมและสุนทรียภาพ ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม กระบวนการที่จำเป็นเชิงนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบสนับสนุนชีวิตหรือ Life Support System (มโนสและคณะ , 2541 : 2/7 อ้างตาม Tourism Conada , 1990)

หากพิจารณาจากคำจำกัดความของ Tourism Conada จะสะท้อนให้เห็นถึงมิติต่าง ๆ ถึง 7 มิติคือ มิติที่หนึ่ง การจัดการทรัพยากร (Resource Management) ทรัพยากรทั้งหลาย ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องได้รับการจัดการที่ดี เพื่อตอบสนองต่อมิติที่สอง คือความต้องการทางเศรษฐกิจ เนื่องจากกรท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่ต้องมีความสามารถในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน การกำหนดกฎหมาย กฎระเบียบต่าง ๆ จึงต้องคำนึงถึงทั้งความยั่งยืนของทรัพยากร และชุมชนสามารถพึ่งพิงทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดได้มิติที่สามคือพันธะทางสังคม หมายถึงการให้ความเคารพต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมคือทรัพยากรที่สำคัญยิ่งสำหรับการท่องเที่ยว มิติที่สี่คือสุนทรียภาพเป็นองค์

ประกอบที่สำคัญยิ่งของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมต่าง ๆ การดำรงรักษาไว้ซึ่งสุนทรียภาพคือภารกิจสำคัญของการท่องเที่ยว มิติที่ห้าคือระบบนิเวศวิทยา การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและทางชีวภาพ ไม่มีผลกระทบในทางลบต่อระบบนิเวศวิทยา มิติที่หกคือความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) ได้แก่พืชพรรณและสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของการท่องเที่ยว มิติที่เจ็ดคือระบบสนับสนุนชีวิต (Life Supporting Systems) ซึ่งจะช่วยให้มวลมนุษยชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกนี้มีชีวิตอยู่รอดได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

การมองภาพทั้ง 7 มิติดังกล่าว การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว สามารถนำมาจัดการในรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Ecomuseum) คือ พิพิธภัณฑ์ที่ปราศจากกำแพง (ผนังและคานะ , 2/8 อ้างตาม Murphy) ในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) มรดกแห่งป่า (Forest Legacy) จัดให้มีพื้นที่ป่าไม้สาธิต (Demonstration Forest) เพื่อสะท้อนถึงความเป็นมาในอดีต สภาพปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตมีการแสดงชั้นตอนต่าง ๆ ของการตัดไม้ การแปรรูปเพื่อนำมาใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น สร้างที่อยู่อาศัย ทำพิธีกรรม ให้เป็นเชื้อเพลิงเป็นต้น มีการแสดงการปลูกป่าทดแทน การบำรุงรักษาพื้นที่ให้เกิดป่ารุ่นใหม่โดยธรรมชาติ (Secondary Forest)

2) จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม (Native Heritage Center) เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (Local Museum) เพื่อแสดงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การปรับปรุงทัศนียภาพและแหล่งนันทนาการของชุมชน

3) ผลิตภัณฑ์ประจำถิ่น จัดตั้งโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หรือหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งหมู่บ้าน เพื่อส่งเสริมการจ้างงานในชุมชน กำหนดตราสินค้าที่ผลิตออกมาให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน

มาตรการเหล่านี้จะเป็นตัวดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ทำให้ชุมชนมีรายได้มากขึ้น เป็นการสร้างความภูมิใจและความเชื่อมั่นในอนาคตของชุมชนอีกด้วย

8. งานพัฒนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

8.1 งานพัฒนาการท่องเที่ยว (Tourism Development) การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อรายได้ประมาณ 3.1 ล้านล้านเหรียญสหรัฐต่อปีและมีการจ้างงานกว่า 130 ล้านคนในปี ค.ศ. 1992 การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทาง

วัฒนธรรม การท่องเที่ยวได้ใช้ทรัพยากรเหล่านี้เป็นแหล่งประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่การท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

ประเทศ Canada ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยภาครัฐและภาคเอกชนได้ร่วมมือกันอย่างแข็งขัน โดยรัฐบาล Canada ได้จัดทำ "Green Plan" ขึ้น ซึ่งยอมรับว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน (มนัสและคณะ : 2541 : 2/6 อ้าง Stater , 1992 cited in Murphy , 1994)

ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดรูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยดังต่อไปนี้ (กรมประชาสัมพันธ์ , 2543 : 5 – 9)

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือที่รู้จักกันว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น มีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าการเสนอขายสินค้าทางการท่องเที่ยวแบบใหม่ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแต่เป็นแนวคิดที่มุ่งประสานผลประโยชน์ และความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ

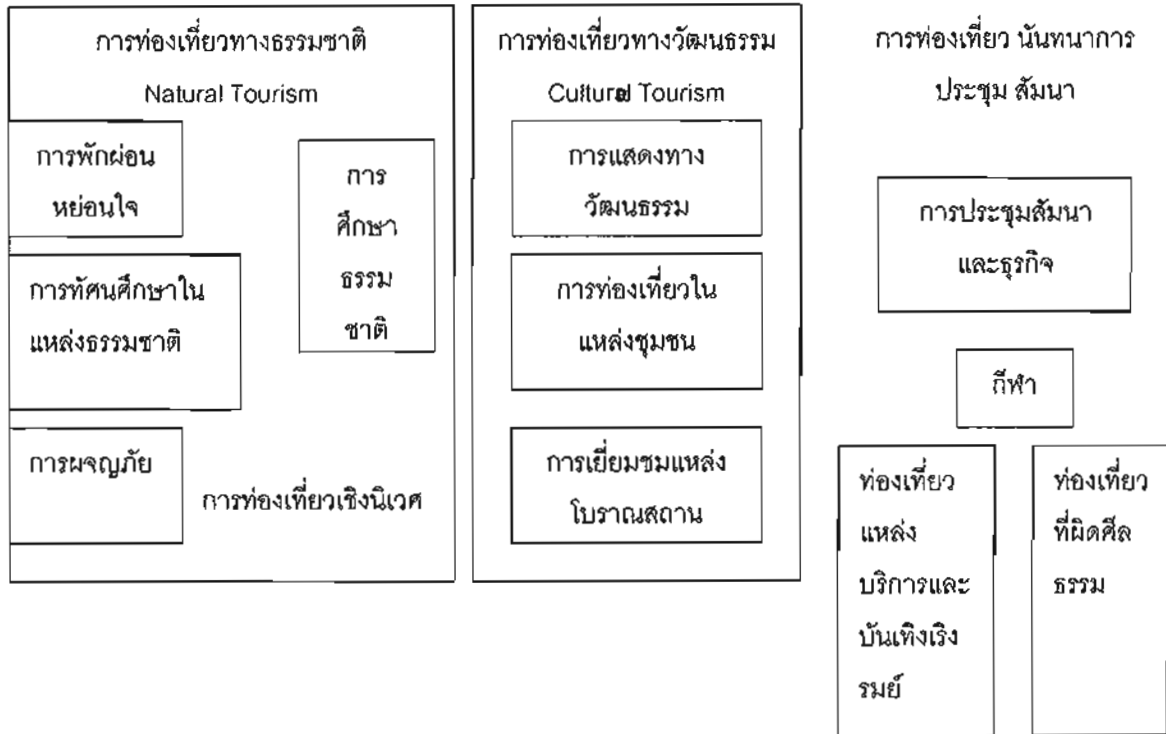
การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ Ecotourism จึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Environmentally Sustainable Tourism Developmebt) โดยเมื่อพิจารณาจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่ จะเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมในบางส่วนของการท่องเที่ยวทุกรูปแบบในกลุ่มที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ภาพที่ 4 รูปแบบการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ ต้องเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conversation Tourism)

ดังนั้น คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ "การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ พื้นที่ท่องเที่ยวการจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลักมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco - system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature - based Tourism)

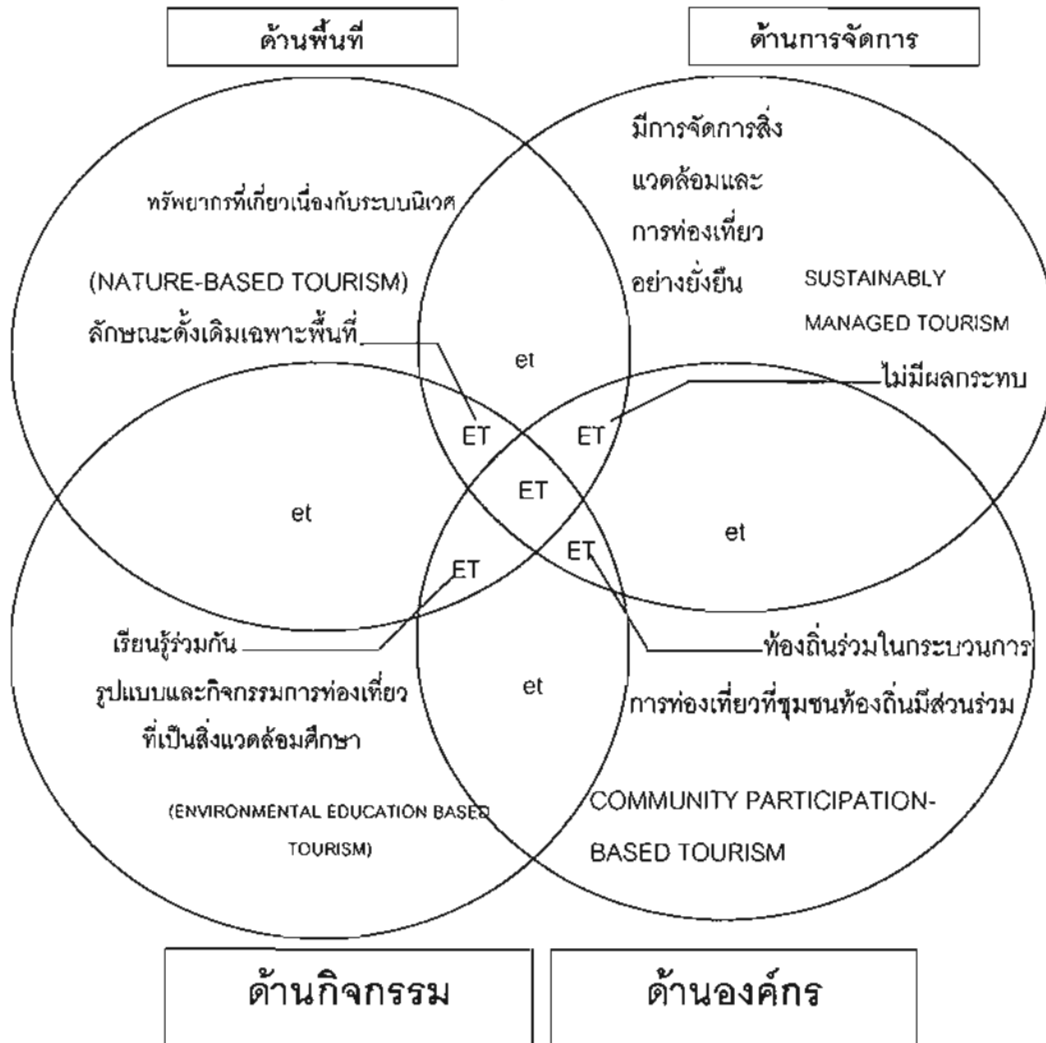
2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม (Environmental Education – based Tourism)

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local benefit) โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในพื้นที่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation – based Tourism)

ข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจต้องจัดการส่งเสริมหรือทำให้การท่องเที่ยวนั้นเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป

ภาพที่ 5 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของ Ecotourism

หมายเหตุ ET, ET et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรสรุปและทำความเข้าใจเพิ่มเติมดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือประเพณีนิยม (conventional Tourism) หรือ กระแสหลัก (Main Stream Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีกระบวนการแบบเหมือน ๆ กันและคำนึงถึงความคุ้มทุนและกำไรในการบริการมาก
- 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่สิ่งที่ตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ หรือแบบมหาชน (Mass Tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่ที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่ หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการกับการท่องเที่ยวคณะใหญ่ในทิศทางและภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ อาจจัดเป็น (Mass Ecotourism)

3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่จำเป็นต้องเป็นการท่องเที่ยวแบบพื้น ๆ มีการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูกมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวที่น้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดีมีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวและให้ประโยชน์ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจตอบสนองของนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับ และมีรายได้สูงเช่นกัน

4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความสำคัญในการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกมากกว่า การให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ อาจมีความเข้มงวดกวดขันมากกว่า เป็นต้น

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กรมประชาสัมพันธ์, 2541 : 9 - 14)

1) แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development) หรือการประชุม EARTH SUMMIT ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass tourism) หรือกลุ่มขนาดเล็กทั้งในเมืองและชนบท

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบันให้ยืนยาวไปจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการไปเพิ่มภาระหรือสร้างเงื่อนไขที่ยากลำบากให้แก่คนในยุคต่อไปต้องขบคิดหาทางแก้ไข

ความยั่งยืนควรมีอย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

ก. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)

- การเติบโตต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากโตเร็วไปอาจทำให้สิ่งรองรับนักท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ไม่พร้อม ไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพของแรงงาน และการให้บริการอาจมีผลทำให้นักท่องเที่ยวหงุดหงิดไม่พอใจ ขาดความนิยม ไม่เดินทางมาท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว

- การเติบโตของการท่องเที่ยวอาจทำให้คนหันมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหมด เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่นภาคเกษตร การกสิกรรม การอุตสาหกรรม

- การเติบโตที่ต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เป็นผลทำให้เงินตราต่างประเทศรั่วไหลออกไปนอกประเทศ

ข. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

- การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากเกินไปและรวดเร็วเกินไป มีผลกระทบต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น

- การใช้จ่ายเงินอย่างง่ายดายของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังซื้อสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหรา หรืออย่างอิสระเสรี ซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดใจให้คนหนุ่มสาวในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อเงินทองหรือความสำราญที่หาได้ง่าย ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมากมาย

- อาชีพขายตัวทั้งหญิงชาย การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อาจนำไปสู่ความล่มสลายทางโครงสร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้งอาจสะท้อนออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

ค. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

- การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวตนกำเนิดของกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น ๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่ล้นหลามความแออัดยัดเยียด ความสกปรกรกรุงรัง ฯลฯ

- การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ ฯลฯ

- การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน

- การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งไป

- กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสียน้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีหลักการดังนี้

- Using Resource Sustainably

การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว

- Reducing Over – consumption and Waste

การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำ นวัตกรรมสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

- Maintaining Diversity

การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม มีความ สำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

- Integrating Tourism into Planning

การประสานการพัฒนากการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การ พัฒนาท้องถิ่นและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะ ยาว

- Supporting Local Economic

การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยคำนึงถึงราคา และการพัฒนา คุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูก ทำลายอีกด้วย

- Involving Local Communities

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทน แก่ประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวอีกด้วย

- Consulting Stakeholders and the Public

การปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กร และ สถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

- Training Staff

การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาบุคลากรท้องถิ่น ทุก ๆ ระดับจะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

- Marketing Tourism Responsibly

การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และรวมทั้งช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

- Undertaking Research

การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และช่วยเพิ่มผลประโยชน์ที่แหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุนจะได้รับ

2) แนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ (Carrying Capacity)

มนัส สุวรรณ ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ ไว้ในหนังสือ นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ (2538) โดยกล่าวว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่ระดับหนึ่ง ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพ และชีวภาพของพื้นที่และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัดนี้ไปแล้วจะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่น ๆ ตามมา ความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็น คือ

ก. ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (physical carrying capacity) หมายถึง ลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ตามความประสงค์เป็นขีดจำกัดที่กำหนดได้ชัดเจนและจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมากน้อยเท่าใด เป็นต้น

ข. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (social carrying capacity) หมายถึงความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะพัฒนาเพื่อให้หรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยวกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุดโดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

ค. ความสามารถที่จะรับได้ทางนิเวศ (ecological carrying capacity) หมายถึงความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งบางครั้งอาจจะมากกว่าเกินกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

3) แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)

ขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

แนวความคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะประสบความสำเร็จจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายรายได้

การวางแผนและจัดการในเรื่องการท่องเที่ยว จะต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นเสมอ สำคัญสำคัญขององค์ประกอบดังกล่าว อาจสรุปได้ดังนี้

- 1) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติหากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตามโอกาสที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจและการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน เกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อม ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้คงอยู่สนองความต้องการของคนทั่วไป จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ยังรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่น ๆ เช่น ราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วย

วิธีการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์มีหลายรูปแบบ แต่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมักจะเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretation programs) เช่น การจัดให้มีศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretation Center) ในแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษารเรียนรู้ จัดให้มีนิทรรศการ/ แผ่นป้ายบรรยาย ตามบริเวณหรือ

จุดท่องเที่ยวต่าง ๆ จัดให้มีเส้นทางเดินเท้า หรือการเดินทางที่ให้บริการในการเรียนรู้ธรรมชาติหลากหลายแก่ผู้มาเยือนรวมไปถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาของสิ่งต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลีศึก (2541) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 1 พบว่าในช่วง 6 เดือน แรกของปีการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย 2541 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 478,597 คน เพิ่มขึ้นจากระยะเวลาช่วงเดียวกันของปี 2540 ถึงร้อยละ 40.53 และนักท่องเที่ยวเหล่านั้นเกือบร้อยละร้อยต้องเข้าไปชมวัฒนธรรมชาวเขาตามหมู่บ้านต่าง ๆ และนำเงินตราต่างประเทศจำนวนไม่น้อยเข้ามาใช้จ่าย

สุชาติ (2542) กล่าวว่า การเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากในล้านนาได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ มากมายทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ตลอดจนความไม่เป็นธรรมในสังคม เพราะผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนายทุนจากภายนอก คนในท้องถิ่นส่วนน้อยที่ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง นอกจากนี้สุชาติ (2542) ยังได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ว่า

1. ไม่ใช่เป็นการมุ่งหมายได้ที่เป็นตัวเงินเป็นสิ่งสำคัญ
2. ต้องมองถึงความยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก
3. การแบ่งสรรผลประโยชน์จะต้องเป็นไปด้วยความเป็นธรรมไม่ใช่เป็นการผูกขาดผลประโยชน์โดยคนใดคนหนึ่ง
4. ชุมชนต้องคิดและทำร่วมกัน ต้องช่วยกันสร้างองค์กรของตัวเองในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชน ไม่ใช่รอรับคำสั่งและกำหนดจากคนภายนอกชุมชน
5. จะต้องทำการศึกษาฟื้นฟูและทำความเข้าใจทรัพยากรของชุมชนทั้งในแง่ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมชนเผ่า ที่จะป็นต้นทุนในการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งเพื่อจะได้นำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยวให้เข้าใจคุณค่าความหมายและความงดงามระหว่างความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับทรัพยากรดังกล่าว

สุสิทธิ์ (2544 : บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) กล่าวว่ากระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและวัฒนธรรมเดิมของชาวบ้าน ปัจจุบันมนุษย์ดั้งเดิมถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้บุกรุกทำลายป่า ดังนั้นต้อง แยกคนออกจากป่า กระแสการพัฒนาหลักซึ่งต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตรูปแบบของคนพื้นเมืองให้เป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ย่อมนำไปสู่การสูญสลายทางวัฒนธรรม

และทำลายรากหญ้า (Grass Root) อย่างสิ้นเชิง ประชาชนดั้งเดิมได้อาศัยป่าอยู่มานับร้อยนับพันปี ปัจจุบันพวกเขา กำลังตกอยู่ภายใต้กระแสหลักของการพัฒนา ชูสิทธิ์และคณะ (2544) จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วาง” ใช้รูปแบบของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันทดสอบ วิเคราะห์ผลและสรุปบทเรียน

ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยสามารถแบ่งออกได้ 2 ประการคือ

1. แนวคิดในการศึกษาระบบนิเวศป่าในเขตป่าฝนซึ่งคนอาศัยอยู่กับป่า การใช้แนวคิดในสาขาวิชานิเวศวิทยา และระบบนิเวศ สำคัญสำคัญของแนวคิดนี้เน้นองค์ประกอบของระบบนิเวศที่ประกอบด้วย สิ่งมีชีวิต (พืชกับสัตว์) สิ่งไม่มีชีวิต และผู้ย่อยสลายซึ่งทำหน้าที่เปลี่ยนมวลสารที่ตายแล้วให้เป็นสารอาหารของพืช การปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมระหว่างสังคมพืช และสังคมสัตว์ จะทำให้ระบบนิเวศเกิดความสมดุล

ในเขตป่าฝนดังกล่าวแล้ว มนุษย์อยู่ร่วมกับป่าและมีบทบาทสำคัญ ต่อการอนุรักษ์หรือทำลายระบบนิเวศป่า ดังนั้นการใช้แนวคิด “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” ซึ่งเน้นบทบาทของมนุษย์ว่ามี ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่า จึงเหมาะสมที่สุด

ผลการวิจัยในเรื่องนี้ และผลการวิจัยเรื่องอื่น ๆ ได้ยืนยันในแนวคิด “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” ว่าเหมาะสมกับการศึกษาเรื่อง ระบบนิเวศป่าในเขตป่าฝน

ความคิดแบบตะวันตกเรื่อง “นิเวศวิทยา” จึงทำให้เกิดนโยบาย “แยกคนออกจากป่า” เพราะ “คนทำลายป่า” แต่ผลจากการวิจัยเรื่องนี้ และเรื่องอื่น ๆ ยืนยันว่า มนุษย์พื้นเมืองใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และร่วมกันออกกฎหมายบ้านในการรักษาป่า ป่าจึงอยู่ คู่กับคนพื้นเมือง ติดต่อกันมาหลายพันปี

2. ผลกระทบของกระแสการพัฒนาแนวโลกาวิวัตน์ กระแสการพัฒนาในแนวดังกล่าว ขยายตัวเข้าสู่หมู่บ้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและสังคมวัฒนธรรม การใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการปรับตัว จึงเหมาะสมอย่างยิ่งเพราะผลการวิจัยได้ปรากฏเด่นชัดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนดังนี้

- 2.1 ส่งเสริมวัฒนธรรมในการคิดการแก้ปัญหาาร่วมกันของชุมชน

- 2.2 ส่งเสริม ผลิตภัณฑ์ ตอกย้ำ ในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการอนุรักษ์ระบบ

นิเวศป่า

- 2.3 ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม ช่วยลดการปลูกพืชเศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบต่อ

สิ่งแวดล้อม

2.4 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในหมู่บ้านและทรัพยากร
ในชุมชนน้อยที่สุด

2.5 นักท่องเที่ยวเข้าใจวิธีการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

2.6 การเผยแพร่ข่าวจากสื่อมวลชน ทำให้ประชาชนที่รับรู้เข้าใจวัฒนธรรมของ
กะเหรี่ยงดียิ่งขึ้น

2.7 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีกิจกรรมทั้งด้านเนื้อหาและการจัดการ ส่งเสริมความ
เข้มแข็งของชุมชน

2.8 การขยายเครือข่าย ในปัจจุบันกระแสพัฒนาแนวโลกาภิวัตน์ ยังคงเป็น
กระแสหลักที่นำสู่หมู่บ้าน การวิจัยควบคู่กับการพัฒนานโยบายฐานของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน และขยายเครือข่ายสู่หมู่บ้านอื่น

2.9 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรจัดการอย่างรอบคอบตรวจสอบอยู่เสมอ มิฉะนั้น
ชาวบ้านจะเกิดความหวังใหม่ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้เกิดเงินตรา ในที่สุดเงินตราก็เปลี่ยน
วัฒนธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.10 พืชเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการทำลายสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการใช้ปุ๋ย
วิทยาศาสตร์ ยาฆ่าแมลง และระบบการผลิตเพื่อขาย พืชเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้านยากจน เพราะ
ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง จากนายทุน แต่นายทุนไม่รับประกันราคาในการซื้อผลผลิต ดัง
นั้นผลผลิตจึงราคาต่ำกว่าต้นทุน หรือไม่มีใครรับซื้อ จึงปล่อยให้เน่าเปื่อยและเป็นอาหารของ
วัว ควาย

สำนักนโยบายและสิ่งแวดล้อม (2543 : 3/20) รายงานว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยว
เที่ยวหลักของภาคเหนือตอนบน ในปี พ.ศ. 2539 มีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงสุดในพื้นที่ภาค
เหนือตอนบนเป็นจำนวนถึง 19,442 ล้านบาท จังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะเด่นด้านการท่องเที่ยว
กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายประเภท การเดินทางสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวก
พร้อม ตามเกณฑ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสามารถจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวใน
จังหวัดเชียงใหม่ได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุและศาสนา
2. แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมต่าง ๆ
3. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่นการเดินทางป่า ล่องแพ และน้ำตก

มนัสและคณะ (2541 : 7 2 56) รายงานว่า ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุยมีความได้เปรียบกว่าสถานที่อื่น ๆ คือ ตั้งอยู่กลางหุบเขาล้อมรอบด้วยธรรมชาติแบบป่าเขาของดอยสุเทพ - ปุย มีแหล่งท่องเที่ยวตลอดเส้นทางคือ สวนสัตว์เชียงใหม่ น้ำตกห้วยแก้ว พระธาตุดอยสุเทพและพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ นักท่องเที่ยวที่ขึ้นเข้าไปชมแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวจะถือโอกาสเดินทางต่อไปอีกประมาณ 6 กิโลเมตร จากพระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์เพื่อเยี่ยมชมหมู่บ้านม้งดอยปุย อย่างไรก็ตามหมู่บ้านม้งดอยปุยก็มีปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวคือ ปัญหาขยะมูลฝอย ความไม่เพียงพอของสิ่งอำนวยความสะดวก และการเอาวัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ขอบเขตและวิธีการของการวิจัย

1.1 ขอบเขตของการศึกษา การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่ทุกองค์กรภายในชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุย ศึกษาและพัฒนาให้ทุกองค์กรเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายหรือพหุภาคีอันเป็นแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยรวม เพื่อเป้าหมายสุดท้ายคือ เพื่อไม่ให้เกิดการทอดทิ้งชุมชน

1.2 สถานที่ดำเนินการ คือ ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุย หมู่ที่ 11 ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

1.3 วิธีการดำเนินการและกลุ่มคนเป้าหมาย

ก. ขั้นตอนการหาคำถามการวิจัย เป็นขั้นตอนการศึกษาชุมชนโดยคณะนักวิจัยด้วย

วิธีการ PRA (Participatory Rural Appraisal) ได้ผลจากการศึกษา ดังต่อไปนี้

นับตั้งแต่ปี 2506 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงินทุนเริ่มแรกในการประกอบธุรกิจการค้าจำนวน 50,000 บาท ให้แก่ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุย การค้าขายของพื้นบ้านให้แก่นักท่องเที่ยวได้เจริญรุดหน้ามาตลอดจนนับได้ว่าชุมชนบ้านดอยปุยเป็นย่านธุรกิจการค้าในชุมชนชาวม้งที่หนาแน่นที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย (ยิ่งยศ , 2543 : สัมภาษณ์)

ในขณะที่สถานการณ์การท่องเที่ยวกำลังเจริญถึงจุดสูงสุดนั้น ได้มีลางบอกเหตุว่าการท่องเที่ยวอาจจะถึงจุดอิ่มในเวลาอันใกล้ การสอบถามข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการจากนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์พบว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรุนแรงขณะนี้จะทำให้การท่องเที่ยวถึงจุดดับ เพราะนักท่องเที่ยวสามารถหาซื้อสินค้าพื้นเมืองทั่วไปในเชียงใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องขึ้นดอยปุย

กลุ่มผู้นำชุมชนกำลังถามตนเองว่าจะหาทางแก้อย่างไรให้กระแสการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างยั่งยืน รวมทั้งได้พยายามทำมาแล้ว เช่น การระดมพื้นที่เพื่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชาวม้ง จัดสวนน้ำตก เพื่อให้เป็นจุดดึงดูดของการท่องเที่ยว การรณรงค์ให้พ่อค้าแม่ค้าแต่งกายประจำเผ่า กลุ่มผู้นำชุมชนพยายามดำเนินการเองโดยปราศจากความช่วยเหลือจากภายนอก

จากระยะเริ่มแรกของการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและมีความเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับนั้น ชาวม้งได้พากันละทิ้งงานการเกษตรและหันมาทำประกอบธุรกิจอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว ด้านการเกษตรนั้นคงเหลือเฉพาะการปลูกไม้ผลที่เป็นระบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์ซึ่งถือเป็นรายได้เสริมรายได้หลักจากการท่องเที่ยว

ถึงเวลาที่นักวิจัย นักวิชาการและนักพัฒนาจะต้องเข้าร่วมกับชุมชนในการค้นหาคำตอบทางออกและส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติจริงให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจังต่อชุมชนดอยปุย แล้วจะเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนข้างเคียง เมืองเชียงใหม่และที่สุดคือประเทศไทย

ในการวิจัยครั้งนี้เน้นการเชื่อมโยงองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องได้แก่ กรมประชาสงเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพชุมชนบ้านดอยปุยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย ซึ่งเป็นผู้ดูแลกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ให้การสนับสนุนทางวิชาที่เกี่ยวข้อง และร.ร. เจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 ซึ่งเป็นผู้ให้การศึกษากับบุตรหลานของชุมชน เพื่อจะได้ช่วยกันปรับเงื่อนไขจากภายนอกให้เอื้อต่อชุมชนมากขึ้นและช่วยจัดการ กติกาให้ชุมชนมีโอกาสในการจัดการดูแลตัวเองมากขึ้น

แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน คือการมองไปที่กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่เป็นองค์กรเครือข่ายในขอบเขตการวิจัยแต่ละองค์กรว่ามีความสำคัญต่อกันและกัน เมื่อแต่ละองค์กรมีความเข้มแข็งย่อมทำให้ชุมชนทั้งหมดมีความเข้มแข็งด้วย อธิบายได้ตามภาพที่ 7

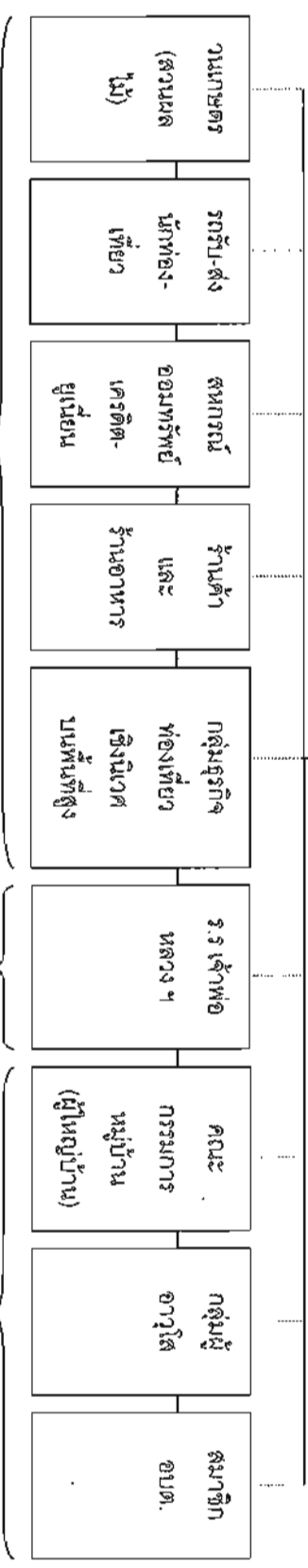
จากภาพที่ 7 ปัจจุบันร้านค้าและร้านอาหารได้บดบังสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมังจนหมดสิ้น เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาหมู่บ้านมักจะผิดหวังเพราะไม่พบเอกลักษณ์ความเป็นชนเผ่ามังเหลืออยู่เลย

กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เป็นเป้าหมายหลักของนักท่องเที่ยว หลังจากเดินชมสถานที่ที่ท่องเที่ยวจนทั่วแล้วจึงกลับมาซื้อของและรับประทานอาหาร

กิจกรรมที่กำหนดของกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจึงเป็นทางเลือกที่น่าจะลอง ซึ่งได้กำหนดคร่าว ๆ ไว้ล่วงหน้าแล้ว สำหรับร้านค้านั้นคณะผู้วิจัยจะทำการสร้างความเข้าใจ ปลุกจิตสำนึกให้จำหน่ายเฉพาะสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์เกี่ยวกับชนเผ่าเท่านั้น

ภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมนอกและองค์กรภายในในชุมชนบ้านดอยปู่

1. ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่
2. อุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ - ปุย
3. มหาวิทยาลัยแม่โจ้

การลงทุน

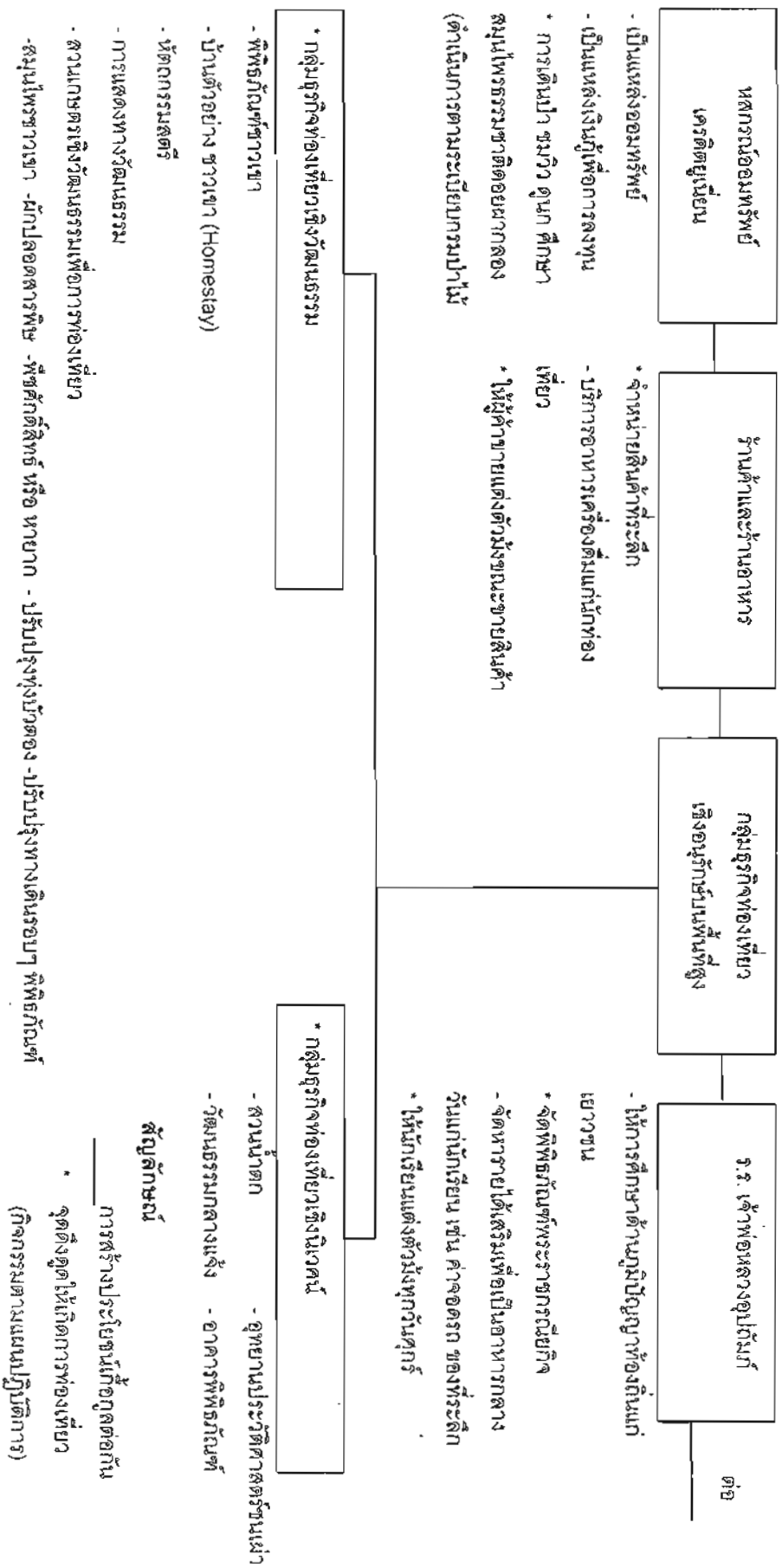
1. ทุนส่วนตัว
  2. เงินผู้สหกรณ์ออมทรัพย์
- สัญลักษณ์——— เครื่องหมายเชื่อมโยงในขอบเขตของการวิจัยภายในชุมชน
 ..... เครื่องหมายประสานงานและสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

การลงทุน

1. งบประมาณประจำปีจากทางราชการ เช่น อบจ. , อบต.
2. งบประมาณพิเศษจากทางราชการ เช่น SIP

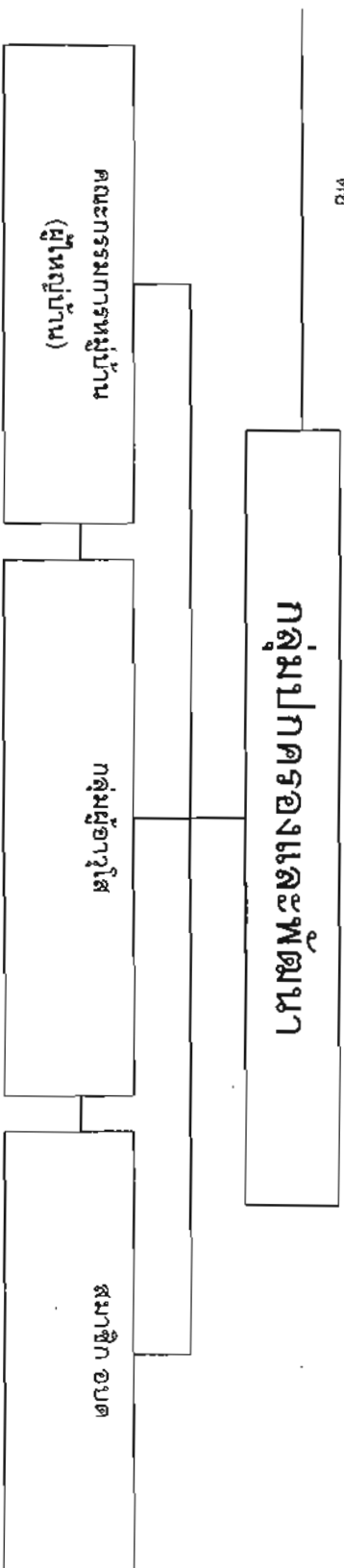
การเมืองการปกครอง กฎ จารีตประเพณี และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ภาพที่ 7 องค์กรเครือข่ายและกิจกรรมในขอบเขตการวิจัย

ภาพที่ 7 (ต่อ)

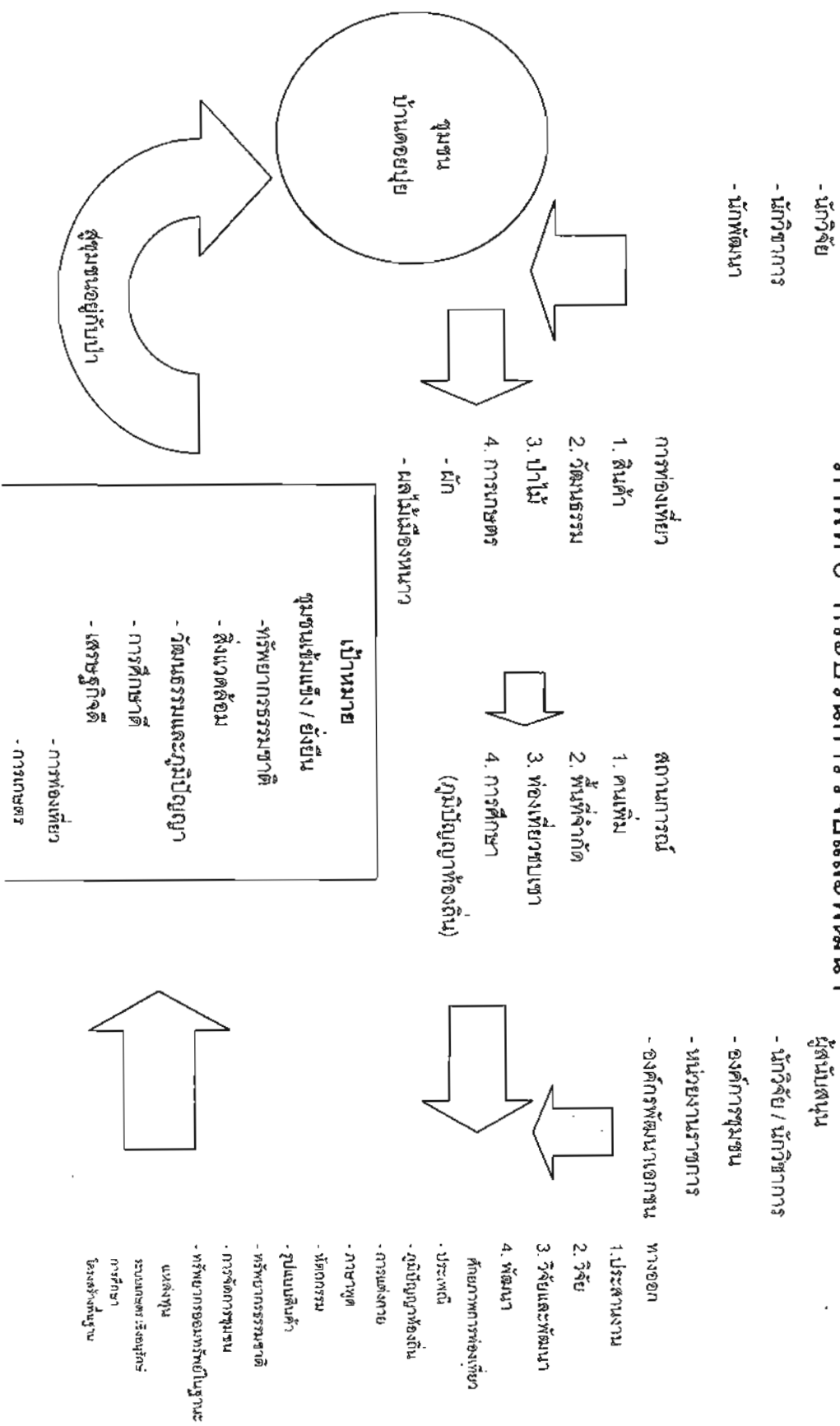
- ดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน
- เป็นศูนย์กลางประสานงานเกี่ยวกับกฎระเบียบของชุมชนโดยทั่วไป
- เป็นศูนย์กลางจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
- ประสานงานกับองค์กรภายนอก
- เป็นศูนย์กลางเกี่ยวกับกฎจารีตประเพณีของท้องถิ่น
- เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ชุมชน
- เป็นศูนย์กลางจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากจารีตประเพณี
- ประสานงานกับองค์กรภายนอก
- ประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อพัฒนาโครงการพัฒนาภายใต้แผนงานของ อบต.
- ประสานงานและสนับสนุนองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนด้วยการเสนอแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
- ประสานงานกับองค์กรภายนอกในส่วนที่เกี่ยวข้อง

ข. ขั้นตอนการพัฒนาโครงการวิจัย เป็นการปฏิบัติการวิจัย ช่วงที่ 1 ดำเนินการด้วยวิธีการจัดเวทีชุมชน โดยเชิญผู้มาร่วมเวทีชุมชนดังต่อไปนี้

- 1) นักวิจัย
- 2) ผู้เชี่ยวชาญจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคเหนือ (สกว.ภาคเหนือ)
- 3) นักวิชาการป่าไม้จากอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย
- 4) ผู้แทนองค์กรชุมชนได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ผู้อาวุโสจากตระกูลต่าง ๆ
- 5) ผู้แทนองค์กรธุรกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ

จากอภิปราย แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางเป็นเวลา 6 ชั่วโมง สามารถสรุปแนวทางการทำงานดังภาพที่ 8 และ ภาพที่ 9 จากนั้นหัวหน้าโครงการจึงได้นำข้อมูลทั้งหมดมาประมวลผลโดยวิธีเชิงคุณภาพ และจัดทำแผนปฏิบัติการนำเสนอองานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อขอรับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย ดำเนินการขออนุญาตกรมป่าไม้ตามระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการเข้าไปศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ.2542 และขออนุญาตกรมประมงสงเคราะห์ตามระเบียบกรมประมงสงเคราะห์ว่าด้วยหลักเกณฑ์การดำเนินงานวิจัยของกรมประมงสงเคราะห์ พ.ศ. 2541 ซึ่งทั้งสามหน่วยงานได้อนุมัติโครงการตามที่คณะนักวิจัยเสนอขอในเวลาไม่ช้ามากนัก

ภาพที่ 8 กระบวนการวิจัยและพัฒนา

- นักวิจัย
- นักวิชาการ
- นักพัฒนา

การท่องเที่ยว

1. สินค้า
2. วัฒนธรรม
3. ป่าไม้
4. การเกษตร

- ผลไม้เมืองหนาว

สถานการณ์

1. คนเพิ่ม
2. พื้นที่จำกัด
3. ท้องที่ชนบท
4. การศึกษา

(ภูมิปัญญาท้องถิ่น)

เป้าหมาย

- ทรัพยากรธรรมชาติ
- สิ่งแวดล้อม
- วัฒนธรรมและภูมิปัญญา
- การศึกษาดี
- เศรษฐกิจดี
- การท่องเที่ยว
- การเกษตร

ผู้สนับสนุน

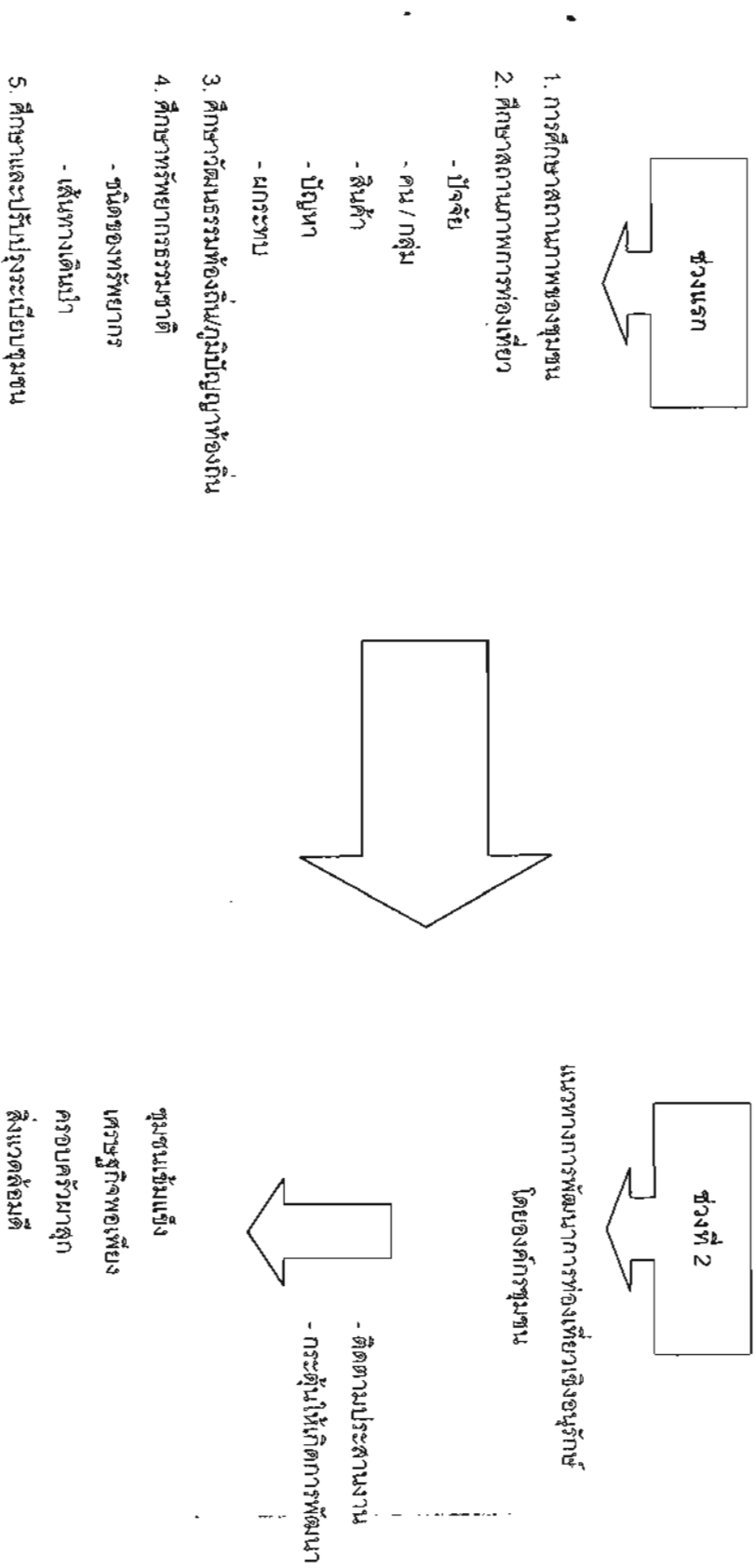
- นักวิจัย / นักวิชาการ
- องค์การชุมชน
- หน่วยงานราชการ
- องค์กรพัฒนาเอกชน

ทางออก

1. ประสานงาน
2. วิจัย
3. วิจัยและพัฒนา
4. พัฒนา

- ศึกษาการท่องเที่ยว
- ประเพณี
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การแต่งกาย
- ภาษาพูด
- ทัศนกรรม
- รูปแบบสินค้า
- ทรัพยากรธรรมชาติ
- การจัดการชุมชน
- ทรัพยากรธรรมชาติในฐานะแหล่งทุน
- ระบบเกษตร ไร้พรมแดน
- การศึกษา
- โครงสร้างพื้นฐาน

ภาพที่ 9 แนวทางปฏิบัติการศึกษาฟื้นฟูและพัฒนา

รายชื่อคณะนักวิจัยและหน่วยงานสนับสนุน

1. นักวิจัยหลัก
  - 1) นายลลิตีกร ฤทธิเนติกุล
2. นักวิจัยหลักท้องถิ่น
  - 2) นายยิ่งยศ หวังวนวัฒน์ (ผู้แทนกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีชาวบ้าน)
3. นักวิจัยร่วมท้องถิ่น
  - 3) นางสาวหยี หวังวนวัฒน์ ประธานกลุ่มแม่บ้าน
  - 4) นางสาว ฤทธิเนติกุล แม่ค้าตุกรการ
  - 5) นายเสื่อ แซ่ลี ผู้แทนกลุ่มผู้อาวุโส
  - 6) นายจักรธร วิลาศประภัสสร ผู้แทน อบต.
  - 7) นายไตรภพ แซ่ย่าง ผู้แทนคณะกรรมการหมู่บ้าน
  - 8) อภิชาติ เพ็ญพิภักการ ผู้แทนกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
4. นักวิจัยร่วมหน่วยงาน
  - 9) ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ (หรือผู้แทน)
  - 10) หัวหน้าอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ – ปุย (หรือผู้แทน)
  - 11) อาจารย์ในหน่วยงานเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 (หรือผู้แทน)
  - 12) คณะบดีคณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (หรือผู้แทน)

1.4 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล เก็บข้อด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) การจัดเวทีเสวนากลุ่มต่าง ๆ การจัดประชาพิจารณ์ (Public Hearing) และการสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (Indepth Interview) ในการเก็บข้อมูลจะต้องทำการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) หรือ 3 วิธีคือ (สุภาวงศ์ , 2539 : 129 – 130 อ้าง Denzin , 1970) การตรวจสอบข้อมูลของเรื่อง เวลา สถานที่ และบุคคล ดังนี้
  - ก. เวลา คือจะสัมภาษณ์หรือสังเกตการณ์ทุก ๆ เวลาที่มีโอกาส
  - ข. สถานที่ คือ จะสัมภาษณ์หรือสังเกตการณ์ในทุก ๆ สถานที่ที่มีโอกาส หรือในสถานที่ที่ต่าง ๆ กัน
  - ค. บุคคล คือจะทำการสัมภาษณ์บุคคลทั่ว ๆ ไปเพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์อย่างเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้มี 2 ประเภท คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลจึงแบ่งแยกวิธีการดังนี้

- ก. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ นำเสนอในรูปตารางอย่างง่ายเกี่ยวกับบุคคล เศรษฐกิจและสังคม
- ข. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประมวลผลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การจัดเวทีชุมชนต่าง ๆ และการทำประชาพิจารณ์นำเสนอในรูปพรรณาเชิงวิเคราะห์ จากนั้นนำผลการวิเคราะห์กลับไปจัดเวทีขนาดเล็กกับกลุ่มนักวิจัยท้องถิ่นและผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เพื่อยืนยันความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นในครั้งนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ (มาณะสิริ , 2544 : เอกสารประกอบการฝึกอบรม)

1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ได้แก่สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนการวิจัยจะดำเนินการและส่งผลหรือคาดว่าจะส่งผลต่อชุมชนเมื่อดำเนินการวิจัย ได้แก่กลุ่มเครือข่ายองค์กรภายในชุมชนชาวม้งบ้านดอยปุย
2. กระบวนการ (Process) คือการได้มาของปัจจัยนำเข้าซึ่งดำเนินการรวบรวมทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ผ่านการสังเกตการณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่ม และที่สำคัญคือการจัดเวทีชุมชน
3. ผลที่เกิดขึ้น (Outputs) คือสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากกระบวนการผ่านพ้นไปแล้ว ทำให้ได้มาซึ่ง คุณค่าของข้อเท็จจริง เกิดกระบวนการอย่างมีระบบ เกิดสมมุติฐานใหม่เรื่อย ๆ

บทที่ 4
ผลการวิจัย
Research Results

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งช่วงของการวิจัยออกเป็น 2 ช่วง คือ

- ช่วงที่ 1 ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2544 – 31 มีนาคม 2544 เป็นช่วงของการศึกษาสถานภาพหรือบริบทของชุมชน
- ช่วงที่ 2 ระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2544 – 31 สิงหาคม 2544 เป็นช่วงของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและการจัดกิจกรรมเวทีชุมชน
- ช่วงที่ 2/2 ระหว่างวันที่ 1 กันยายน 2544 – 31 ธันวาคม 2544 เป็นช่วงของการจัดกิจกรรมศึกษาธรรมชาติของคณะนักวิจัยและชุมชนรวมทั้งการติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านมามีเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างชุมชนมีความตื่นตัวมากขึ้นหรือไม่ เก็บข้อมูลเพิ่มเติมตรวจสอบข้อมูลกับนักวิจัยและผู้นำในชุมชนผลจากการวิจัยและพัฒนาที่มีเป็นช่วง ๆ ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาศาสนาภาพหรือบริบทของชุมชน

1. สถานภาพหรือบริบทของชุมชน

1.1 สภาพพื้นที่

1.1.1 ประวัติศาสตร์ของชุมชน

ชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ย ตั้งขึ้นราว ๆ ปี 2490 - 2492 ตามคำบอกเล่าของ นายเล้าปะ แซ่ย่าง และนายจ๊ะ หรือชาลี แซ่ลี (2537) ขณะที่มนตรา พงษ์นิล (2541 :55) กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มแรกที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านดอยปู่ยเมื่อ ปี พ.ศ. 2494 ชาวม้งบ้านดอยปู่ยอพยพมาจากเขตอำเภอฝาง อำเภอแม่แตง และอำเภอแมริม อันเนื่องมาจากการเดินทางของกองทัพญี่ปุ่นในระหว่างปี พ.ศ. 2486 - 2488 การอพยพค่อย ๆ ดำเนินการมาตามลำดับ ใช้ระยะเวลาประมาณ 5 ปี จึงรวมตัวเป็นชุมชนถาวรได้ราว ๆ ปี พ.ศ. 2492

ในปี พ.ศ. 2496 ตำรวจไทยเริ่มทำการกดดันและปราบปรามกลุ่มจีนฮ่อค้าฝิ่นที่ดอยป่าคาในเขตอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ชาวม้งส่วนหนึ่งที่ตั้งชุมชนอยู่ใกล้เคียง กับกลุ่มจีนฮ่อได้รับผลกระทบจากการสู้รบระหว่างทหารจีนฮ่อกับตำรวจไทย จึงได้อพยพมาสมทบกับกลุ่มเดิมที่ชุมชนบ้านดอยปู่ย

ในปี พ.ศ. 2503 รัฐบาลไทยได้มอบหมายภารกิจให้กรมประชาสงเคราะห์จัดตั้งโครงการช่วยเหลือชาวเขาในรูปนิคมสร้างตนเอง 4 แห่ง คือ จังหวัดตาก จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดเชียงราย และอำเภอเชียงดาวจังหวัดเชียงใหม่ ขณะนั้นตำรวจตระเวนชายแดนจากค่ายดาราวัศมี อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้าประชุมชาวบ้านดอยปู่ยถึงแผนการอพยพชาวม้งบ้านดอยปู่ย ประมาณ 300 คน ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลจากการประชุมชาวม้งต่างยืนยันขอยุ้ที่บ้านดอยปู่ยต่อไป (เล้าปะ , 2537)

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ (2542) รายงานสอดคล้องกันว่า การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองและสงเคราะห์ชาวเขาในปี พ.ศ. 2503 นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดที่ทำกินที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมด้านการเกษตรให้แก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แล้วจะรวบรวมชาวเขามาตั้งชุมชนใหม่ โดยที่กรมประชาสงเคราะห์จะทำการพัฒนาด้านการเกษตร ด้านเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตามกรมประชาสงเคราะห์ก็ประสบปัญหาไม่สามารถดำเนินการตามแผนดังกล่าวได้ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ที่จัดไว้ไม่มีความเหมาะสมและไม่เพียงพอต่อประชากร

ชาวเขาทั้งหมด ด้วยเหตุผลที่ว่าชาวเขามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับลักษณะของพื้นที่ที่ตั้งชุมชนและพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละเผ่าพันธุ์

ตั้งนั้นในปี พ.ศ. 2506 กรมประชาสงเคราะห์จึงได้แยกการบริหารงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาออกจากกองนิคมสร้างตนเอง และจัดตั้งกองสงเคราะห์ชาวเขาขึ้น ดำเนินการจัดตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นแหล่งกลางในการดำเนินงานและประสานงานในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา โดยการจัดส่งเจ้าหน้าที่ในรูปหน่วยเคลื่อนที่เข้าดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาตามหมู่บ้านต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2506 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรชาวม้งบ้านดอยปุย กลุ่มผู้นำชาวม้งได้กราบบังคมทูลถึงการที่รัฐบาลจะมีการอพยพชาวม้งไปอยู่ที่นิคมเชียงดาว ซึ่งยังยศ (2543) ประธานประชาคมชาวบ้านดอยปุย และอดีตผู้ใหญ่บ้านดอยปุยได้กล่าวว่า

“...ในครั้งนั้นผมยังเด็ก คุณพ่อผมเป็นหนึ่งในสามผู้นำชุมชนที่ได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิดคุณพ่อเล่าให้ผมฟังว่า เมื่อสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงทราบถึงการที่ทางราชการพยายามที่จะอพยพพวกผมไปอยู่ที่นิคมเชียงดาว แต่ไม่สำเร็จ พระองค์ท่านได้ตรัสแก่ผู้นำชาวม้งว่า ไม่ต้องอพยพไปที่ไหน ให้อยู่กับพระองค์ที่นี่ พระองค์จะมาสร้างพระตำหนักอยู่ที่นี้ด้วยแล้ว ทำให้กลุ่มผู้นำม้งต่างปลื้มปิติและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น...”

ในปี พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้จัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาชาวเขาขึ้นโดยมีสวนสองแสนที่บ้านดอยปุยเป็นแหล่งทดลองพืชเมืองหนาวนานาชนิด ทำให้หมู่บ้านดอยปุยกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คึกคักขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้มีการเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่ของคนจากที่อื่น ๆ เข้ามากว้านซื้อบ้านหรือร้านค้าในชุมชนบ้านดอยปุย

ในปี พ.ศ. 2518 มีชาวกะเหรี่ยงจากอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน อพยพเข้ามาเป็นลูกจ้างในไร่ของชาวม้ง พวกเขาได้พัฒนาตนเองจนปัจจุบันมีแผงขายของ มีบ้าน และมีสวนลิ้นจี่เป็นของตนเองสามารถปรับตัวทางวัฒนธรรมให้เป็นม้งอย่างสมบูรณ์แบบ ในปีเดียวกันนี้เองได้มีชาวบ้านตระกูลว่างจำนวนหนึ่งอพยพจากอำเภอฮอด และมีม้งจากกำแพงเพชรและที่อื่น ๆ หยอยมาสมทบ

ในปี พ.ศ. 2520 ได้มีชาวเนปาล 4 ราย เข้ามาเช่าร้านค้าขายของโบราณจากเนปาลและ ธิเบต ในระยะแรกได้รับการต่อต้านจากชาวม้งพอสมควร แต่กาลเวลาผ่านไปชาวต่างชาติเหล่านั้นก็สามารถทำให้ชาวม้งยอมรับ จนกระทั่งปัจจุบันมีชาวเนปาลค้าขายอยู่อย่างถาวร 2 ราย และยังมีชาวญี่ปุ่นเข้าไปเช่าร้านและแต่งตัวเป็นม้งอยู่ 1 ราย และได้รับการต่อต้านจากชาวม้งพอสมควรเนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เกือบทั้งหมดที่เคยซื้อของจากร้านค้าทั่วไปในหมู่บ้านได้หันกลับมาซื้อของจากร้านญี่ปุ่นเพียงร้านเดียว

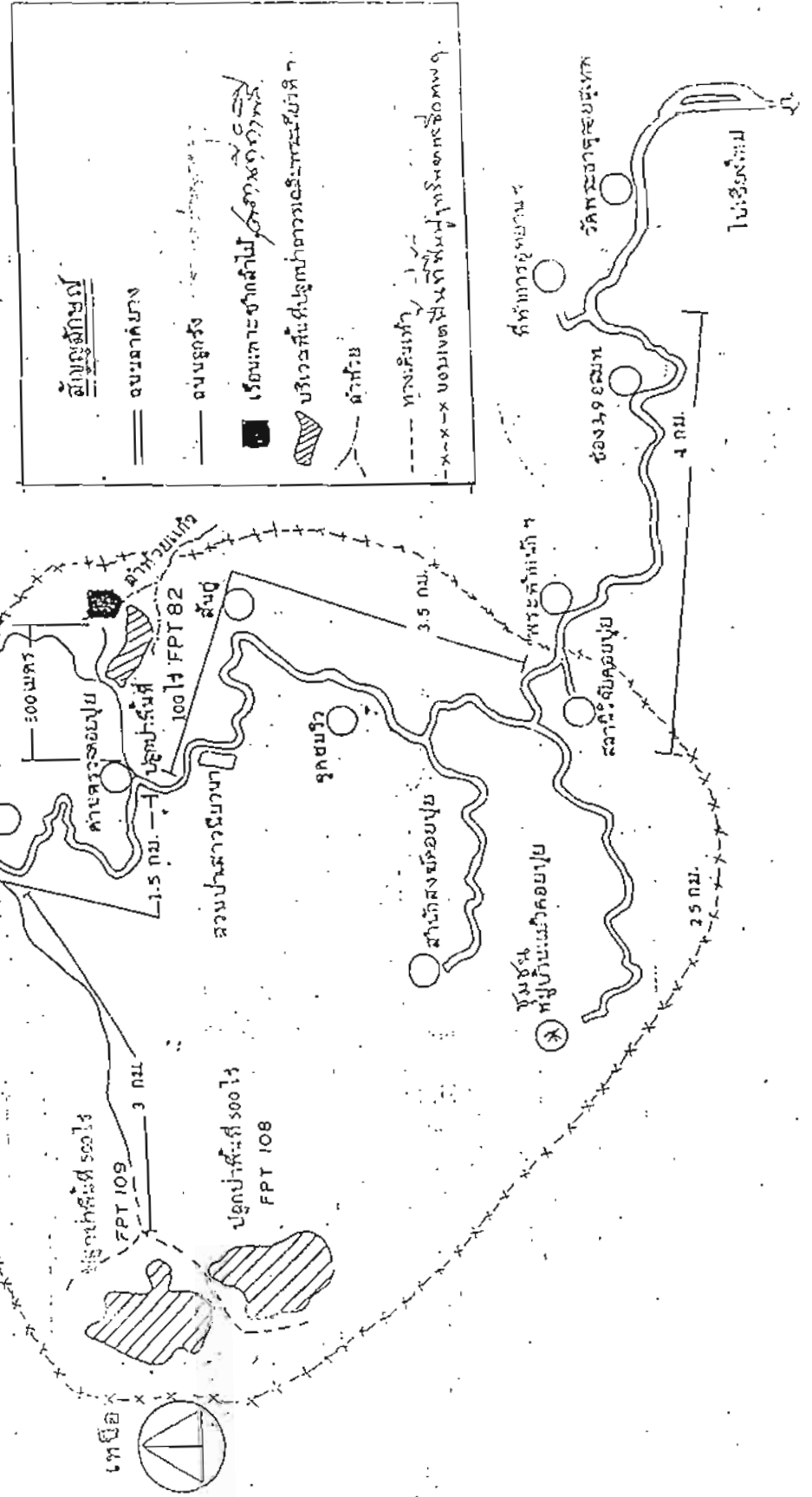
กล่าวถึงกลุ่มชนเผ่าอื่น ๆ ชาวจีนฮั่นนับว่าเป็นกลุ่มดั้งเดิมที่อพยพเข้ามาพร้อมกับกลุ่มชาวม้งรุ่นแรก นับเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสูงในการทำการค้า และทำสวนลึนจีในระยะเริ่มแรก กลุ่มชาวม้งเรียนรู้การปลูกไม้ผลและการทำการค้ามาจากกลุ่มชาวจีนฮั่นกลุ่มผู้นำชาวจีนฮั่นมีความเป็นมิตรอย่างลึกซึ้งกับกลุ่มผู้นำม้งรุ่นแรกการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำมาหากินซึ่งกันและกันจึงเป็นไปอย่างราบรื่นลูกหลานของคนทั้งสองกลุ่มต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างราบรื่น ไม่มีการดูถูกดูแคลนซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุก ๆ ด้านเป็นอย่างดี (แต่เป็นเรื่องที่แปลกมากที่ไม่มีการแต่งงานกันระหว่างกลุ่มม้งกับกลุ่มจีนฮั่นซึ่งมีความสัมพันธ์กันมานาน แต่กลับมีการแต่งงานระหว่างกลุ่มม้งกับกลุ่มคนเมือง และระหว่างกลุ่มจีนฮั่นกับกลุ่มคนเมือง)

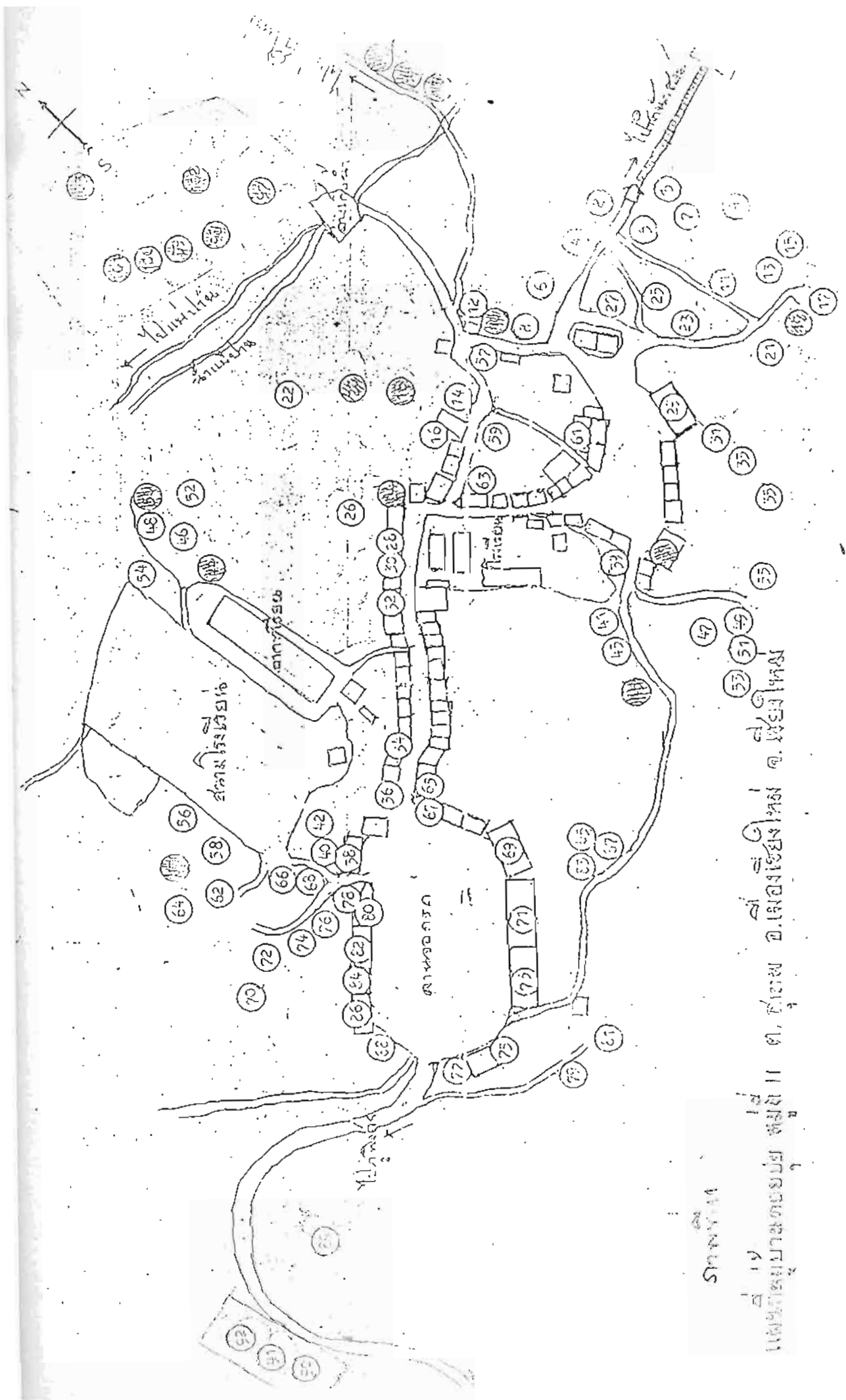
1.1.2. ที่ตั้ง - อาณาเขต

ชุมชนชาวบ้านดอยปู่ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลสุเทพอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 30 กิโลเมตร ซึ่งมาตรา (2541 : 47) ได้กล่าวถึงการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านดอยปู่ว่า การเดินทางขึ้นไปหมู่บ้านดอยปู่ จากตัวเมืองเชียงใหม่มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงตีนดอยหน้าสวนสัตว์เชียงใหม่ ตามถนนเข้าสู่เขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย ผ่านรูปปั้นครุฑาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทยสถานีควบคุมไฟป่า วัดพระธาตุดอยสุเทพโรงเรียนในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศ เข้าสู่หมู่บ้านดอยปู่ สามารถเดินทางไปได้กลับในเวลา 1 วัน แต่ทุกวันจะมีรถยนต์ส่วนตัว รถจักรยานยนต์ รถบัสปรับอากาศ และรถสองแถว ขึ้นไปชุมชนบ้านดอยปู่ตลอดเวลา ตามเส้นทางการท่องเที่ยวนี้ นักท่องเที่ยวจะได้ชมธรรมชาติ วัด น้ำตก และชาวเขาเผ่าม้งในหมู่บ้านดอยปู่

ภาพที่ 10 แผนที่บริเวณ และองค์ประกอบทางกายภาพในบริเวณ

โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธี 50 ถวามแห่งชาตินอสถาเท-ปุบ ฉนวนพื้นที่ 1000 ไร่
 (บริเวณพื้นที่ปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ) ไปที่บ้านแม่ช้างสีบน(แม่น้ำวาว)

ภาพรวม

แผนที่แสดงผังเมืองโบราณสมัยสุโขทัย II ๓. คูเมือง ๔. คูเมืองชั้นใน ๕. คูเมืองชั้นนอก

1.1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

หมู่บ้านดอยปู่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองเชียงใหม่ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นป่าดิบเขาซึ่งส่วนใหญ่วิวัฒนาการมาจากป่ารุ่นสอง (Secondary Forest) อันเนื่องมาจากพื้นที่ส่วนใหญ่เคยถูกแผ้วถางเพื่อปลูกฝิ่นต่อมาเมื่อชาวม้งมีรายได้จากการท่องเที่ยวและการปลูกไม้ผลซึ่งใช้พื้นที่ในระดับต่ำกว่ามาทดแทน พื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้านจึงได้รับการอนุรักษ์ให้ฟื้นฟูเป็นป่ารุ่นสองขึ้นมาใหม่ ด้วยระยะเวลาประมาณ 35 ปีป่าไม้ได้เจริญจนเป็นป่าดิบเขาหรือกลายเป็นป่ารุ่นแรกแล้ว (Primary Forest)

พื้นดินส่วนใหญ่ประกอบด้วยหินแกรนิตและหินแซล (shale) หน้าดินลึกและร่วนมาก ตามสันเขาที่แห้งแล้งเป็นทรายสีเทา ตามหุบเขาเป็นดินโลม (loam) สีนํ้าตาลแดง บนยอดดอยมีฝนตกโดยเฉลี่ยปีละ 1000 - 2000 มม. และมีฤดูแล้งอยู่ระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคมซึ่งจะมีฝนตกเพียงเล็กน้อยหรือฝนทิ้งช่วงฤดูหนาวมีประมาณ 5 องศาเซลเซียส ในเดือนมกราคม และประมาณ 35 องศาเซลเซียสในเดือนมีนาคม (เอลเลียตและอู่แก้ว , 2534)

1.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1.2.1 ประชากร

ประวัติความเป็นมาของการอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านดอยปู่ของกลุ่มม้งและกลุ่มจีนฮ่อมาจากเหตุจูงใจที่คล้ายคลึงกันกล่าวคือเป็นเหตุมาจากการปราบปรามการค้าฝิ่นของตำรวจไทย รวมทั้งแรงกดดันทางประชากรที่ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรบนภูเขาได้แก่พื้นที่ปลูกฝิ่นและไม้ผลอันอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อยุติการปลูกฝิ่นและการท่องเที่ยวเริ่มเข้าไปแทนที่ รายได้จากการท่องเที่ยวเป็นแรงจูงใจอันสำคัญในการดึงดูดให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าไปทำมาหากินในบ้านดอยปู่ หมู่บ้านดอยปู่จึงกลายเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมมากที่สุด ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอตารางเกี่ยวกับประชากรตามมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรทั้งหมดของบ้านคอยปุยแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
ม้ง	1,284	109
จีนฮ่อ	49	7
คนเมือง	43	13
กะเหรี่ยง	11	2
เนปาล	2	2
ญี่ปุ่น	2	1
รวม	1,391	134

ที่มา ปรับปรุงจากของมณฑลตรา

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากร แยกตามตระกูลต่าง ๆ

ตระกูล	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
ตระกูลว่าง (บน)	169	16
ตระกูลลี	194	18
ตระกูลย่าง	420	34
ตระกูลว่าง (ล่าง)	252	22
ตระกูลหาง	135	8
ตระกูลซ่ง	19	4
ตระกูลมัว	50	4
ตระกูลเดมา	40	3
รวม	1,284	109

ที่มา ปรับปรุงมาจากของมณฑลตรา

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของกลุ่มม้งแยกตามศาสนา

ศาสนา ประชากร	คริสต์	พุทธ	ผี
จำนวนประชากร	56	169	1,049
จำนวนครัวเรือน	6	14	89

ที่มา ปรับปรุงจากของมนตรี

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของกลุ่มจีนฮ่อแยกตาม
การนับถือศาสนา

ศาสนา ประชากร	พุทธ	อิสลาม	รวม
จำนวนประชากร	30	19	49
จำนวนครัวเรือน	4	3	7

ที่มา มนตรา

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของกลุ่มคนเมือง แยกตาม การนับถือศาสนา

ศาสนา ประชากร	พุทธ	อิสลาม	รวม
จำนวนประชากร	33	10	43
จำนวนครัวเรือน	10	3	13

ที่มา มนตรา

1.2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ในอดีตเมื่อราว 30 ปี ที่ผ่านมาชุมชนบ้านดอยปุ๋ยทำการก่อสร้างบ้านแบบจารีตประเพณีด้วยวัสดุท้องถิ่นง่าย ๆ กล่าวคือ สร้างบ้านอยู่บนพื้นดินหลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบตองตึง ฝาบ้านเป็นไม้เนื้อแข็ง เมื่อความเจริญเข้าไปในหมู่บ้าน รูปแบบของสิ่งก่อสร้างค่อย ๆ เปลี่ยนกลายเป็นหลังคามุงสังกะสีและกระเบื้องลอนคู่ ฝาบ้านเปลี่ยนจากไม้ฝามาเป็นไม้เลื้อย

ถึงแม้ว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุหรือโครงสร้างให้แข็งแรงมากขึ้นแต่รูปแบบภายในยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเชื่อและเคารพนับถือผีหรือวิญญาณตามจุดต่าง ๆ ภายในบ้าน พวกเขาเชื่อว่าทุก ๆ จุดในบริเวณอาคารบ้านนับตั้งแต่ประตูบ้าน เสา เตาไฟ ได้เตียง และแท่นบูชาผีบรรพบุรุษต่างก็มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ควบคุมอยู่ รูปแบบบ้านสมัยใหม่ที่ดูแข็งแรงคงทนถาวร แต่จุดต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านยังคงมีอยู่อย่างครบถ้วนเช่นเดิม

ในปี พ.ศ. 2492 กรมป่าไม้ได้ประกาศกฎหมายให้ป่าที่หมู่บ้านดอยปุ๋ยตั้งอยู่เป็นป่าหวงห้าม (มนตรา , 2541 : 116) และกรมป่าไม้ได้มีการประกาศให้ดอยสุเทพ - ปุยเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2524 การประกาศให้หมู่บ้านดอยปุ๋ยเป็นเขตอุทยานแห่งชาตินี้เอง จึงมีการห้ามหรือควบคุมการก่อสร้างหรือปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในหมู่บ้านอย่างไรก็ตามจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโดยการขยายครอบครัว จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการลักลอบก่อสร้างที่พักอาศัยอยู่เสมอ

มนตรา (2541 :118) รายงานว่า ในเดือนมีนาคม 2541 มีชาวม้งที่ แยกครัวจากบิดามารดาไปสร้างบ้านใหม่รวมทั้งสิ้น 4 หลังคาเรือน เป็นการหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีการขยาย ครัวเรือนตามธรรมชาติอันเนื่องมาจากปัญหาความแออัดทางประชากรในแต่ละครัวเรือน และตามประเพณีของชาวม้งนั้น เมื่อบุตรชายคนที่สองแต่งงาน บุตรชายคนที่หนึ่งจะต้องลงเรือนหรือขยายครัวเรือนใหม่

บ้านทรงเดิมที่มีอยู่ตามสองข้างทางภายในหมู่บ้านได้ถูกดัดแปลงให้เป็นห้องแถวร้านค้าซึ่งบดบังสิ่งก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวม้งจนหมดสิ้น บุคคลหรือนักท่องเที่ยวที่เข้าไปในหมู่บ้านอย่างฉาบฉวยจึงไม่สามารถมองเห็น ความเป็นเอกลักษณ์และวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวม้งบ้านดอยปุยทั้ง ๆ ที่กลุ่มม้งที่ยังนับถือผีนั้นยังคงยึดถือกฎจารีตประเพณีดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด

1.2.3. การศึกษา

โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 อยู่ในกลุ่มโรงเรียนข้างเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

1) ประวัติ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ได้เข้าไปก่อตั้งโรงเรียนชั่วคราวขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2501 ต่อมาวันที่ 5 กันยายน 2502 นายจรูญ มหาวัจน์ ผู้ตรวจราชการเขตการศึกษา 8 ได้มาเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารเรียนอย่างเป็นทางการและตั้งชื่อโรงเรียนแห่งนี้ว่า "โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสงเคราะห์ 11 ดอยปุย" ขณะนั้นมีนักเรียน 45 คน ครูตำรวจตระเวนชายแดน 2 นาย

ในปี พ.ศ. 2505 กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ได้รับเงินพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจำนวน 30,000 บาท เพื่อสร้างอาคารเพิ่มเติมอีกหนึ่งหลัง โดยได้ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2507 และสร้างอาคารเรียนไม้ชั่วคราวขึ้นเดียวเสร็จภายในปีเดียวกัน และทางกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนได้ขอพระราชทานนามใหม่ว่า "โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1"

ในปี พ.ศ. 2522 คณะครูโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 ประชาชนชาวบ้านดอยปุยและคณะนักศึกษาอาสาพัฒนาชนบทได้ร่วมกันสร้างอาคารเรียนไม้ชั้นเดียวขึ้นอีกหนึ่งหลัง และอาคารเอนกประสงค์ไม้ชั้นเดียวอีกหนึ่งหลัง เช่นกัน ในปี พ.ศ. 2523 กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 5 ได้โอนกิจการของโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 ให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่และโอนต่อให้แก่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ได้จัดสรรงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนเป็นตึกถาวรชั้นเดียวได้ถุณสูงจำนวน 4 ห้องเรียน
บ้านพักครู 1 หลัง ล้อม 2 หลัง และเรือนเพาะชำ 1 หลัง

โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์1 ได้ระดมทุนจากผู้ใจบุญและชาวบ้านคอยบุญผู้มี
จิตศรัทธา ทำการต่อเติมได้ถุณโรงเรียนให้เป็นห้องเรียนจำนวน 4 ห้องเรียน

2) การศึกษาในระบบ ปัจจุบันโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์1 เปิดทำการสอน
ตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียน 167 คน ครู 9 คน และ นักการภารโรง 1 คน

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนนักเรียนในปีการศึกษา 2544

ระดับการศึกษา	จำนวนนักเรียน
ชั้นเด็กเล็ก 3 ขวบ	20
ชั้นอนุบาล 1	15
ชั้นอนุบาล 2	15
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	24
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2	15
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3	24
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	26
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	15
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	13
รวม	167

3) การศึกษานอกระบบ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 เป็นศูนย์กลาง การศึกษาทางไกล กลุ่มดอยปุยซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาจากบ้านช่างเคียน บ้านดอยสุเทพ และ บ้านภูพิงค์ ทำการศึกษาโดยวิธีการศึกษาทางไกล และใช้โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 เป็น ศูนย์กลางในการสอบวัดผล มีจำนวนนักศึกษาดังตารางที่ 7 ต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงระดับชั้นและจำนวนนักศึกษานอกระบบกลุ่มดอยปุย

ระดับชั้น	จำนวน
ชั้นประถมศึกษา	14
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	23
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	10
รวม	47

1.2.4 การสาธารณสุข ด้านการสาธารณสุขในชุมชนบ้านดอยปุยนั้นมีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1) การใช้บริการจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มี อสม.ประจำหมู่บ้าน 11 คน โดยมีนายวชิระ หวังวนวัฒน์ เป็นหัวหน้า กลุ่มอสม. ให้บริการในระดับ ยาสามัญประจำบ้านและการให้คำแนะนำด้านสาธารณสุขพื้นฐานโดยทั่วไป

2) การใช้บริการจากสถานพยาบาลในเมืองเชียงใหม่ในกรณีที่มีอาการเจ็บป่วยหนัก ชาวบ้านดอยปุยส่วนใหญ่นิยม ส่งเข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ด้วยเหตุผลของระดับคุณภาพ การบริการที่สุภาพ รวดเร็วทันใจ หากรายใดมีอาการหนักและต้องใช้เวลานานในการรักษาจึงส่งต่อโรงพยาบาลมหาราชนหรือโรงพยาบาลนครพิงค์เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายลง

3) การใช้วิธีการพื้นบ้าน ลีลิก (2540 : 21 – 25) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงการรักษาโรคโดยวิธีพื้นบ้านของชาวม้งบ้านดอยปุย พบว่ามีขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

ก. ขั้นตอนวินิจฉัยโรค ผู้ที่ทำการวินิจฉัยโรคอาจเป็นผู้ที่ทำการรักษาโรคเองหรือไม่ก็ได้ ผู้วินิจฉัยจะเป็นผู้แนะนำว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากอะไร ควรจะทำการรักษาด้วยวิธีการอะไรจะได้กล่าวต่อไป สำหรับวิธีการวินิจฉัยมีดังต่อไปนี้

1. การทำนาย (Fortune teller) การทำนายนี้บางส่วนเรียนรู้มาจากชาวจีนโบราณโดยใช้วิธีการนับสัตว์ประจำวัน หรือการทำนายจากแผ่นปาย (Saib Phiaj) การทำนายโดยการวัดกับรูป การนับข้าวสารเป็นต้น ผู้ทำนายจะรู้ว่าผู้ป่วยไปละเมิดวิญญาณหรือมีชนิดใด ควรจะทำการรักษาด้วยวิธีใด

2. การดูไข่ (Egg Teller, Nchuav ge) ชาวม้งใช้กระบวยน้ำเต้า ตักน้ำประมาณครึ่งกระบวยแล้วตอกไข่ไก่สกลงไปในกระบวย การกระจายตัวของไข่ขาวและความผิดปกติของไข่แดงจะเป็นตัวบอกให้รู้สาเหตุการเจ็บป่วยและควรจะทำการรักษาด้วยวิธีอะไร

3. การตรวจใบหู (Ear Teller , Saib Pob Ntseg) ผู้ป่วยจะถูกนำออกมาสู่ในที่สว่างมีแสงแดดส่องผ่านใบหูผู้วินิจฉัยสามารถรู้สาเหตุการเจ็บป่วยจากสีและเส้นเลือดฝอยตามใบหู

4. การเข้าทรง (Shamanism Teller, Ua Neeb) วิธีนี้จะต้องให้หมอผีทำพิธีในบ้านของหมอผีหรือบ้านผู้ป่วยเท่านั้นในยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้ปรากฏบ่อย ๆ ว่าขณะที่คนป่วยถูกนำส่งเข้าโรงพยาบาล ญาติผู้ป่วยจะมีการส่งข่าวผ่านทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยให้หมอผีที่รู้จักทำการเข้าทรงเพื่อวินิจฉัยโรคอีกทางหนึ่ง

5. การบน (Fee Yeng) เป็นการทำให้พิธีร้องขอให้วิญญาณ (Spirits) ผู้คุ้มครองฟ้าดินมาปกป้องหรือรักษาผู้ป่วยให้หาย ผู้ทำพิธีกรรมร้องขออาจเป็นหมอผีหรือไม่เป็นก็ได้โดยมีการให้คำมั่นสัญญาว่าหากรักษาคนป่วยหายแล้ว จะทำการเซ่นไหว้ด้วย วัว ควาย หมู เป็ด หรือไก่ (แล้วแต่จะให้สัญญา) พร้อมด้วยเหล้าและเงินทอง (กระดาษเงิน กระดาษทอง) การบนนั้นนอกจากใช้ในการรักษาโรคแล้วยังใช้ในกรณีร้องขอให้วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาบุคคลหรือคณะบุคคลให้ปลอดภัยหรืออยู่เย็นเป็นสุขในระยะเวลาหนึ่ง ๆ

6. การคล้ำทอง (Xuas Plab) เป็นศาสตร์การวินิจฉัยโรคเกี่ยวกับช่องท้อง เช่นอาการปวดท้อง จุกเสียด ลูกในครรภ์อยู่ในท่าผิดปกติ เท่าที่พบเห็นผู้วินิจฉัยจะเป็นผู้หญิงเท่านั้น

ข. ขั้นการรักษา (Traditional Healing Stage)

1. การใช้สมุนไพร ชาวเมืองโดยทั่วไปทุกครัวเรือนจะปลูกพืชสมุนไพรไว้ใกล้ ๆ บ้านทั้งในรูปสวนหย่อมและใส่กระถางซึ่งมีอยู่ 3 ประเภทคือ

1.1 ประเภทยาบำรุง ใช้ต้นไถ้เพื่อบำรุงรักษาสุขภาพ

1.2 ประเภทรักษาอาการป่วยทั่วไป เช่น ปวดท้อง เป็นไข้ รักษาแผล และอาการอักเสบเล็ก ๆ น้อย ๆ

1.3 ประเภทรักษาโรคร้ายแรง ได้แก่ยารักษาโรคทั่วไปเกี่ยวกับภายใน โรคตับ โรคปอด และการรักษากระดูกตลอดจนโรคมะเร็ง

2. การนวด ใช้รักษาอาการปวดศีรษะ ปวดกล้ามเนื้อ ปวดท้อง

3. การรีดเลือด (Zaws Tso) ใช้รักษาอาการไข้ครั้งเนื้อครั้งตัว อาหารเป็นพิษ เตรียมด้วยใส่น้ำสะอาดไว้หนึ่งใบ ใช้ขิงบดละเอียดลงจากศีรษะ ลงมาตามลำตัว แขน และสุดท้ายที่น่องกลาง ให้ด้ายมัดให้แน่นแล้วตีด้วยเข็มเย็บผ้าหยดเลือดลงในด้วยน้ำสะอาดที่เตรียมไว้ เลือดของผู้ป่วยจะจับตัวเป็นก้อนสีดำจมนิ่งลงสู่ก้นด้วย หากเป็นคนปกติเลือดจะไม่จับเป็นก้อน แต่จะมีสีแดงสดและกระจายตัวพอสมควร

4. การเรียกขวัญ (Hu Pliq) ชาวเมืองเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์เราจะเกิดการเจ็บป่วยหรือมีอาการผิดปกติเมื่อวิญญาณหรือขวัญหลงออกไปจากร่างกาย ซึ่งอาจเกิดจากการตกใจกลัวหรือการละเมิดเจ้าที่เจ้าทาง ขวัญหรือวิญญาณอาจจะหลงเตลิดเปิดเปิงไปหรืออาจจะถูกวิญญาณเจ้าที่ (Wild Spirits) จับตัวไป ดังนั้นจึงต้องใช้ไก่พร้อมไข่รูปและกระดาษเงินกระดาษทองไปทำพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ร่างกาย

5. การเข้าทรง (Shamanism , Ua Neng) เป็นพิธีกรรมที่ซับซ้อนที่สุด และลงทุนสูง การ ua neng ยังแบ่งแยกย่อยไปเป็น 2 ประเภทคือ

5.1 เน้งมัวเตือ (เน้งตาขาว) เป็นพิธีกรรมที่ได้รับการเรียนรู้มา โดยปกติ ให้อุปกรณ์ง่าย ๆ ผู้ประกอบพิธีกรรมประกอบด้วยหมอผีกับคนไข้เท่านั้น เป็นการข่มขู่ให้ วิญญาณร้ายออกจากร่างกายของผู้ป่วยไป (ชาวม้งเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากขวัญหายหรือ อาจเกิดจากวิญญาณร้ายเข้าสิงในร่างกายของผู้ป่วย)

5.2 เน้งม้งตุ้ (เน้งตาดำ) เป็นพิธีกรรมเข้าทรงที่สลับซับซ้อน นับว่าเป็นการเข้าทรงอย่างแท้จริงหมอผีไม่สามารถเรียนรู้เองได้แต่เกิดได้ด้วยวิธีการทางวิญญาณ ในตระกูลหมอผีจะมีรุ่นละหนึ่งคนเท่านั้น โดยมี(วิญญาณผู้ทรง) จะคัดเลือกจากบุตรชายคนโต หรือคนสุดท้ายก็ได้ผู้ที่ถูกเลือกจะเกิดการเจ็บป่วยเรื้อรังเป็นเวลานาน ทำการรักษาด้วยวิธีการใด ๆ ก็ไม่หาย หมอผีที่เป็นอยู่แล้วจะทำการตั้งแท่นบูชาผีในบ้านและลองเข้าทรง หากผู้ป่วยสามารถเข้า ทรงได้ แสดงว่าวิญญาณผู้ทรงได้เลือกและยอมรับให้ผู้ป่วยคนนั้นเป็นหมอผีแล้ว จากนั้นอาการ เจ็บป่วยเรื้อรังจะหายและเขาก็กลายเป็นหมอผีโดยสมบูรณ์ สามารถทำการรักษาคนอื่นได้

การรักษาโรคโดยการเข้าทรงเน้งม้งตุ้นั้นหมายถึงว่า วิญญาณผู้ป่วยได้ ถูกนำไปยังปรโลกแล้ว การเข้าทรงของหมอผีบนโต๊ะยาวเป็นการขี้ม้าเข้าสู่ปรโลกเพื่อติดตามหรือ ไล่ตัววิญญาณผู้ป่วยกลับมา

1.2.5 วัฒนธรรมและประเพณี

กลุ่มม้งบ้านดอยปุยส่วนใหญ่เป็นม้งลายหรือม้งน้ำเงิน (Hmong Ntsua) โดยที่ กลุ่มม้งสีนั้นเดิมที่เป็นม้งขาว (Hmong Der) เมื่อรวมกลุ่มกับกลุ่มใหญ่กว่าเป็นเวลานาน ๆ จึง เปลี่ยนวิถีชีวิตตั้งแต่การแต่งกาย ภาษาพูด เป็นม้งลายหมด สิ่งที่ยังยึดถืออย่างแน่นแฟ้นก็คือพิธี กรรมทางศาสนา (Spirit Ritual) ในพิธีกรรมเลี้ยงผี งานศพ และ พิธีกรรมอื่น ๆ ที่ยังคงสืบทอด ลักษณะของความเป็นม้งขาวอยู่อย่างมั่นคง ในการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาในมิติทางวัฒนธรรม ประเพณีเฉพาะกลุ่มม้งเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า “ศาสนา” หรือความเชื่อถือมีบทบาทสูงมากต่อวิถีชีวิตหรือ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวม้งบ้านดอยปุย ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงอิงการนับถือศาสนามาอธิบาย เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีโดยแยกตามกลุ่มดังต่อไปนี้

1) กลุ่มนับถือผี ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มตระกูลอย่าง ตระกูลลี ตระกูลว่างล่าง และ ตระกูลอื่น ๆ ชาวม้งกลุ่มนี้ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น มีการปฏิบัติพิธี กรรมตั้งแต่เกิด การแต่งงาน การตั้งชื่อใหม่ พิธีศพพิธีส่งวิญญาณและพิธีกรรมการเลี้ยงผีต่าง ๆ

อาคารบ้านเรือนของคนกลุ่มนี้ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นวัสดุถาวร แต่รูปแบบการวางผังต่าง ๆ ภายในบ้านตลอดจนการตั้งทิศทางของบ้านยังคงลักษณะเดิมไว้ทุกประการ

2) กลุ่มนับถือคริสต์ เป็นคนส่วนน้อยในตระกูลดี และตระกูล่าง คนกลุ่มนี้นับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์อย่างหลวม ๆ ไม่เคร่งครัด ไม่มีการปฏิบัติศาสนกิจในวันอาทิตย์ สิ่งที่พวกเขาปฏิบัติอันเป็นสัญลักษณ์ว่าเขาเป็นคริสเตียนมีอยู่อย่างเดียวคือพิธีศพ นอกจากนั้นการปฏิบัติตัวตามวิถีชีวิตประจำวันจะทำตัวตามสบาย ไม่มีเอกลักษณ์ของตนเองมากนัก สิ่งที่เขายังคงยึดถืออยู่คือการหาของขวัญในการฝังศพ

3) กลุ่มนับถือพุทธ กลุ่มตระกูลว่างบน (หวังวันวัฒนธรรม) และกลุ่มตระกูลว่างล่างส่วนน้อย กลุ่มนี้ได้ละทิ้งพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ทั้งหมด หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญ ๆ ตามสมควร พิธีศพทำตามศาสนาพุทธ แต่ไม่เอาใช้วิธีการฝัง กลุ่มนี้ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการหาของขวัญในการฝังศพอยู่ ได้เกิดความขัดแย้งทางความคิดพอสมควรระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติและชีวิตหลังความตาย กล่าวคือคนรุ่นใหม่มีความเชื่อทุกอย่างอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ว่า การเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากเรื่องวิทยาศาสตร์ คนที่ตายแล้วทุกอย่างน่าจะจบ แต่คนรุ่นเก่ากลับเห็นว่า มีชีวิตหลังความตายจริง คนที่ตายแล้วยังจะต้องได้รับการเลี้ยงดูต่อไปอีก (ที่เรียกว่าเลี้ยงผีบรรพบุรุษ) การเจ็บป่วยต่าง ๆ มีสาเหตุมาจากผีป่า ผีฟ้าวิญญาณบรรพบุรุษไม่พอใจ

1.2.6 การปกครองในชุมชน

การปกครองในชุมชนบ้านดอยปุย มีวิวัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่ยุคสังคมโบราณ (Traditional Societies) ซึ่งโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ค่อนข้างจะแบ่งเป็นชนชั้น จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นสังคมขั้นอุดมโภคา (Stage of High Mass Consumption) ประชากรในชุมชนมีการบริโภคระดับสูง การปกครองมีการกระจายอำนาจอย่างกว้างขวางซึ่งแบ่งได้อย่างชัดเจนเป็น 3 ยุคดังนี้

1) ยุคบุกเบิก ยุคนี้เป็นยุคสังคมโบราณ (Tradition Societies) ชุมชนเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มจีนฮ่อและม้งตระกูลต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการเดินทางของกองทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 และการปราบปรามชาวจีนฮ่อค้าฝิ่นของรัฐบาลไทยกลุ่มผู้นำชาวม้งยังมีความตื่นกลัวไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยที่เข้าไปในชุมชน ผู้นำชุมชนยุคบุกเบิกเป็นผู้นำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยอาศัยหลักการความมีฐานะ มีบารมี และความสามารถในการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

ผู้นำทางธรรมชาติยุคบุกเบิกมี 3 คน คือนายเล่าปะ แซ่ย่าง เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายป้างเช่อ เลาลีและนายบล้าว่าง แซ่ว่างเป็นผู้ช่วย ต่อมาเมื่อตำรวจตระเวนชายแดนพยายามเข้าไปในชุมชน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมีการสร้างโรงเรียนและส่งครูเข้าไปสอนหนังสือ ทำให้กลุ่มผู้นำเข้าใจถึงนโยบายของทางราชการในการเข้าไปพัฒนาชุมชนชาวเขา ไม่ใช่เข้าไปปราบปรามพวกเขาเหมือนปราบปรามกลุ่มจีนฮ่อที่ดอยปางป่าคา ความสัมพันธ์ระหว่างราชการไทยและกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน จากนั้นทางฝ่ายปกครองจึงเข้าไปในชุมชนและมีการแต่งตั้งทั้ง 3 ผู้นำให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อย่างเป็นทางการ

ผู้นำทั้ง 3 คน เป็นทั้งผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำทางการ การควบคุมสังคม การขจัดความขัดแย้งภายในชุมชนแม้กระทั่งความขัดแย้งระหว่างสามภรรยาก็ต้องขึ้นกับบุคคลทั้งสามเท่านั้นผู้นำทั้งสามคนมีการประสานความร่วมมือกันทำงานเป็นอย่างดีทำให้ได้รับความเคารพ ยำเกรงทั้งจากสมาชิกในชุมชนเองและเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการ ผู้นำทั้งสามคนนี้ปกครอง หมู่บ้านตั้งแต่เริ่มบุกเบิกจนกระทั่งราวปี พ.ศ.2520 จึงสิ้นสุดยุค ผู้นำรุ่นบุกเบิก (เสื่อ , 2544)

2) ยุคกลาง หากเปรียบเทียบกับทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ W.W. Rostow ยุคนี้จะเป็นยุคทะยานขึ้น (Take off Stage) ระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว การเงินสกุลต่าง ๆ แพร่สะพัดอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว ผู้นำในชุมชนเริ่มมีการกระจายอำนาจเป็นผู้นำหลายประเภทได้แก่

2.1 ผู้นำทางการ เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน และได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านจะเลือกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจากทุกตระกูลและเสนอให้นายอำเภอแต่งตั้ง นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิประจำหมู่บ้านหนึ่งคนซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน และมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับการเลือกสรรมาจากผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

คณะบุคคลดังกล่าวมีหน้าที่ร่วมกันในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในชุมชน การพัฒนาชุมชน หากเป็นคดีสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎจารีตประเพณี ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเชิญคณะผู้อาวุโสซึ่งเป็นผู้นำทางธรรมชาติและอดีตผู้นำหมู่บ้านมาร่วมหารือการตัดสินใจแก้ปัญหา มักจะอิงคำแนะนำของคณะผู้อาวุโสเป็นหลัก

ยุคกลางนี้มีผู้ใหญ่บ้านจากการเลือกตั้ง 3 คน คือนายแย่ง แซ่ว่าง นายยิ่งยศ หวังวนวัฒน์ และนายสิทธิโชค เพ็ญฟูกิจการ ใช้ระยะเวลาในช่วงปี พ.ศ. 2520 – 2540

2.2 ผู้นำทางธรรมชาติ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. ผู้อาวุโส ส่วนใหญ่เป็นอดีตผู้นำชุมชนมีบทบาทในการให้คำแนะนำและชี้ขาดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณี เช่นการหย่าร้าง การกระทำผิดต่อกันระหว่างตระกูลเช่นกรณีชู้สาว การรุกล้ำพื้นที่ทำกินกัน เป็นต้น

ข. หมอผี บ้านดอยปุยมีหมอผีทั้งผู้หญิง และผู้ชาย เป็นผู้นำหรือที่พึ่งทางจิตวิญญาณของคนส่วนใหญ่ในชุมชน (ยกเว้นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธหรือศาสนาคริสต์อย่างเคร่งครัด) จากที่ได้กล่าวไว้ว่ากลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธนั้นมีการนับถือไม่เคร่งครัดนัก จึงปรากฏบ่อย ๆ ว่า มีผู้ช่วยบางรายที่เป็นโรคภัยแรง และแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาหายได้ ได้หันไปพึ่งหมอผีและเปลี่ยนศาสนากลับไปนับถือผีดั้งเดิม สำหรับกลุ่มตระกูลว่าง (บนหรือห้วงวันวัฒน์) ซึ่งนับถือศาสนาพุทธนั้น ก็มีเพียงกลุ่มผู้ชายที่เป็นกลางคนและมีการศึกษาพอสมควรเท่านั้นที่เป็นกลุ่มนำให้มีการเผาแท่นบูชา วิญญาณ บรรพบุรุษและหันมานับถือศาสนาพุทธ กลุ่มผู้ชายสูงอายุและกลุ่มผู้หญิงทุกระดับอายุในกลุ่มนี้ ยังมีความเชื่อในหมอผีอยู่เมื่อเกิดการเจ็บป่วยกลุ่มนี้ จึงมักตำหนิกลุ่มผู้นำ (ชายกลางคน) เสมอว่าเป็นเพราะพวกเขาได้ละทิ้งไม่บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ และไม่เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ (ผี) พวกเขาจึงได้รับความเดือดร้อนคือเจ็บป่วย

3) ยุคปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ราวปี 2541 จนถึงปัจจุบัน ชุมชนบ้านดอยปุยมีการท่องเที่ยวอย่างหนาแน่นระบบเศรษฐกิจอยู่ในขั้นสมบูรณ์ ความเจริญทางโครงสร้างพื้นฐานมีมากจนถือได้ว่าอยู่ในขั้นอุดมโภคา (Stage of High Mass Consumption) มีการกระจายอำนาจอย่างเต็มที่ กล่าวคือ มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มสหกรณ์ เครดิตยูเนียน ประชาคมชาวบ้าน กลุ่มกรรมการศึกษา กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มหมอผี (รวมผู้นำทางพิธีกรรมอื่น ๆ ด้วย)

กลุ่มผู้ปกครองมีบทบาทน้อยลงในการจัดการปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในชุมชน การแก้ปัญหาส่วนใหญ่จะขึ้นกับทุกองค์กรในชุมชน หากมีปัญหกระทบกระทั่งรุนแรงก็มักจะนำไปสู่กระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง คือแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการ ตามกฎหมาย

สำหรับกิจกรรมโดยรวมภายในชุมชนนั้น หลังจากมีองค์การบริหารส่วนตำบลเกิดขึ้นบทบาทของกลุ่มผู้ปกครองมีน้อยลงไป ได้ก่อให้เกิดความสับสนพอสมควรแก่สมาชิกในชุมชน รวมทั้งกลุ่มแกนนำต่าง ๆ ภายในชุมชนด้วย อย่างไรก็ตามปัญหาต่าง ๆ ได้เริ่มคลี่คลายเมื่อโครงการวิจัยนี้เข้าไปในชุมชน กล่าวคือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนได้มีโอกาสมาทำงานร่วมกัน

ทำให้เกิดความชัดเจนในบทบาทของแต่ละองค์กร แต่ละองค์กรได้ทราบถึงความสำคัญขององค์กรอื่น ๆ ที่มีต่อองค์กรของตนเองและมีความสำคัญต่อกันและกัน และนำไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนโดยรวม

1.2.7 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

1) ระบบเครือญาติ

กลุ่มชาวม้งบ้านดอยปุย มีระบบการถือสายตระกูลฝ่ายผู้ชาย (Patrilineal Deseendent) เช่นเดียวกับชาวม้งโดยทั่วไป มีระบบการตั้งบ้านเรือนในฝ่ายชาย (Patrilocal Residence) และถือฝ่ายชายเป็นใหญ่ (Patriarchal) เมื่อผู้หญิงม้งจากตระกูลหนึ่งออกไปแต่งงานกับสามีอีกตระกูลหนึ่งถือว่าคุณหญิงคนนั้นเป็นสมาชิกในตระกูลของสามีทั้งร่างกายและจิตวิญญาณโดยสมบูรณ์

ชาวม้งมีการห้ามแต่งงานในตระกูลเดียวกัน (Incest Taboo) อย่างเด็ดขาด ชาวม้งถือว่ากลุ่มตระกูลใช้แซ่มีบรรพบุรุษร่วมกันไม่ว่าจะเป็น กลุ่มจีนฮ่อ กลุ่มลีซอและกลุ่มเย้า หากมีตระกูลหรือแซ่เหมือนกันจะไม่แต่งงานกัน แต่จะมีความรู้สึกเป็นพี่น้องหรือเครือญาติกัน ปราภฏการณ์นี้เป็นการส่งเสริมความเป็นกลุ่ม (Retribalization) เป็นการรวมตัวและสร้างความเข้มข้นในการปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มให้เพิ่มขึ้นทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีญาติมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้มีอำนาจต่อรองทางการเมืองมากขึ้นด้วย กลุ่มชาวม้งบ้านดอยปุยมีแซ่หรือตระกูลดังต่อไปนี้

1.1 ตระกูลว่าง (หวังวนวัฒน์) เป็นกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากสองพี่น้องคือนายขงหลือ และนายเซากี้ ต่อไปนี้จะเรียกว่า "ตระกูลว่างบน" ลูกหลานของตระกูลม้งว่างบนส่วนใหญ่จะเปลี่ยนชื่อเป็นไทย และใช้สกุล "หวังวนวัฒน์" ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของลูกหลานตระกูลว่างบนซึ่งสืบเชื้อสายมาจากสองพี่น้องถูกเติมเต็มด้วยการหันนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดเพื่อให้เกิดความเหมือนและมีจุดร่วมเดียวกัน

1.2 ตระกูลว่าง (ตระกูลว่างล่าง) ตระกูลนี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์การอพยพและเครือญาติที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตระกูลว่างบน กล่าวคือไม่สามารถสืบเสาะหาความสัมพันธ์ที่แสดงว่ามีความเกี่ยวข้องกับทางเครือญาติอย่างไรก็ตามจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่การเริ่มอพยพมาจากประเทศจีนเมื่อประมาณ 2764 ปีมาแล้ว (ลีตีก , 2544) จนถึงประเทศไทย ความเป็น "ตระกูลว่าง" ร่วมกันได้ถูกกล่าวอ้างว่าในอดีตกาลพวกเขา "ผี" ตัวเดียวกันหรือมีบรรพบุรุษร่วมกันตั้งแต่สมัยบรรพกาล แต่การอพยพที่ต้องแยกย้ายกันมาคนละทางเป็นเวลานานจึงทำให้รายละเอียดการปฏิบัติในพิธีกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันไป

บ้าง กลุ่มมั่งว้างล่างใช้นามสกุล "เล่าว้าง" และ "หวังวนพัฒน์" และยังคงนับถือผี (Animism) ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวม้งอยู่

1.3 ตระกูลลี ม้งกลุ่มนี้สืบเชื้อสายมาจาก 3 พี่น้อง รุ่นที่ 1 คือ หนูตัว เจ้อไซ และป้างเฉอ ซึ่งเป็นม้งชาวเมือมารวมกลุ่มอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่ที่เป็นม้งลายก็ได้กลายเป็นม้งลายไปแล้ว ทั้งการแต่งกาย ภาษาพูด และวิถีชีวิตส่วนใหญ่ แต่ยังคงพิธีกรรมทางศาสนาผีทุกอย่างที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นม้งชาว

ลักษณะพิเศษเกี่ยวกับข้อห้ามการแต่งงานของกลุ่มม้งก็คือ ผู้นำกลุ่มม้งลี (เยี่ย ป้อ ลี) และผู้นำกลุ่มม้งว้างล่าง (เยี่ยชะว้าง) ได้สาบานกันเป็นพี่น้องกัน ที่ดอยอ่างขาง อำเภอฝางมีคำสัญญาที่ให้ต่อกันไว้ระหว่างกันว่า ห้ามมีการแต่งงานกันระหว่างลูกหลานในสองตระกูลนี้ในปัจจุบันคำมั่นสัญญานี้ยังคงได้รับการยอมรับและเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

1.4 ตระกูลย่าง (ตระกูลหยาง) ตระกูลย่างเป็นตระกูลใหญ่ที่สุดในหมู่บ้านและมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างกว้างขวาง เป็นกลุ่มที่ย้ายมาจากดอยป่าคาอันเนื่องมาจากการสู้รบระหว่างตำรวจไทยกับกลุ่มจีนฮ่อคำฝิ่น นำโดยผู้อาวุโสสองรุ่นคือ 1. นายเล่าปะ และรุ่นที่ 2 ได้แก่ นายจิงหย่า และนายจำเป่า บุคคลทั้งสามคนนี้มีอายุใกล้เคียงกัน ถึงแม้จะถือศักดิ์เป็นอากับหลานแต่ความสัมพันธ์ในเชิงพฤติกรรมจะเป็นไปในลักษณะเพื่อนร่วมชะตากรรมกันมากกว่าความเป็นอากับหลาน

ตระกูลย่างเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุด มีเศรษฐกิจดีที่สุด และมีการศึกษาดีที่สุด มีความยึดเหนี่ยวของกลุ่ม (Group Cohesiveness) สูง ปัจจัยที่ทำให้ตระกูลย่างมีความยึดเหนี่ยวของกลุ่มสูง (ซัชเวทย์ , 2544. อ้างตาม Golembiewski , 1962) คือการมีความเห็นพ้องต้องการของกลุ่ม (Agreement on group goals) เกี่ยวกับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในการห้ามกินหัวใจสัตว์อื่นเนื่องมาจากการถูกสถาปนาจากบรรพบุรุษ การไม่กินหัวใจสัตว์ถือเป็นความเชื่อหรือการปฏิบัติเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงว่า พวกเขาเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกันในครั้งบรรพกาลอย่างแท้จริง นอกจากนี้ความถี่ของปฏิสัมพันธ์ (Frequency of Interaction) ในกลุ่มตระกูลย่างเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ในระหว่างปี เป็นปัจจัยเสริมส่วนหนึ่งของความยึดเหนี่ยวของกลุ่ม

กลุ่มตระกูลย่าง ส่วนใหญ่ยังนับถือผี (Animism) มีเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นที่นับถือศาสนาคริสต์ ในปี 2544 นายสิทธิโชค เพ็ญฟูกิจการ ผู้นำกลุ่ม

ตระกูลอย่างที่น่าเชื่อถือศาสนาคริสต์ ได้ป่วยเป็นโรคกระเร็งในลำคอ ผู้อาวุโสส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่ามีสาเหตุมาจากการหันไปนับถือศาสนาคริสต์แล้วเลิกบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Spirits) ทำให้วิญญาณบรรพบุรุษโกรธในที่สุดครอบครัวย้ายสิทธิโชคได้หันกลับมานับถือผี (Animism) ตามเดิม (ชงหยี , 2544)

ตระกูลอย่างมีการแต่งงานกับตระกูลลี ตระกูลว่าง ทั้งสองตระกูลภายในหมู่บ้านและจากต่างหมู่บ้านด้วย การแต่งงานกันถือเป็นการผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติต่างตระกูลที่ภาษาม้งเรียกว่า "อัวเน่งอัวจ๋า" (ua neej ua tsav)

2) องค์การต่าง ๆ ในชุมชน

กรอบการวิจัยในหัวข้อเรื่อง "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ยอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย จังหวัดเชียงใหม่" มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์การต่าง ๆ ภายในชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางบวก จึงทำให้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในชุมชนเป็นไปอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้เป็นเพราะว่ารายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนชาวม้งบ้านดอยปู่ยมาจากการท่องเที่ยว ซึ่งจะได้กล่าวถึงองค์กรต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มนี้จัดตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2527 ย้อนกลับไปที่ ปี พ.ศ. 2523 โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูงไทย / สหประชาชาติ ได้ส่งนายวัลลภ กาญจนไพสิน เจ้าหน้าที่จากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ไปปฏิบัติงาน ส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่นที่บ้านดอยปู่ย นายวัลลภ จึงได้ซื้อที่จากนายช่าง แซ่ว่าง ในราคา 2,500 บาท เพื่อใช้เป็นที่พักเจ้าหน้าที่และเป็นแปลงสาธิตทางการเกษตร

ในปีเดียวกันนี้ (2523) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แนะนำให้จัดพื้นที่ส่วนหนึ่งซึ่งติดกับที่ทำกรไทย / สหประชาชาติ จัดสร้างบ้านตัวอย่างที่คงเอกลักษณ์เดิมทุกอย่าง เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่อาคารสถานที่เหล่านี้ขาดผู้ดูแล และบำรุงรักษาจึงเน่าเปื่อยผุพังจนหมดสิ้น

โครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูงไทย / สหประชาชาติสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2525 อาคารสถานที่ขาดผู้ดูแลรักษาจนเน่าเปื่อยผุพังเช่นกัน

ในปี พ.ศ. 2527 ผู้วิจัย (นายลีศึก ฤทธิ์เนติกุล) หัวหน้าหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา บ้านช่างเคียน และนายยิ่งยศ หวังวนวัฒน์ (ผู้ใหญ่บ้านดอยปู่ย) ได้รับ คำแนะนำจากนายสมเกียรติ ศรีลัมภ์ ปลัดอำเภอหางดง (ปัจจุบันเป็นสมาชิกวุฒิสภา) และนายเข้มมฤตพิทักษ์ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้ทำการปรับปรุงสถานที่ว่างเปล่าให้เป็นสถานที่

ห้องเที่ยว เนื่องจากพื้นที่ภายในหมู่บ้านได้ถูกสร้างเป็นห้องแถวตามสองข้างทางเป็นการบดบังสิ่งก่อสร้างอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวม้งจนหมดสิ้นหากไม่มีการจัดพื้นที่ที่ว่างเปล่าดังกล่าวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ในที่สุดอาจจะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปชมหมู่บ้านดอยปุ๋ย

คณะผู้ริเริ่มอันประกอบด้วย นายลีศึก ฤทธิเนติกุล นายยิ่งยศ หวังวนวัฒน์ นายสมเกียรติ ศรีลัมภ์ และนายเข้ม มฤคพิทักษ์ จึงได้ระดมทุนคนละ 2,500 บาท เพื่อฟื้นฟูอาคารสถานที่ขึ้นมาใหม่ใช้ชื่อว่า "พิพิธภัณฑน์หมู่บ้านชาวเขา" ตั้งแต่เริ่มเปิดพิพิธภัณฑน์ในเดือนตุลาคม 2527 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหลั่งไหลเข้าไปชมอย่างไม่ขาดสาย ทำให้กลุ่มตระกูลว่างบนซึ่งเคยมีรายได้จากการเกษตรเพียงทางเดียวกลับมามีรายได้จากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง และหันมาทำการค้าขายอย่างจริงจัง

รายได้จากการบริการการเข้าชมพิพิธภัณฑน์ชาวเขาได้ถูกนำมาปรับปรุงอาคารสถานที่ ชื่อของเก่า และจัดทำระบบข้อมูลภายในพิพิธภัณฑน์จนกระทั่งอยู่ในระดับที่อยู่ตัวระดับหนึ่ง คือมีนักท่องเที่ยวเข้าชมสม่ำเสมอตลอดปีโดยเฉลี่ยวันละประมาณ 600 คน

ปี พ.ศ. 2541 คณะผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑน์ได้มอบให้ทุกครอบครัวของกลุ่มตระกูลว่างบนมาร่วมเป็นเจ้าของและร่วมกันบริหารงานในรูปของคณะกรรมการ โดยการบำรุงรักษาพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันเป็นจุดลงของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าชมพิพิธภัณฑน์แล้วจึงเดินลงไปตามร้านค้าในหมู่บ้านและซื้อสินค้า จึงถือได้ว่าพิพิธภัณฑน์ชาวเขาได้สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

จุดเด่นของพิพิธภัณฑน์คือนักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมเข้าชมมากโดยเฉพาะทัวร์กรุ๊ปเข้าชมสม่ำเสมอตลอดปี จุดด้อยคือต้องเดินตามทางแคบ ๆ และลาดชันขึ้นดอยนักท่องเที่ยวยชาวไทยไม่ค่อยนิยมเข้าชมมากนัก

2.2 กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อปรากฏว่ากลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑน์ชาวเขาประสบความสำเร็จมีนักท่องเที่ยวเข้าชมสม่ำเสมอทุก ๆ วัน และมีจำนวนมากในช่วงปีใหม่ สงกรานต์ และตรุษจีน นายหวังด้วง แซ่ลีจึงชักชวนนายจงเถ แซ่ว่างและนายชงหยี่ แซ่ย่าง เจ้าของสวนลิ้นจี่ติดกับหมู่บ้านทางทิศเหนือซึ่งมีทำเลดี มาร่วมกันจัดทำสวนดอกไม้และพิพิธภัณฑน์กลางแจ้ง สวนลิ้นจี่ดังกล่าวมีข้อดีคือมีน้ำตกติดทางทิศตะวันออก และมีอ่างน้ำซีเมนต์อยู่ใจกลางสวน

ในการเปลี่ยนแปลงสวนลิ้นจี่ให้เป็นสวนดอกไม้และพิพิธภัณฑน์กลางแจ้งครั้งนี้ผู้เข้าร่วมดำเนินการ 6 คน คือนายหวังด้วง แซ่ลี นายชงหยี่ แซ่ย่าง นายจงเถ แซ่ว่าง นายเสื่อ แซ่ลี

นายปายี แซ่หว่าง และนายจงเล่ง แซ่ย่าง ใช้ชื่อว่า “สวนน้ำตก” เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมในปี พ.ศ. 2529 ปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวเข้าชมจำนวนมากเช่นกัน ทำให้รายได้ของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลดลงกว่าครึ่งหนึ่ง

จุดเด่นของสวนน้ำตกคือ ทางเดินกว้าง เดินทางราบไปตามกลางหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวชาวไทยจึงเดินทางเข้าชมมาก จุดด้อยคือการใช้สวนดอกไม้และน้ำตกเป็นจุดขายนั้น นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่นิยมเข้าชมมากนัก

2.3 กลุ่มแม่บ้านและแม่ค้า กลุ่มนี้จัดตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2540 โดยมี นางสิริกา กิตติยกุลเป็นผู้แนะนำ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มแม่บ้านชาวม้งทั่วประเทศ เป็นการเสริมสร้างบทบาทในทุก ๆ ด้าน ให้แก่สตรี ส่งเสริมให้แม่บ้านมีบทบาทช่วยเหลือเพื่อนบ้านในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

กลุ่มแม่บ้านคอยปุยมีนางยาหยี หวังวันวัฒน์เป็นประธานกรรมการ และมีแม่บ้านหรือแม่ค้าทุกคนเป็นสมาชิกบทบาทสำคัญของกลุ่มแม่บ้านคือ การรวมตัวกันทำการผลิตสินค้าที่ประยุกต์จากผ้าลายปักพื้นบ้าน การทอผ้าใยกันซงการดำข้าวหอมมือ และช่วยเหลือกลุ่มปกครอง (ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกอบต.) ในการจัดและดูแลระเบียบชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแม่บ้านและแม่ค้า เช่นความเป็นระเบียบของการจัดร้านค้า การแต่งกายประจำเผ่า เป็นต้น

2.4 กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน สหกรณ์เครดิตยูเนียนคอยปุย เป็นสหกรณ์ประเภทออมทรัพย์ในชุมชน ตามระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ว่าด้วยการจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ในชุมชน พ.ศ. 2521 (ชาญชัย) โดยมีอุดมการณ์หลักในอันที่จะ “พัฒนาคน” ให้รู้จัก “การพึ่งตนเอง” โดยการประหยัดคอดออม เพื่อเป็นหลักประกันของชีวิตในอนาคตให้รู้จักการอยู่ร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยขุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาให้มีการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่บรรดามวลสมาชิก

สหกรณ์เครดิตยูเนียนบ้านคอยปุยมีวิสัยทัศน์ (Vision) ในการบริหารที่มั่นคงเข้มแข็ง เจริญก้าวหน้าด้วยความร่วมมือร่วมใจกันทำงานของบรรดาสมาชิก คณะกรรมการและฝ่ายจัดการบนพื้นฐานของคุณธรรม 5 ประการอันได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นใจ และความวางใจกัน โดยมีมุ่งมั่นที่จะยกระดับความเป็นอยู่ทั้งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจและจิตใจของมวลสมาชิกให้ดียิ่งขึ้น

ภารกิจหลัก (Mission) ของสหกรณ์ฯ คือเป็นสถานบันการเงินสหกรณ์ของมวลสมาชิก ที่ผูกพันกันไว้ด้วยหลักแห่งการควบคุมโดยประชาธิปไตย และหลักแห่งความร่วมมือ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มุ่งมั่นที่จะจัดบริการทางการเงิน และบริการอื่น ๆ ที่ดีที่สุดให้แก่ มวลสมาชิกในลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สหกรณ์เครดิตยูเนียนดอยปุยมีรูปแบบการจัดสวัสดิการดังนี้

ก. สวัสดิการที่ได้รับจากชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทยจำกัด ประกอบด้วย

1. สวัสดิการเงินกู้
2. สวัสดิการเงินสะสมและเงินรับฝาก
3. สวัสดิการความมั่นคง
4. สวัสดิการกองทุนสมทบ

ข. สวัสดิการที่สหกรณ์เครดิตยูเนียนดอยปุยจัดขึ้นให้แก่สมาชิกประกอบด้วย

1. สวัสดิการเงินกู้
2. สวัสดิการช่วยค่ารักษาพยาบาลแก่สมาชิกและกรรมการ
3. สวัสดิการเพื่อการศึกษาบุตร
4. สวัสดิการมงคลสมรส
5. สวัสดิการช่วยเหลือการคลอดบุตร
6. สวัสดิการช่วยเหลือสมาชิกผู้ประสบภัยพิบัติ
7. สวัสดิการเพื่อการเลี้ยงชีพสมาชิกผู้สูงอายุ
8. สวัสดิการสงเคราะห์ครอบครัว

ปัจจุบันสหกรณ์เครดิตยูเนียนดอยปุยมีสมาชิก 94 คน มีทุน 2,121,496.08 บาท

2.5 กลุ่มการศึกษา กลุ่มการศึกษาอิงโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 เป็นศูนย์กลาง (ได้กล่าวมาแล้วใน ข้อ 1.2.3 การศึกษา) มีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและคณะครู บุคคลากรฝ่ายโรงเรียนประกอบด้วยครู 9 คน และนักการภารโรง 1 คน บุคคลากรฝ่ายชุมชนที่ เรียกว่า “คณะกรรมการโรงเรียน” มี 17 คน นอกจากนี้ผู้ปกครองและชุมชนยังเข้าไปมีบทบาทร่วมกันอย่างชัดเจนซึ่งแต่ละกลุ่มต่างมีบทบาทที่เกี่ยวข้องและส่งเสริมกันอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

1. คณะกรรมการโรงเรียน

คณะกรรมการโรงเรียนประกอบด้วย จำนวนและคุณสมบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยหน้าที่ของคณะกรรมการโรงเรียน โดยมีบทบาทดังนี้

- 1) ร่วมวางแผนและให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

โดยมุ่งมองดูเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษา จากทุกแง่ทุกมุมและคิดสร้างแผนปรับปรุงโรงเรียน

- กำหนดนโยบายแผนแม่บทและแผนพัฒนาโรงเรียน
- ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน
- ให้คำปรึกษาเสนอแนวทางและมีส่วนร่วม ในการแสวงหาและให้การ

สนับสนุนด้านการเงิน วัสดุครุภัณฑ์ อุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิทยากร ภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- รับผิดชอบต่อความก้าวหน้าการดำเนินงาน ตามแผนงานของโรงเรียน

ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

- ประสานงานกับองค์กรท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อการพัฒนาโรงเรียนและให้มีการใช้บริการจากโรงเรียน ให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชนและร่วมพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

- แต่งตั้งที่ปรึกษาและ / หรือ คณะอนุกรรมการเพื่อดำเนินงานอย่างหนึ่ง

ตามที่คณะกรรมการโรงเรียนมอบหมาย

2) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน

- รับผิดชอบต่อความก้าวหน้า เป็นตัวแทนแจ้งข่าวการเคลื่อนไหวของโรงเรียน

ให้ประชาชนทั้งหลายได้รับรู้ในทางสร้างสรรค์

- สร้างความเข้าใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ให้ประชาชนในชุมชน

พร้อมทั้งประสานงานให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง

- เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในโรงเรียน เสริมสร้างการพัฒนา

โรงเรียนทั้งในและนอก

- ช่วยเหลือและประสานการช่วยเหลือกับชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหานักเรียน

ของโรงเรียน

3) ร่วมประเมินและรับทราบผลการดำเนินงาน

คณะกรรมการโรงเรียนจะต้องกำหนดวิธีการที่จะปรับปรุงจุดที่มีความสำคัญต่อโรงเรียนมากที่สุด ท้ายสุดคณะกรรมการจะต้องตัดสินใจหาวิธีที่จะวัดในสิ่งที่วางแผนและนำผลนั้นมาปรับปรุงโรงเรียนเพื่อโรงเรียนบรรลุถึงเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ดี

4) เผยแพร่ผลงานของโรงเรียน

ให้การสนับสนุนกิจกรรมผลงานต่าง ๆ ของโรงเรียนเสมอ เพื่อช่วยเหลือทางโรงเรียนในการนำเสนอผลงาน ในทางสร้างสรรค์ ต่อประชาชนและช่วยสร้างความชื่นชมต่อโรงเรียนของชุมชนรอบ ๆ โรงเรียน

รายชื่อคณะกรรมการโรงเรียน

1. นายยิ่งยศ	หวังวนวัฒน์	ประธานกรรมการ
2. นายเสื่อ	แช่ลี	รองประธานกรรมการ
3. นายบัญญัติ	เลาลี	กรรมการ
4. นายอภิชาติ	เฟื่องฟูกิจการ	กรรมการ
5. นายทอง	หวังวนวัฒน์	กรรมการ
6. นายสันติ	ฤทธิธรรมเลิศ	กรรมการ
7. นายจักรธร	วิลาสประภัสสร	กรรมการ
8. นายทองสุข	แสนยาเกียรติคุณ	กรรมการ
9. นายชงหทัย	เฟื่องฟูกิจการ	กรรมการ
10. นายวีระ	หวังวนวัฒน์	กรรมการ
11. นางเอมอร	เยี่ยมวัน	กรรมการ
12. นายสีบพงษ์	แสนยาเกียรติคุณ	กรรมการ
13. นายชู	แช่ลี	กรรมการ
14. นายปรีชา	นะประสิทธิ์	กรรมการ
15. นายไตรภพ	แช่ช่าง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
16. นายวีระ	หวังวนวัฒน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
17. นายอาร์กซ์	หาญฤทธิ์	กรรมการและเลขานุการ

2. ผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทเป็นผู้นำการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมีหน้าที่ในการจัดระบบแผนงาน ควบคุมการดำเนินงานต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพในการบริหารโรงเรียน ที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างสมบูรณ์นั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยยุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนา ควรจัดรวบรวมเป็นขั้นตอนดังนี้

1) จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน ครอบคลุมสภาพแวดล้อมและระบบสังคมของโรงเรียนตามมาตรฐานของโรงเรียน

- 2) นำข้อมูลพื้นฐานและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมาวิเคราะห์กำหนดเป็นความต้องการของโรงเรียน
- 3) กำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์ ที่ท้าทายสำหรับโรงเรียน ร่วมกับคณะครูเป็นรายปี
- 4) จัดระบบและแผนงานร่วมกับคณะครู กำหนดงานอย่างชัดเจน เป็นระยะตลอดปีโดยเน้นจุดประสงค์
  - 5) จัดทรัพยากรตามลำดับความสำคัญของงานที่จะส่งผลให้บรรลุจุดประสงค์
  - 6) จัดให้มีการพัฒนาทางด้านกิจกรรม เนื้อหาจากหลักสูตร ให้สอดคล้องทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคมและโลกปัจจุบัน
  - 7) แก้ปัญหาและหาวิธีใหม่ ๆ ด้วยกระบวนการคิดระดมสมอง คือสร้างทางเลือกอย่างหลากหลายและประเมินทางเลือกโดยใช้เกณฑ์การบรรลุจุดประสงค์
  - 8) จัดระบบสื่อสารให้บุคลากรได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว เช่นข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นหนทางการพัฒนาการเรียนการสอนมาเสนอให้คณะครู
  - 9) มีการนิเทศงานที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการของโรงเรียนและช่วยเหลือแนะนำเสนอแนวทางแก้ไข
  - 10) นำผลงานของโรงเรียนไปเสนอในการประชุมต่าง ๆ อย่างภาคภูมิใจ สร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชน ดึงชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
- 11) บริหารงานทั้ง 6 งาน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ
- 12) ควบคุม กำกับติดตาม การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ให้ดำเนินไปตามหลักสูตร
- 13) เป็นที่ปรึกษาให้คณะครูและกรรมการโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียน
- 14) วางแผนในการพัฒนางานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนร่วมกับคณะครูและกรรมการโรงเรียน
- 15) พัฒนาโรงเรียนตามแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน ร่วมกับบุคลากรต่าง ๆ ในโรงเรียน
- 16) ประสานงานกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและหน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาโรงเรียน
- 17) รับนโยบายจากหน่วยเหนือแล้วนำมาเผยแพร่ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ
- 18) ให้การสนับสนุนโอกาสความก้าวหน้าในอาชีพของครูในโรงเรียน
- 19) ให้ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่การสอนของครูในโรงเรียน

20) ให้ความสำคัญยุทธธรรมต่อผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความจริงใจ ประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของครูตามสภาพจริง

21) นิเทศการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและเสนอแนะแนวทางแก้ไขสม่าเสมอ

22) ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ

3. ครูอาจารย์และบุคลากร

ครูอาจารย์และบุคลากร มีบทบาทเป็นผู้พัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน โดยมีหน้าที่ตามที่กำหนดและได้รับมอบหมาย เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1) วางแผนการสอนโดยวิเคราะห์จากหลักสูตร

2) จัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ตามกระบวนการเรียนการสอนของหลักสูตร

30 ชั่วโมง / สัปดาห์ / คน

3) ทำงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียน (งาน 6 งาน) เพื่อสนับสนุนงานวิชาการในโรงเรียน

4) อบรมบ่มนิสัยให้เด็กนักเรียนเป็นคนดี

5) ดูแล ควบคุม ติดตาม ประเมิน การเรียนของนักเรียน ทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติ

ให้ดำเนินไปตามกำหนดการสอนที่จัดทำไว้

6) พัฒนาสภาพแวดล้อมทั้งในและนอกห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

7) ประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอน

8) ประเมินผล(ตรวจงาน) ของนักเรียนที่รับผิดชอบเป็นระยะ ๆ และตลอดปีการศึกษา

9) เตรียมการสอนและจัดทำอุปกรณ์การสอน สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ แผนการสอน

แฟ้มสะสมงาน

10) สอนซ่อมนักเรียนที่อ่อนและเสริมนักเรียนที่เรียนดี

11) สำรองการมาเรียนของนักเรียนเป็นประจำ

12) แนะนำการเรียนต่อ การประกอบอาชีพให้นักเรียนที่จบการศึกษา

13) จัดทำงานธุรการ (ป.01 , 02 , 03 ฯลฯ) ในชั้นเรียนให้เป็นปัจจุบัน

14) ปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้บริหารโรงเรียน

4. ผู้ปกครองและชุมชน

ผู้ปกครองเป็นผู้สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

- 1.) ดูแลบุตรหลานของตนเองในด้านความประพฤติ ระหว่างที่บุตรหลานอยู่ในบ้าน (นอกเวลาเรียน)
- 2.) ดูแล กำกับ ติดตาม การทำการบ้านของนักเรียนในความปกครองของตนเอง
- 3.) ให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียน
- 4.) สนับสนุนเรื่องค่าใช้จ่ายให้เด็กในปกครองตามความจำเป็นและสมควรแก่ฐานะ
- 5.) ร่วมรักษาชื่อเสียงและเผยแพร่ชื่อเสียงของโรงเรียน ไปสู่ชุมชนและสอดคล้องดูแลรักษา สถานที่และทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน ร่วมกับทางคณะครูและคณะกรรมการโรงเรียน

2.6 กลุ่มปกครองและพัฒนา กลุ่มปกครองและพัฒนาตามนิยามศัพท์ของการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ กลุ่มที่มีบทบาทในการควบคุมดูแลกฎระเบียบภายในชุมชน กฎหมาย กฎจารีต ประเพณี และการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีทั้งผู้นำทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ดังนี้

ก. กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4 คน และกรรมการหมู่บ้าน 7 คน

ข. กลุ่มสมาชิก อบต. หมู่บ้านดอยปู่ขึ้นกับองค์การบริหารส่วนตำบลสุเทพ มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน

ค. กลุ่มผู้อาวุโส เป็นกลุ่มผู้นำธรรมชาติมีไม่จำกัดจำนวน

ง. กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน เป็นกลุ่มทางการที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545 – 2549) เป็นการรวมตัวของประชาชนทุกกลุ่มในหมู่บ้าน เพื่อระดมสมองและเสนอปัญหาของท้องถิ่นไปยัง องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอหรือจังหวัด เพื่อที่จะได้จัดทำโครงการพัฒนาชุมชนให้ตรงตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง (กิติพงษ์ , 2543) ประชาคมหมู่บ้านดอยปู่มีคณะกรรมการจากทุกสาขาอาชีพรวมทั้งพระสงฆ์ด้วย จำนวน 20 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

ตารางที่ 8 รายชื่อคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้าน หมู่ 11 บ้านคอยบูนย ต.สุเทพ
อ.เมือง

จ. เชียงใหม่ พ.ศ. 2543

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตัวแทน	ตำแหน่ง	ที่อยู่	โทรศัพท์
1.	นายยิ่งยศ หวังวนวัฒน์	ปราชญ์	ประธาน	55/3	-
2.	นายไตรภพ แซ่ย่าง	ฌญบ.	กรรมการ	24	-
3.	นายสีอ หวังวนวัฒน์	อบต.	กรรมการ	45	-
4.	นายจักรธร วิลาสประภัสสร	อบต.	กรรมการ	74	-
5.	นายสันติ ฤทธิธรรมมาเลิศ	อปพร.	กรรมการ	13/1	-
6.	นายชาย ปกป้องโพ	กม.	กรรมการ	10	-
7.	นายวีระ แซ่ว่าง	กม.	กรรมการ	53	-
8.	นายสุกนา เล่าย่าง	กม.	กรรมการ	88	-
9.	นายศราวุธ หวังวนวัฒน์	ผู้แทนกลุ่มอาชีพ	กรรมการ	79	-
10.	นายชาติรี ฤทธิธรรมมาเลิศ	ผู้แทนกลุ่มเกษตร	เลขานุการ	13	-
11.	นางยาหยี หวังวนวัฒน์	แม่บ้าน	กรรมการ	45	-
12.	พระครูวิจิตรศาสนกิจ	พระ	กรรมการ	1	-
13.	นายสืบพงษ์ แสนยาเกียรติคุณ	ครู	กรรมการ	14	-
14.	นางสาวอำภา มาลัยทอง	อสม.	กรรมการ	23	-
15.	นายทอง หวังวนวัฒน์	อาสาประชาสงเคราะห์	กรรมการ	49	-
16.	นายทรงสุข แสนยาเกียรติคุณ	อปพร.	กรรมการ	16	-
17.	นายศิริ รติพรประเสริฐ	ผู้แทนธุรกิจเอกชน	กรรมการ	17	-
18.	นายพงษ์พันธ์ พนาสันติกุล	องค์กรพัฒนาเอกชน	กรรมการ	-	-
19.	นายชัชวาล แซ่ลี	เยาวชน	กรรมการ	2	-
20.	นายวิระ หวังวนวัฒน์	ผู้แทนกลุ่มเกษตร	กรรมการ	45	-

1.2.8 แหล่งรายได้ของชุมชน จากการสำรวจรายได้ของชุมชนในปี พ.ศ. 2543 ปรากฏดัง
ตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงอาชีพและรายได้ของชุมชนบ้านดอยปู่ย

ที่	อาชีพ	จำนวน	รายได้ต่อปี
1.	ร้านขายของที่ระลึก	83	6,059,000
2.	แผงลอย	34	1,241,000
3.	ร้านอาหาร	8	1,460,000
4.	แผงรั้วโรงเรียน	10	730,000
5.	เร่ขายพลอย	21	766,500
6.	เร่ขายของที่ระลึก	22	803,000
7.	ยิงหน้าไม้	7	127,750
8.	รถรับจ้าง	11	401,500
9.	สมุนไพรร	4	292,000
10.	การเกษตร	60	2,000,000
11.	รับจ้าง	20	949,000
12.	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	17	1,000,100
13.	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	6	1,000,100
รวม			16,829,950

ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

หากจะกล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์แล้วย่อมหมายถึงการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถตั้งสมมุติฐานล่วงหน้าได้ กล่าวคือยังศึกษาซึ่งมีข้อสมมุติฐานมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้วิจัยจึงพยายามกำหนดกรอบการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและความอยู่รอดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในอดีตโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของกาลเวลาและงบประมาณของโครงการ ซึ่งบางส่วนจะต้องออกเดินทางไปศึกษาถึงภูเขาร่องกล้าจังหวัดพิษณุโลกและอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ถูกกำหนดว่าเป็นที่พักผ่อนและค้ายาบ้า ผู้วิจัยได้ถูกกลุ่มบุคคลที่แนะนำตนเองว่าเป็นตำรวจนอกเครื่องแบบพร้อมอาวุธครบมือล้อมกรอตรวจค้นและใช้วาจาไม่สุภาพ (เหตุเกิดวันที่ 11 เมษายน 2544 เวลาประมาณ 9.00 น. บริเวณทางแยกเข้าบ้านห้วยทรายเหนือ เขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก)

การที่จะต้องออกไปทำการศึกษาวิจัยนอกพื้นที่ด้วยนั้น เนื่องจากว่าในเขตพื้นที่วิจัยยังขาดข้อมูลและวัสดุบางอย่างที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงตำนานเล่าขานของคนดอยปู่เท่านั้น เช่น ปีนคาลศิลาแบบของม้ง ยามาตัวตายหน้าไม้ที่คานทำจากไม้จริง ยาสมุนไพรรักษาอาหารบางชนิด

เนื่องจากภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ (Super Natural Power) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไว้ 5 หัวข้อ (ไม่รวมภูมิปัญญาของกลุ่มแม่บ้านที่เกี่ยวกับการผลิตและย้อมสีผ้าใยกล้วย) ดังนี้

1. พิษสมุนไพบบางตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
2. อาหารดั้งเดิมในรอบปีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
3. หน้าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
4. ปีนคาลศิลาโบราณ
5. กัดกัสดัวบางชนิด

ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดพอสมควรพร้อมรูปภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษารวบรวมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่อยู่กับพวกเขา มาตั้งแต่โบราณกาล
2. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลทางการศึกษา ได้แก่ก่อนชนรุ่นหลังและนำบางอย่างมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน
3. เพื่อเป็นแหล่งการศึกษาและแสดงทางวัฒนธรรมในอดีตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป

พืชสมุนไพรที่ใช้กันอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นมีร้อยเป็นพันหรืออาจเป็นหมื่นชนิด ในการวิจัยครั้งนี้ ขอยกตัวอย่างที่มีความผูกพันกับความเชื่อเหนือธรรมชาติและมีการใช้อย่างสม่ำเสมอ เป็นกรณีศึกษาในเบื้องต้น ดังต่อไปนี้

1.1 พืชสมุนไพรบางชนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมานานนับหมื่นปี คนม้งจึงได้เรียนรู้การพึ่งพาสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว เช่น พืช สัตว์และแร่ธาตุต่าง ๆ ในทางเป็นยารักษาโรคและบำรุงสุขภาพ เราสามารถพบทรัพยากรชีวภาพและแร่ธาตุต่าง ๆ เหล่านี้เป็นร้อยเป็นพันชนิดอยู่ทุกแห่งที่เราเข้าไปถึง ในการวิจัยครั้งนี้จะทำการคัดเลือกเฉพาะบางตัวอย่างที่แปลกไม่ซ้ำกับของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ใช้กันมานานและเกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

1) ฝิ่น (Opium) ฝิ่นมฤตยูดำหรือเจ้าแม่ทองคำที่มีดอกอันแสนสวยเมื่อนำมาแปรรูปเป็นมอร์ฟีนหรือเฮโรอีนแล้วจะมีราคาราวกับทองคำ โดยเฉพาะในปัจจุบันได้มีผู้นำมาผสมกับยาแอมเฟตตามีนที่รู้จักกันทั่วไปในนาม ยาบ้า ทั้งเฮโรอีนและยาบ้านั้นได้ทำให้สังคมสิ้นสะเทือนไปทั่วทั้งโลก มีพิษสงร้ายแรงสามารถฆ่าคนนับแสนนับล้านให้ตายทั้งเป็นได้ พ.ศ. 2501 ให้เลิกค้าและสูบฝิ่นโดยเด็ดขาด พร้อมกับมีการเผาทำลายเครื่องอุปกรณ์การสูบฝิ่นที่ท้องสนามหลวง (อรรถ , 2523 อิงแล้ว)

ไม่มีหลักฐานปรากฏว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งเกี่ยวข้องกับฝิ่นมาตั้งแต่เมื่อใด รู้เพียงว่าฝิ่นพันธุ์ดั้งเดิมที่ชาวม้งรู้จักใช้ในฐานะ ยาสมุนไพร ที่สามารถรักษาโรคได้สารพัดชนิดนั้นมีอยู่สองพันธุ์คือ พันธุ์ดอกสีม่วง และพันธุ์ดอกสีขาว หากผู้ใดใช้ผิดวัตถุประสงค์คือเสพจนติดจนมจนไม่สามารถเลิกได้ บุคคลผู้นั้นจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมหรือถูกสังคมรังเกียจ

WEBSTER'S NEW UNIVERSAL UNBRIDGED DICTIONARY (1979 : 1255) ได้อธิบายว่า ต้นฝิ่น มีชื่อสามัญว่า Opium poppy และมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Papaver soniferum เป็นพืชที่มีใบสีเขียว มีดอกสีม่วง ส่วนฝิ่น (Opium) นั้นเป็นยางจากฝิ่นประกอบด้วยสารอัลคาลอยด์ ต่าง ๆ เช่น มอร์ฟีน โคดีอีน และ ปาปาเวอริน มีกลิ่นหอมรสขม มีสรรพคุณในการ

ในกาลเวลาต่อมาเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น จึงเกิด วิวัฒนาการในการใช้ฝิ่นจากฐานะ ยาสมุนไพรร จนกลายเป็นยาเสพติดที่น่ากลัว กล่าวคือรู้จักการใช้ ยาแก้ปวดหรือ ยาซ่อง ชนิดต่าง ๆ มาผสมกับฝิ่นทำให้เสพติดง่ายขึ้น รู้จักใช้ เฮโรอีนและยาบ้า ในที่สุด (ดูภาพประกอบ)

ภาพที่ 12 ฝิ่นพันธุ์ดอกสีม่วง

ภาพที่ 13 ผืนพันธุ์ดอกลายม่วง -ขาว

2) พืชคร่ำวิญญาณ (ยาฆ่าตัวตาย , Tshuaj noj tuag , Soul snatcher plant) พืชลงและความลึกลับของยาฆ่าตัวตายของชาวม้งนี้เป็นที่กล่าวขานกันมานานหลายชั่วอายุคนแล้ว เข้าใจว่ามีถิ่นกำเนิดอยู่ตั้งแต่ทางตอนใต้ของประเทศจีน เวียดนาม ลาวและประเทศไทย เป็นเถาใบเรียวยาว ใบอ่อนมีสีเขียวอมแดงส่วนใบแก่มีสีเขียว ขึ้นตามป่าเบญจพรรณที่มีความสูงประมาณ 600 – 800 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสมุนไพรชนิดนี้มาประมาณ 20 ปีแล้ว โดยค้นพบที่บริเวณบ้านห้วยทรายเหนือติดกับภูหินร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก นำมาปลูกเพื่อการศึกษาที่ทำการหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาบ้านดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถเจริญเติบโตเป็นอย่างดีในระยะ 1 – 2 ปีแรก แล้วก็แห้งตายโดยไม่ทราบสาเหตุ

ชาวม้งมีความเชื่อว่าพืชชนิดนี้มีวิญญาณแห่งความตายสิงอยู่ เมื่อผู้ใดพบและเห็นยอดปลิวไสวตามแรงลม จะมีสิ่งลึกลับให้ผู้พบมองเห็นความตายเป็นหนทางอันสดใสแล้วเด็ดยอดของม้มมากขึ้นในที่สุด โดยเฉพาะผู้ที่มีความผิดหวังในชีวิตมักจะทำให้เจ้าพืชคร่ำวิญญาณนี้ช่วยแก้ปัญหา

อยู่เสมอ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าได้มีการใช้ฆ่าผู้อื่นด้วยการผสมกับอาหารให้กิน มันจึงเป็นพืชต้องห้าม ไม่ควรแนะนำให้เป็นที่รู้จักกันเป็นการทั่วไปและไม่ควรเข้าใกล้อย่างยิ่ง เชื่อกันว่าจะต้องกินไม่ต่ำกว่าสามยอดจึงจะคร่าวิญญาณได้สมใจ ขณะเด็ดยอดพืชนั้นหากเด็ดด้วยความนุ่มนวลเมื่อกินแล้วจะตายอย่างสงบไม่ทรมาน แต่หากเด็ดด้วยความรุนแรงทำให้มันสั่นสะเทือนเมื่อกินแล้วจะมีอาการทรมานทรมานทรมานก่อนตาย

ผู้วิจัยได้พบกับหมอจีนแผนโบราณคนหนึ่งขณะที่กำลังตัดแต่งและรดน้ำต้นพืชคร่าวิญญาณนี้ที่หน้าที่ทำการหน่วยพัฒนาชาวเขาบ้านดอยปู่ หมอจีนคนนั้นบอกว่าพืชชนิดนี้มีเขียนไว้ในตำรายาจีนโบราณฉาย ยาไล่แตก เป็นยาที่มีทั้งประโยชน์และโทษ สอดคล้องกับความเชื่อของชาวม้งอาวโลบ้านห้วยทรายเหนือ (ใจยี่ ลี) ที่ว่าพืชชนิดนี้มีสรรพคุณในทางการเป็นยารักษาโรคร้ายสารพัดชนิด แต่ต้องควบคุมโดยผู้รู้เท่านั้น อาจใช้เดี่ยว ๆ หรือใช้ผสมหรือเข้ายากับพืชสมุนไพรตัวอื่น ๆ แต่ถ้าใช้เกินขนาดจะกลายเป็นพิษร้ายแรงคร่าชีวิตได้ในพริบตา (ข้อมูลนี้เป็นการศึกษาในระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้น ยังไม่มีการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นผู้พบเห็นจึงไม่ควรลองและขอให้ใช้วิจารณญาณในการอ่าน)

ภาพที่ 14 ลักษณะใบอ่อนของพืชคร่าวิญญาณ

ภาพที่ 15 ลักษณะเถาและใบแก่ของพืช คร่ำววิญญาน

3) จั้วม้ออ้ว (Tshuaj nob uav) เป็นพืชเถาที่มีใบคล้ายรูปหัวใจ ขึ้นในพื้นที่ที่มีความสูงประมาณ 400 – 700 เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยเฉพาะตามป่าเบญจพรรณ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ พบมากที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงถึง อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเชื่อว่าเป็นพืชที่มีสรรพคุณในทางยารักษาโรคภัย เช่น แผลเรื้อรัง เนื้องอก โรคเกี่ยวกับตับ ปอด อวัยวะภายในอื่น ๆ รวมทั้งแกมโรคด้วยกลุ่มม้งตระกูลลีที่บ้านปากกล้วย ตำบลเข็กน้อยจึงเรียกชื่อพืชนี้อีกชื่อหนึ่งชื่อว่า "จั้วม้อเหยง" แปลว่ายารักษาแกมโรค (ดูรูปภาพประกอบ)